

ANEKS NR 14
DO UMOWY NR 00003-6933-UM1040007/15
Z DNIA 17 maja 2016 r.

zawarty w dniu 29.12.2022 r. w Białymstoku

pomiędzy :

Województwem Podlaskim

z siedzibą w Białymstoku, ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 1, 15 - 888 Białystok
reprezentowanym przez Zarząd Województwa, w imieniu którego działają:

- 1) Artur Kosicki - Marszałek województwa Podlaskiego
- 2) Marcel Olboryś - Wicemarszałek województwa Podlaskiego

zwanym dalej „Zarządem Województwa”,

a

Stowarzyszeniem „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania

z siedzibą w Suwałkach, ul. Kościuszki 71, 16-400 Suwałki

NIP 84423547914,

KRS 0000553118,

reprezentowanym przez:

- 1) YAROSŁAWA PZANU
- 2) GRZEGORZA ŁUCZNIK

zwanym dalej „LGD”,

- razem zwanymi dalej „Stronami”, o następującej treści:

§ 1

W umowie o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność nr 00003-6933-UM1040007/15 z dnia 17 maja 2016 r., zawartej pomiędzy Zarządem Województwa a LGD, wprowadza się następujące zmiany:

- 1) Załącznik nr 1 do Umowy otrzymuje brzmienie określone w załączniku nr 1 do niniejszego Aneksu.

§ 2

Pozostałe warunki Umowy nie ulegają zmianie.

§ 3

Aneks został sporządzony w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym egzemplarzu dla każdej ze stron.

§ 4

Aneks obowiązuje od dnia jego podpisania.

Zarząd Województwa

1) .....
MARSZAŁK WOJEWÓDZTWA
Marek Gilbryś

2) .....
WICEMARSZAŁEK
Marek Gilbryś

LGD

1) .....
PREZES
Jarosław Rżany

2) .....
WICEPREZES
Grzegorz Łucznik

STOWARZYSZENIE
"SUWAŃSKO-SEJNEŃSKA"
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
ul. Kościuszki 71, 16-400 Suwałki
NIP 844-235-47-91, REGON 361276957

Załącznik nr 1 do uchwały Walnego Zebrania Członków nr 1/12/2022 z dnia 13.12.2022

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

STOWARZYSZENIA

„SUWALSKO – SEJNEŃSKA”

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA

WERSJA Z 11 2022

Spis treści

I Charakterystyka LGD	4
1.1 Nazwa LGD	4
1.2 Związy opis obszaru	4
1.3 Spójność przestrzenna	5
1.4 Opis procesu tworzenia Partnerstwa i doświadczenie LGD oraz jej partnerów	5
1.5. Struktura LGD	7
1.6. Opis składu organu decyzyjnego	7
1.7. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	8
1.8. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	9
II Partycypacyjny charakter LSR	9
III. Diagnoza – opis obszaru i ludności	13
1. Charakterystyka gospodarki / przedsiębiorczości oraz branż z potencjałem rozwojowym	13
3.1.1 Przedsiębiorczość	13
3.1.2 Rolnictwo	16
3.1.3 Turystyka	19
3.2 Opis rynku pracy	21
3.3 Działalność sektora społecznego, w tym rozwój społeczeństwa obywatelskiego	24
3.3.1 Infrastruktura społeczna	24
3.3.2 Kapitał społeczny	26
3.4 Wskazanie problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego	27
3.4.1 Pomoc społeczna	27
3.4.2 Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego	29
3.5 Wewnętrzna spójność obszaru LSR	31
3.5.1 Spójność geograficzna i przyrodnicza	31
3.5.2 Spójność historyczna i kulturowa	33
IV. Analiza SWOT	37
V. Cele i wskaźniki	39
VI Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	57
VII Plan działania	58
VIII Budżet LSR	59
IX Plan komunikacji	59
X Zintegrowanie	59
10.1. Integracja z dokumentami strategicznymi	59

10.2. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego dla planowanych w ramach LSR celów i przedsięwzięć	63
XI Monitoring i ewaluacja	64
XII Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko	66
Załączniki	67
Załącznik nr 1 Procedury aktualizacji LSR	67
Załącznik nr 2 – Plan działania	68
Załącznik nr 3 Monitoring i ewaluacja (suplement graficzny do rozdziału XI w zakresie działań własnych LGD)	82
Załącznik nr 4 Plan komunikacji	86
Załącznik nr 5 Budżet LGD	101
Załącznik nr 6 Zakres wyłączeń oraz ograniczeń finansowych	103

I Charakterystyka LGD

1.1 Nazwa LGD

Stowarzyszenie „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania. Skrót tej nazwy, zarówno oficjalny jak i dalej stosowany w niniejszym dokumencie to „Suwalsko – Sejneńska”.

1.2 Zwięzły opis obszaru

Objęty strategią obszar jest spójny pod względem geograficznym, gospodarczym i kulturowym. Na całym jego obszarze będzie można realizować strategię wielofundusową z udziałem każdego z dostępnych funduszy programu LEADER.

Obszar „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD obejmuje obecnie 15 gmin: 14 gmin wiejskich oraz 1 gminę miejską należące do następujących powiatów:

- augustowskiego: gmina wiejska Nowinka;
- sejneńskiego: gminy wiejskie Puńsk, Sejny, Giby i Krasnopol oraz gminę miejską Sejny;
- suwalskiego: gminy wiejskie Bakalarzewo, Filipów, Jeleniewo, Przerośl, Raczek, Suwałki, Szpyliski, Rutka – Tartak i Wiżajny

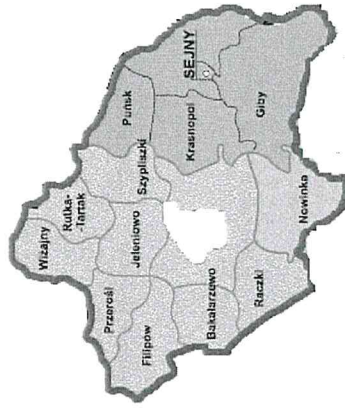
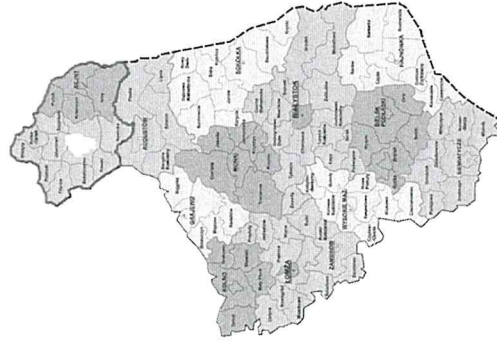
Tabela 1. Gminy, ich typy, obszar liczba ludności w 2013 r.

Jednostka terytorialna	Typ gminy	Powiat	Liczba ludności	Obszar w km ²	Identyfikator jednostki podziału terytorialnego kraju
Bakalarzewo	wiejska	suwalski	3119	123	201201 2
Filipów	wiejska		4504	151	201202 2
Jeleniewo	wiejska		3133	131	201203 2
Przerośl	wiejska		3027	124	201204 2
Raczki	wiejska	suwalski	6051	142	201205 2
Rutka - Tartak	wiejska		2408	103	201206 2
Suwałki	wiejska		7292	265	201207 2
Szpyliski	wiejska		3952	156	201208 2
Wiżajny	wiejska	sejneński	2438	112	201209 2
Giby	wiejska		2904	323	200902 2
Krasnopol	wiejska		3912	172	200903 2
Puńsk	wiejska		4283	139	200904 2
Sejny	wiejska		4142	217	200905 2

m. Sejny	miejiska	5650	4	200901.1
Nowinka	wiejska	2957	204	200105.2
RAZEM LGD		59772	2366	

1.3 Spójność przestrzenna

Rys1. Obszar „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD na tle województwa Rys. 2 Obszar „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD- Podlaskiego
(źródło <http://e-baccalarius.blogspot.com/2010/05/podlaskie-gminy-wiejskie-w-warszawie.html>)

1.4. Opis procesu tworzenia Partnerstwa i doświadczenie LGD oraz jej partnerów

Stowarzyszenie „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania powstała w dn. 05.08.2014 na spotkaniu założycielskim w Wigrach. Wpis do KRS uzyskała w dniu 15.04.2015. Ze względu na krótką historię grupy, nie posiada ona jako podmiot doświadczenia w zakresie realizacji LSR. W jej skład weszły jednak trzy lokalne grupy działania: LGD „Sejneńszczyzna”, LGD „Nasza Suwalszczyzna” oraz LGD „Szelmint”. „Suwalsko – Sejneńska” LGD działa również na terenie na którym do tej pory działała LGD „Kanał Augustowski i Rospuda” – gmina Nowinka – jednak ta LGD nie została członkiem „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD.

Powstanie grupy w obecnym kształcie wymuszone zostało zmianami przepisów dotyczących funkcjonowania lokalnych grup działania. Nie był to jednak proces sztuczny – wszystkie skupione w nowej grupie LGD posiadają długą historię współpracy, zarówno w ramach wdrażania LSR (projekty współpracy), jak i w ramach działań szkoleniowych czy też realizacji projektów w ramach EFS.

Doświadczenie poszczególnych LGD:

- LGD „Sejneńszczyzna” – realizowała II Schemat Pilotażowego Programu Leader + o wartości 729 492,59 zł. W latach 2009 – 15 wdrażała LSR o wartości 2 305 692,00 zł. Realizacja LSR na poziomie 97,07% w zakresie działania 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju - 1 754 207,42 zł. Grupa realizowała 2 projekty współpracy, w tym jeden we współpracy z LGD „Nasza Suwalszczyzna”

- LGD „Nasza Suwalszczyzna” – realizowała II Schemat Pilotażowego Programu Leader + o wartości 626 356,00 zł. W latach 2009 – 15 wdrażała LSR o wartości 3 478 160,00 zł. Realizacja LSR na poziomie 95,07% w zakresie działania 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju - 2 591 644,26 zł. Grupa realizowała 2 projekty współpracy, w tym jeden we współpracy z LGD „Sejneńszczyzna”

- LGD „Szelmint” - W latach 2009 – 15 wdrażała LSR o wartości 1 819 216,00 zł. Realizacja LSR na poziomie 98,60% w zakresie działania 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju - 1 373 572,89 zł. Grupa realizowała 1 projekt współpracy z LGD „Kanał Augustowski i Rospuda”. LGD „Szelmint” występowała tu jako LGD koordynująca.

Ze analizy w/w danych wynika, iż LGD wchodzące w skład nowej grupy w stopniu bardzo dobrym wywiązały się ze swojej roli instytucji wdrażających Lokalne Strategie Rozwoju. Ich średni wynik to 96,91% wykorzystania budżetu w ramach działania 413. Licząc nawet do tej kwoty LGD „Kanał Augustowski i Rospuda”, którego część terenu działania obejmuje „Suwalsko - Sejneńska” LGD a który ma najniższy wskaźnik realizacji – 88,6%, to nadal ten wynik jest ponadprzeciętny – 94,83%.

Poszczególne LGD posiadają również doświadczenie w zakresie realizacji projektów finansowanych z innych źródeł niż PROW na poziomie wspólnym ponad 1 mln zł:

- LGD „Nasza Suwalszczyzna”:

- „Wyjść z domu – najważniejszy pierwszy krok” - wartość dofinansowania 49 200,00 zł
- „Uwierzyć w siebie i pomóc innym” – wartość dofinansowania 48 400,00 zł
- „Akademia Przedzłoka” – wartość dofinansowania 247 119,80 zł
- „Kucharz – artystyczny zawód przyszłości” – wartość dofinansowania 50 000,00 zł
- „Zwiększenie roli OSP w procesie edukacyjnym mieszkańców powiatu suwalskiego” – wartość dofinansowania 47 720,00 zł
- „Sporty wodne w służbie edukacji na Suwalszczyźnie” – wartość dofinansowania 50 000,00 zł
- „Koalicja aktywnych pokoleń” - wartość dofinansowania 49 992,47 zł
- „Wypłynąć na szerokie wody – żeglarsko w procesie integracji społecznej” - wartość dofinansowania 49 990,00 zł
- „Kucharz regionalny – nowe umiejętności, nowe możliwości na rynku pracy” - wartość dofinansowania 50 000,00
- „Jeleniewska Akademia Rozwoju Edukacji i Kompetencji (JAREK)” – wartość dofinansowania 286 002,00 zł
- „Uczę się, poznaję – zmieniam! Syklakiraw pes, pryncikraw – paruaw!” - wartość dofinansowania 257 432,00 zł
- „Edukacja na poziomie - ECDL i TELC w gminie Filipów” – wartość dofinansowania 49 996,40 zł
- „Swojski język obcy w gminie Szypilsk” - wartość dofinansowania 48 840, 50 zł
- „Akademia Edukacji i Kompetencji” - wartość dofinansowania 47 031, 20 zł
- „Nowe możliwości” – wartość dofinansowania 860 247,00 zł

- LGD „Szelmint”:

- „Agroturystyczna podróż w czasie” - 50 000zł, projekt realizowany w partnerstwie ze stowarzyszeniem Macierzanka oraz PODR w Szepietowie, w ramach działania 9.5 POKL

- "Spawacz.eu" - 50 000zł, projekt realizowany w ramach działania 6.3 POKL
- „LIKE-Lokalna Inicjatywa Kłostrowa EDUKACJA” - 49 898,02zł projekt w ramach działania 9.5 POKL
- „Kompetentni.eu” - 47 119,92zł, projekt realizowany w ramach działania 9.5 POKL
- "Inwestuję w siebie" - 49 900,11zł projekt realizowany w ramach działania 9.5 POKL
- „Rozwój kompetencji informatycznych i językowych w gminie Suwałki” - 49 900,11zł projekt realizowany w ramach działania 9.5 POKL
- Promocja turystyczna obszaru Północno – Wschodniej Suwalszczyzny - 39.521,61zł w ramach programu PO RYBY.
- "Aktywne kobiety" - 22 090 zł - FIO priorytet 3

1.5. Struktura LGD

„Suwalsko – Sejneńska” LGD skupia w większości osoby już do tej pory aktywne w LGD, które są jej członkami lecz nie tylko. Spoza tej grupy udało się już zaktywizować dodatkowe 23 osoby. Wszyscy oni to najbardziej aktywni członkowie swoich społeczności reprezentujący trzy sektory: społeczny, publiczny i gospodarczy. „Suwalsko – Sejneńska” LGD liczy (na dzień 27.12.2015) 127 członków zwyczajnych, w tym 31 przedstawicieli sektora publicznego, 27 gospodarczego oraz 69 społecznego (w tym przedstawiciele 19 organizacji pozarządowych i związków wyznaniowych). Główne obszary działalności przedstawicieli sektora gospodarczego to: turystyka (w tym zarówno agroturystyka, hotelarstwo, jak i wypożyczanie sprzętu turystycznego), przetwórstwo, usługi doradcze, rehabilitacja. Organizacje pozarządowe wchodzące w skład „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD zajmują się z kolei między innymi: promocją regionu, rozwojem lokalnym, turystyką, opieką nad dziećmi i młodzieżą, sportem i rekreacją, pomocą osobom wykluczonym i zagrożonym wykluczeniem społecznym, w tym także ekonomią społeczną.

Powyżej opisana struktura wskazuje, że suma potencjałów jaki wnoszą do „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD grupy dotychczas działające oraz innych członków z tak szerokiego spektrum działalności powinna się w sposób realny przełożyć na wysoką jakość działań w ramach wdrażania LSR na lata 2014-20.

Reprezentatywność sektorów w ramach LGD

Sektor	Liczba przedstawicieli	Udział procentowy
Gospodarczy	27	21,60%
Publiczny	31	24,80%
Spółeczny	67 (w tym 46- mieszkańcy)	53,60%
Razem	125	100%

1.6. Opis składu organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD, zgodnie ze statutem, jest Rada. Rada (na dzień opracowywania LSR) liczy 15 osób. Żaden z trzech sektorów reprezentowanych w składzie Rady nie przekracza 49%, zaś sektor publiczny stanowi mniej niż 30% składu Rady (4 osoby – 26,66%) – Pan Wiesław Anielak w Radzie reprezentuje sektor społeczny (Stowarzyszenie LGD „Nasza Suwalszczyzna”) jednak ze względu na pracę w Powiatowym Zespole Doradztwa Rolniczego (jednostka statutowo samorządowa) liczony jest jako sektor publiczny. Pozostałe sektory są reprezentowane odpowiednio – gospodarczy – 5 osób (czterech przedsiębiorców oraz jedna właścicielka gospodarstwa agroturystycznego), społeczny – 6 osób (mieszkańcy). W jej skład wchodzi 6 kobiet, w tym jedna do 35 roku życia.

Dla zapewnienia sprawnego funkcjonowania Rady zapewniono taki jej skład, aby ponad połowa jej członków posiadała wcześniejsze doświadczenie w zakresie oceny wniosków o dofinansowanie (w ramach organów decyzyjnych LGD i LGR), a są to:

- Wiesław Anielak – przewodniczący rady LGD „Nasza Suwalszczyzna”
- Tomasz Naruszewicz - członek rady LGD „Nasza Suwalszczyzna”
- Ewa Walicka – Grzyb członek rady LGD „Nasza Suwalszczyzna”
- Paweł Bogdanowicz - członek rady LGD „Nasza Suwalszczyzna”
- Robert Szczepny - członek rady LGD „Nasza Suwalszczyzna”
- Henryk Głowicki - członek rady LGD „Nasza Suwalszczyzna”
- Witold Liszkowski - członek rady LGD „Sejneńszczyzna”
- Dorota Winiewicz – członek komitetu LGR „Pojezierze Suwalsko-Augustowskie”

Pomimo tego, przed przystąpieniem do procedowania nad oceną wniosków w pierwszym naborze, wszyscy członkowie Rady będą zobowiązani do uczestnictwa w teście badawczym ich kompetencji oraz znajomości procedur Rady i zapisów LSR. Wyniki tego testu będą kluczowe dla opracowywania planu pierwszych szkoleń dla członków Rady. Oprócz tego w sposób ciągły prowadzone będzie stałe podnoszenie kompetencji członków Rady w ramach szkoleń organizowanych przez LGD. Stałe ocenie poddawana będzie również jakość oceny poszczególnych członków Rady oraz ich aktywność na forum tego organu. Zła ocena (dokonana przez Zarząd na wniosek Biura Stowarzyszenia) któregośkolwiek z tych parametrów może skutkować odwołaniem członka Rady z pełnionej funkcji przez Walne Zebranie Członków.

Dla usprawnienia procesu oceny wniosków, „Suwalsko – Sejneńska” LGD uruchomi system elektronicznej obsługi Rady, do którego stosowania zobowiążą się wszyscy członkowie Rady. Ułatwi to radnym zarówno bezpieczne zapoznanie się z wnioskami jak i spokojną ocenę wniosków. Sprzyjać to będzie przyspieszeniu procedowania Rady a co za tym idzie wydatkowania środków w ramach wdrażania LSR.

Dla zapewnienia pełnej przejrzystości działań taka LGD jak i jej organu decyzyjnego prowadzony będzie rejestr korzyści (interesów) członków Rady, pozwalający na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami / poszczególnymi projektami oraz innymi członkami Rady.

1.7. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Władzami stowarzyszenia są zgodnie ze statutem: Walne Zebranie Członków (władza najwyższa), Zarząd oraz Komisja Rewizyjna. W ramach Stowarzyszenia powoływana jest przez Walne Zebranie Członków Rada – organ decyzyjny odpowiedzialny za ocenę i wybór wniosków. Dla realizacji celów i zadań Stowarzyszenia Zarząd zatrudnia pracowników Biura LGD – Biuro stanowi organ pomocniczy i wykonawczy dla pozostałych organów LGD. Biuro odpowiada również za prowadzenie spraw bieżących Stowarzyszenia.

Biuro działa na podstawie przyjętego przez Zarząd Regulaminu Pracy Biura, który określa jego strukturę oraz zakres obowiązków poszczególnych pracowników: Dyrektora Biura, Dyrektora oddziału biura, specjalisty ds. funduszy europejskich, specjalisty ds. wdrażania i rozliczania funduszy europejskich, pracownika obsługi biura. W miarę zapotrzebowania Zarząd, na wniosek Dyrektora Biura, może zdecydować o zatrudnieniu innych osób.

Na dzień składania Wniosku 75 % osób zatrudnionych w biurze (3 osoby na 4 zatrudnione) posiada doświadczenie i niezbędną wiedzę do wdrażania i aktualizacji dokumentów strategicznych o zasięgu lokalnym/regionalnym oraz doświadczenie w zarządzaniu LGD, co pozwoli na sprawne i efektywne wdrażanie środków finansowych w nowej perspektywie. Wszystkie osoby zatrudnione w Biurze posiadają minimum 3 letnie doświadczenie w zakresie zarządzania projektami finansowanymi ze środków publicznych.

W ramach obowiązków służbowych wszyscy pracownicy (za wyjątkiem pracownika obsługi biura) zobligowani będą do świadczenia usług doradczych na rzecz potencjalnych wnioskodawców oraz wnioskodawców na każdym etapie opracowywania wniosków, realizacji i rozliczania operacji. Jakość udzielanego doradztwa monitorowana będzie w sposób ciągły na podstawie: analizy ankiet satysfakcji z usług doradczych wypełnianych przez Klientów Biura, analizy ilościowej i jakościowej wniosków, które przy współpracy doradcy pracowników Biura uzyskały dofinansowanie. Analizy te służyć będą okresowej ocenie pracowników oraz ustalaniu zakresu szkoleń dla nich, które będą miały na celu, między innymi, eliminację słabych stron tej usługi. Na potrzeby stałego podnoszenia wiedzy i kompetencji pracowników Biura opracowany został plan szkoleń – plan obejmuje, oprócz nich, także członków LGD jak i jej organów.

Sposób rozszerzenia składu i terytorium działania LGD:

Zgodnie ze statutem członkowie LGD dzielą się na zwyczajnych, wspierających i honorowych. Nabycie członkostwa następuje w drodze uchwały przyjętej zwykłą większością głosów Zarządu Stowarzyszenia po złożeniu deklaracji o chęci przystąpienia do LGD popartej przez 4 członków założycieli Stowarzyszenia. Utrata członkostwa następuje w ten sam sposób. Od podjętej decyzji Zarządu odnośnie członkostwa przysługuje w terminie 21 dni od otrzymania zawiadomienia odwołanie do Walnego Zebrania Członków. O rozszerzeniu terytorialnym LGD decyduje w formie uchwały Walne Zebranie Członków

1.8. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Statut „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD - określa formę prawną, strukturę partnerstwa oraz reguluje proces powoływania organów i zasady działania; określa kompetencje i zasady reprezentatywności Rady LGD. Statut wskazuje Walne Zebranie Członków LGD jako organ kompetentny w zakresie uchwalania LSR i jej aktualizacji. Statut zawiera też zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach. Dokument określa też, iż zmiany w statucie wprowadzane są uchwałą Walnego Zebrania Członków. W Statucie wskazano także jako organ nadzorujący - Marszałka Województwa Podlaskiego.

Regulamin Funkcjonowania Biura oraz Opis Stanowisk Pracowniczych Stowarzyszenia „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania - określa sposób funkcjonowania Biura, zakres działania oraz odpowiedzialność pracowników biura. Regulamin ten ustala oraz podejmuje decyzje o zmianach w nim Zarząd LGD w formie uchwały.

Regulamin Rady – Reguluje pracę Rady, która jako organ decyzyjny odpowiada za wybór operacji i gwarantuje, że wybrane operacje są zgodne ze strategią. Regulamin zawiera m.in. szczegółowe zasady zwalowywania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego, zasady powoływania i odwoływania członków, zasady sporządzania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach i protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego oraz wynagradzania członków organu decyzyjnego. Regulamin organu decyzyjnego przyjmowany jest uchwałą Walnego Zebrania Członków. Załącznikiem do Regulaminu Rady są procedury: uzgadniania terminu i warunków naboru wniosków, ustalania lub zmiany kryteriów oceny operacji, oceny wniosków i wyboru operacji oraz ustalania kwot wsparcia, przekazywania do SW dokumentacji dotyczącej przeprowadzonego wyboru wniosków, wyboru i oceny grantów w ramach projektów grantowych

II Partycypacyjny charakter LSR

Lokalna Strategia Rozwoju "Suwalsko - Sejneńskiej" LGD przygotowana została przy zaangażowaniu i aktywnym udziale społeczności lokalnej. W procesie jej powstawania brały udział wszystkie grupy społeczne i sektory ważne dla rozwoju regionu oraz jakości dokumentu LSR. Proces konsultowania zostanie przeprowadzony w następujących etapach:

1. Analiza potencjalnych uczestników konsultacji - 2014

W pierwszej kolejności przeprowadzona została analiza społeczności lokalnej na terenie naszej LGD, która pozwoli określić jej skład, poznać głównych aktorów życia społeczno - gospodarczego i na tej podstawie dobrać

najtrafniejsze metody współpracy. Zarząd LGD zdecydował o powołaniu możliwie szerokiej grupy ds. opracowania LSR – w jej skład weszło 32 osoby (w tym 9 członków Zarządu) reprezentujące wszystkie sektory. Wraz z tą grupą, składającą się głównie z członków LGD podjęto decyzję o przeprowadzeniu możliwie szerokich konsultacji i dotarciu do jak najszerszych rzeszy społeczności z informacją o planowanych działaniach w zakresie planowania nowego okresu programowania 2014-2020. Ze względu na fakt, iż etap ten odbywał się ze środków własnych Stowarzyszenia dla informowania mieszkańców o potrzebie włączenia się w proces tworzenia LSR postanowiono kanały bezpłatne – informacje do sołtysów oraz na stronach internetowych podmiotów wchodzących w skład LGD. O rozpoczęciu tworzenia LSR poinformowano także wszystkich członków grup wchodzących w skład „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD.

2. Etapy konsultacji

Konsultacje założeń i zapisów nowej LSR zaplanowane zostały w podziale na następujące etapy:

1/ diagnoza i analiza SWOT

2/ określanie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowanie planu działania

3/ opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru

4/ opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji

5/ przygotowanie planu komunikacji w odniesieniu do realizacji LSR

Na każdym z tych etapów wykorzystano minimum 4 rodzaje metod partycypacji:

- spotkania informacyjne – konsultacyjne z elementami warsztatów – spotkania wszystkich interesariuszy

- spotkania informacyjne – konsultacyjne z elementami warsztatów – spotkania wybranych grup interesariuszy

- spotkania konsultacyjne z elementami warsztatów – spotkania eksperckie zespołu ds. opracowania strategii

- ankietowanie osób biorących w spotkaniach na wszystkich etapach konsultacji

- konsultacje mailowe

- konsultacje telefoniczne

- konsultacje osobiste w ramach działającego 2 dni w tygodniu Punktu Konsultacyjnego (w siedzibie Biura LGD)

Ad. 1. Konsultacje powszechne w formie spotkań informacyjnych – konsultacyjnych – definiowanie problemów i potrzeb (tzw. partycypacyjna diagnoza) – analiza SWOT – w miarę możliwości zadano o to, aby w pracach na tym etapie brali udział na równych zasadach i przy w miarę zachowanych proporcjach, przedstawiciele wszystkich czterech sektorów, na których oparte jest działanie LGD, tj. przedstawiciele sektora społecznego, publicznego, gospodarczego oraz mieszkaniowy. Konsultacje odbyły się częściowo w roku 2014 – 4 spotkania oraz w pierwszej połowie 2015. W miarę potrzeby wyrażanej przez uczestników kolejnych etapów konsultacji elementy tego etapu pojawiały się też podczas kolejnych spotkań i konsultacji, właściwie do samego końca procesu tworzenia LSR. Na tym etapie w spotkaniach konsultacyjnych wzięło udział 217 mieszkańców terenu działania LGD. Wnioski ze spotkań pozwoliły na: identyfikację głównych wyróżników obszaru LGD, zdefiniowanie głównych obszarów problemowych, które znalazły później odzwierciedlenie w analizie SWOT. Spotkania te pozwoliły również poznać opinie mieszkańców na temat problemów grup defaworyzowanych w tym zidentyfikować te grupy, inne niż określone w przepisach prawa.

Ad.2. Konsultacje powszechne w formie spotkań informacyjnych – konsultacyjnych – określanie celów przyszłej LSR, ustalania ich hierarchii oraz rodzajów preferowanych przedsięwzięć w ramach LSR. Na tym etapie spotkania

Uwagi do treści LSR oraz jej załączników składać można było do dnia 28.12.2015, na który to dzień zaplanowano Walne Zebranie Członków w celu zatwierdzenia LSR.

Dodatkowa charakterystyka metod partycypacyjnych stosowanych na w/w etapach:

- spotkania informacyjne – konsultacyjne o charakterze powszechnym – w spotkaniach na wszystkich etapach wzięło udział 600 osób
- spotkania informacyjno – konsultacyjne o charakterze sektorowym – w spotkaniach na wszystkich etapach wzięło udział 106 osób
- spotkania konsultacyjne zespołu ds. opracowywania LSR – w trybie ciągłym, w miarę potrzeb (07 – 10.2015) odbywały się spotkania wewnątrz zespołu. Spotkanie podsumowujące prace zespołu odbyło się w dniu 06.11.2015.
- ankietowanie uczestników w/w spotkań – ankietą opracowaną w sposób pozwalający na wykorzystanie jej na 3 pierwszych etapach konsultacji. Na jej podstawie można było zarówno tworzyć i uaktualniać zapisy diagnozy obszaru, analizy SWOT, określić grupy defaworyzowane jak i hierarchię ważności celów w ramach LSR. Na wszystkich etapach tworzenia LSR udało się pozyskać 162 ankiety, które zostały poddane analizie przez pracowników Biura a wnioski z tej analizy posłużyły do przygotowania kolejnych etapów konsultacji
- dyżury Punktu Konsultacyjnego – w dniu 20.08.2015 rozpoczął swoją działalność Punkt Konsultacyjny w ramach Biura LGD. Punkt otwarty był w godzinach pracy Biura. Zgłaszać się do niego mogli wszyscy zainteresowani etapami tworzenia LSR oraz mający uwagi do poszczególnych zapisów tworzonego dokumentu. W Punkcie uwagi i własne propozycje poszczególnych zapisów złożyło 24 osoby w okresie do 28.12.2015 – w formie osobistej. W formie telefonicznej uwagi zgłosiły 4 osoby. W formie elektronicznej wpłynęło 17 e-maili – informacje od jednostek samorządu terytorialnego w zakresie głównych obszarów interwencji w obszarach infrastrukturalnych.

W całym procesie tworzenia i konsultowania zapisów LSR wykorzystywano metody informowania sprzyjające partycypacji:

- informowanie poprzez sieć Internet. Dla zwiększenia efektu nośności informacji wszystkie komunikaty odnoszące się do etapów konsultacji pojawiały się zawsze na minimum 3 stronach internetowych – „Suwałsko – Sejneńska” LGD, LGD „Sejneńszczyzna” oraz LGD „Nasza Suwalszczyzna”. Najważniejsze informacje przesyłane były również do JST wchodzących w skład LGD z prośbą o ich umieszczenie na ich własnych stronach.
- kartki (cechy) skierowane do sołtysów. Ze względu na największą nośność tego kanału informacji wykorzystywany on był na wszystkich etapach konsultacji. Z rozmów przeprowadzonych podczas spotkań informacyjnych – konsultacyjnych z ich uczestnikami wynika, że ponad 60% z nich o spotkaniu dowiedziało się właśnie za pośrednictwem tego kanału.
- informacje udostępniane w siedzibach JST. Kanał sprzyjający partycypacji, szczególnie jeżeli wykorzystywany z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym ze względu na częste odwiedziny członków społeczności lokalnych w Urzędzie Gminy/Miasta czy Starostwie lub jednej z ich jednostek. Ponad 20% uczestników spotkań informacyjnych – konsultacyjnych dowiedziało się o ich terminie właśnie za pomocą tego kanału.
- korespondencja e-mail. Wszystkie informacje odnośnie postępu prac nad LSR oraz jej kolejne części rozsyłane były do: członków „Suwałsko – Sejneńskie” LGD, JST i ich jednostek organizacyjnych, LGDów partnerskich z prośbą o ich dalszą redystrybucję. Każdorazowo kanał ten obejmował ponad 30 adresów e-mail.

Wszystkie wymienione powyżej sposoby informowania zawsze zawierały informację o możliwości zgłaszania uwag do każdego z elementów tworzonej LSR. Pomimo, że taki sposób stosowania partycypacyjnego informowania i współdecydowania uniemożliwiał prawie do końca prac „zamknięcie” którejkolwiek z rozdziałów LSR spowodował powstanie naprawdę społecznie wypracowanego dokumentu.

przybrały formę bardziej warsztatową - pytania zadawane podczas spotkań posłużyły konstruowaniu celów, jeszcze ogólnych LSR. Początkowo formułowane były w formie otwartej i przekrojowej – następnie uczestnicy spotkań wskazywali według hierarchii ważności problemy i potrzeby (swoje i zaobserwowane) w określonych dziedzinach życia (w sferze infrastruktury, ochrony dziedzictwa, przedsiębiorczości, rynku pracy i aktywizacji społecznej, kapitału społecznego) – sfery, które mogą zostać objęte wsparciem w ramach LSR. Spotkania konsultacyjno – informacyjne na tym etapie odbywały się do września 2015. Odbyło się 27 spotkań w których uczestniczyło 383 osoby – mieszkańcy terenu LSR reprezentujący wszystkie 3 sektory. Na tym etapie udało się nie tylko rozpoznać najważniejsze obszary interwencji przyszłej LSR ale także, wstępnie określić (badając hierarchię celów poszczególnych rodzajów interwencji) rodzaje preferowanych operacji we wszystkich obszarach. Analiza tych wyników pozwoliła na wstępne określenie kryteriów wyboru operacji w poszczególnych obszarach tematycznych, tak aby ocena operacji preferowała te najbardziej pożądane. Ułatwiło to znacznie prace nad kolejnymi etapami LSR.

Ad.3. Konsultacje reprezentatywne: na tym etapie poszukiwano rozwiązań, stanowiących sposoby realizacji strategii dla poszczególnych grup interesariuszy. W związku z wcześniejszym rozpoznaniem potrzeb poszczególnych grup zdecydowano się na podział tych spotkań według klucza: przedsiębiorcy oraz pozostali (sektor publiczny oraz społeczny). Konsultacje w formie 4 spotkań odbyły się w dniach 24.09.2015 oraz 22.10.2015. W spotkaniach tych uczestniczyło 22 przedstawicieli przedsiębiorców oraz 84 przedstawiciele sektorów publicznego i społecznego. W toku prac na tych spotkaniach udało się doprecyzować pożądane kryteria wyboru operacji w poszczególnych obszarach tematycznych oraz wstępnie rozpoznać możliwości realizacyjne poszczególnych osób i podmiotów w zakresie realizacji wskaźników obligatoryjnych. Wnioski z tych spotkań umieszczone zostały na stronie internetowej LGD z prośbą o składowanie do nich uwag do dnia 10.12.2015 w formie osobistej (w Punkcie Konsultacyjnym), elektronicznej lub telefonicznej.

Ad.4. Etap formułowania wskaźników realizacji LSR i metod ich monitoringu i ewaluacji, grup docelowych oraz głównych obszarów wsparcia – zważywszy na dużą wiedzę specjalistyczną niezbędną na tym etapie budowy LSR zdecydowano się na ograniczenie uspołecznienia tego etapu do członków LGD oraz podmiotów biorących udział w poprzednich etapach konsultacji. Propozycje wskaźników opracowane przez Biuro LGD we współpracy z Zarządem i grupą ds. opracowania LSR zostano drogą elektroniczną oraz udostępniono w Biurze LGD. Uwagi do tych propozycji można było zgłaszać do dnia 06.11.2015 kiedy to odbyło się spotkanie zespołu ds. opracowania LSR oraz przedstawicieli sektora publicznego. Na spotkaniu tym obecnych było 24 osoby, które przy współdziałaniu pracowników Biura wypracowały katalog wskaźników przyporządkowanych do poszczególnych przedsięwzięć w ramach LSR oraz budżetu LSR skorelowanego z tymi wskaźnikami wraz z metodami ich ewaluacji i monitorowania – przygotowano Plan Działania. Na tym etapie określono również ostatecznie grupy docelowe (zarówno beneficjentów jak i uczestników działań), które ściśle powiązane są ze wskaźnikami realizacji LSR. Również na tym etapie udało się wypracować główne obszary interwencji (głównie w obszarze infrastruktury) dla każdej z gmin wchodzących w skład LGD. Wnioski z tych spotkań umieszczone zostały na stronie internetowej LGD z prośbą o składowanie do nich uwag do dnia 10.12.2015 w formie osobistej (w Punkcie Konsultacyjnym), elektronicznej lub telefonicznej.

5. Etap przygotowania planu komunikacji w odniesieniu do realizacji LSR – na spotkaniu w dniu 06.11.2015 został przedstawiony do konsultacji przygotowany przez grupę ekspercką (2 członków zespołu ds. opracowywania strategii oraz 2 pracowników Biura LGD) projekt Planu Komunikacyjnego. Po naniesieniu uwag Plan został zaakceptowany przez obecnych na spotkaniu i po jego zredagowaniu rozesłano do członków LGD oraz zidentyfikowanych w czasie poprzednich etapów konsultacji grup interesariuszy. Plan został też umieszczony na stronie internetowej LGD z prośbą o składowanie do nich uwag do dnia 10.12.2015 w formie osobistej (w Punkcie Konsultacyjnym), elektronicznej lub telefonicznej.

Etap konsultowania dokumentu LSR – dokument LSR zawierający wszystkie główne elementy wraz z załącznikami został udostępniony w wersji elektronicznej na stronach internetowych LGD, samorządów wchodzących w skład LGD oraz wyłożony w wersji papierowej w siedzibie Biura LGD. Udostępnienie miało miejsce w dniu 21.12.2015.

III. Diagnoza – opis obszaru i ludności

1. Charakterystyka gospodarki / przedsiębiorczości oraz branż z potencjałem rozwojowym

3.1.1 Przedsiębiorczość

W 2013 r. na obszarze „Suwalksko – Sejneńskiej” LGD zarejestrowanych było 3260 podmiotów gospodarki narodowej. W stosunku do roku 2006 był to wzrost o 202 podmioty, a więc o 6,6%. Mimo zauważalnej tendencji wzrostowej, należy stwierdzić, że ilość funkcjonujących podmiotów gospodarczych jest niewystarczająca, a przyrost nierównomierny i wolniejszy niż średnia krajowa, a także średnia dla województwa podlaskiego, która wynosi 8,5%.

Z ponad 15 gmin objętych LSR przyrost wystąpił tylko w 9, pozostałe 6 gmin odnotowało spadek zarejestrowanych działalności gospodarczych. Za główną przyczynę podawano czynniki na które LGD nie ma możliwości wpływu, zaliczają się do nich: zbyt wysokie koszty stałe-głównie ZUS, oraz wzrost kosztów wynikający z potrzeby spełnienia wysokich wymagań PIP i SANEPID, wysokie koszty energii elektrycznej oraz paliw (jedne z wyższych w kraju), rozwijająca się sieć sklepów wielko powierzchniowych wprowadzająca produkty z poza regionu o niskich cenach, trudne warunki klimatyczne. Pomimo to, podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy wielokrotnie podkreślali, że jedną szansą na dalszy rozwój obszaru i pozostanie tu ludzi młodych jest stworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości, szczególnie do powstawania działalności gospodarczych w zakresie turystyki i rekreacji oraz małych firm świadczących różnorodne usługi (e-sklepy, usługi edukacyjne, transportowe, związane z przetwórstwem drewna i żywności).

Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON ogółem

Jednostka terytorialna	Podmioty gospodarki narodowej ogółem									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
Woj. podlaskie	88931	88665	90229	89578	91876	91738	94721	96517		
Bakalarzewo	133	135	140	150	145	139	135	149		
Filipów	177	176	182	179	173	171	176	185		
Jeleniewo	125	130	134	147	150	151	152	148		
Przeróś	119	122	133	125	124	124	123	125		
Raczki	285	288	283	301	288	286	282	283		
Rutka – Tartak	65	67	62	64	94	98	97	97		
Suwałki	431	454	458	491	486	504	549	565		
Szypłiszki	172	167	171	175	168	164	188	190		
Wiżajny	119	106	101	118	97	95	98	107		
Giby	207	211	203	199	180	166	168	162		
Krasnopol	180	175	177	176	159	156	158	163		
Puńsk	184	199	205	217	209	202	216	227		
Sejny miasto	502	499	500	503	496	474	465	461		
Sejny obszar wiejski	142	144	149	167	162	165	173	196		
Nowinka	217	220	223	228	202	191	197	202		
RAZEM LGD	3058	3093	3121	3240	3133	3086	3177	3760		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Najwięcej podmiotów gospodarczych zlokalizowanych jest w gminie wiejskiej Suwałki i gminie miejskiej Sejny. Jednak o ile gmina wiejska Suwałki odnotowała w latach 2006-2013 przyrost ilości podmiotów gospodarczych (o 31,1%), to w gminie miejskiej Sejny nastąpił spadek liczby podmiotów (o 8,2%). Wśród pozostałych gmin, w pięciu liczbą podmiotów zmalała, w ośmiu wzrosła. Największy spadek w liczbie podmiotów gospodarczych odnotowano w gminie Giby. W roku 2013 było ich o prawie 22 % mniej niż w roku 2006. Największy wzrost liczby podmiotów miał miejsce w gminie Rutka – Tartak (49,2%), przy czym tam też w latach poprzednich był on ilościowo najmniejszy – jedynie 61 podmiotów.

Niewielka jest również liczba podmiotów sektora publicznego, tworzącego zazwyczaj największą ilość miejsc pracy, szczególnie na obszarach wiejskich. Podmioty sektora publicznego stanowią zaledwie 6,3% wszystkich podmiotów gospodarczych omawianego obszaru. W sektorze publicznym najwięcej przedsiębiorstw znajduje się na terenie gminy miejskiej Sejny, 42 podmioty gospodarki narodowej, a najmniej w gminie wiejskiej Sejny, 5 podmiotów

Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w podziale na mikro, małe, średnie i duże przedsiębiorstwa (wg ilości zatrudnionych osób)

Jednostka terytorialna	0 – 9		10 – 49		50 – 249		250 – 999		1000 i więcej	
	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013	2006	2013
Woj. podlaskie	84895	92645	3254	3033	682	743	84	78	16	18
Bakalarzewo	127	144	6	5	0	0	0	0	0	0
Filipów	170	181	5	2	2	2	0	0	0	0
Jeleniewo	120	137	5	10	0	1	0	0	0	0
Przeróś	114	120	4	5	1	0	0	0	0	0
Raczki	271	272	11	8	3	3	0	0	0	0
Rutka – Tartak	61	91	3	6	1	0	0	0	0	0
Suwałki	414	546	13	15	4	4	0	0	0	0
Szypłiszki	167	181	5	9	0	0	0	0	0	0
Wiżajny	114	104	5	3	0	0	0	0	0	0
Giby	201	156	4	6	2	0	0	0	0	0
Krasnopol	177	159	2	3	1	1	0	0	0	0
Puńsk	173	218	11	9	0	0	0	0	0	0
Sejny miasto	474	430	23	25	4	5	1	1	0	0
Sejny obszar wiejski	137	193	5	3	0	0	0	0	0	0
Nowinka	209	196	7	5	1	1	0	0	0	0
RAZEM LGD	2929	3128	109	114	19	17	1	1	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Wskaźnikiem dobrze odzwierciedlającym aktywność gospodarczą i przedsiębiorczość mieszkańców jest wskaźnik podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten dla wszystkich gmin objętych LSR jest znacznie niższy niż średnia krajowa (1057 podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców), czy średnia woj. podlaskiego (808 podmioty gospodarcze na 10 tys. mieszkańców). Wyjątek stanowi jedynie gmina miejska Sejny dla której ten wskaźnik wyniósł w 2013 r. 816 czyli przekroczył nieznacznie średnią wojewódzką.

Tabela 2 Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. Ludności

Jednostka terytorialna	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	Dynamika
------------------------	--	----------

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	wzrostu (2006 – 100%)
Polska	954	967	985	981	1015	1004	1032	1057	111
Woj. podlaskie	744	743	757	753	763	764	790	808	109
Bakalarzewo	436	443	461	499	468	450	439	478	110
Filipów	390	389	400	398	376	373	389	411	105
Jeleniewo	409	426	434	472	474	475	481	472	115
Przeróś	387	399	441	414	404	406	402	413	107
Raczki	466	475	465	498	469	468	465	468	100
Rutka – Tartak	284	298	278	288	380	398	393	403	142
Suwalki	674	703	701	741	677	693	757	775	115
Szypłiszki	428	419	431	441	420	412	476	481	112
Wiżajny	439	395	383	447	388	383	398	439	100
Giby	697	712	689	680	614	571	574	558	80
Krasnopol	465	454	457	454	398	393	399	417	90
Puńsk	417	454	469	498	477	467	501	530	127
Sejny miasto	854	844	862	877	869	832	824	816	96
Sejny obszar wiejski	346	354	361	406	389	399	419	473	137
Nowinka	770	780	780	794	684	646	663	683	89
RAZEM LGD	497	503	507	527	499	491	505	521	105

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Analiza liczby podmiotów pod względem wielkości przedsiębiorstwa wskazuje na zdecydowaną dominację mikroprzedsiębiorstw – 3 128, co stanowi 96% ogółu podmiotów. Mieszkańcy obszaru podczas spotkań konsultacyjnych szansę dalszego rozwoju obszaru wskazywali właśnie w powstawaniu i rozwoju tego typu podmiotów.

Małe przedsiębiorstwa to 114 podmiotów i należy tu odnotować wzrost w stosunku do roku 2006. Średnie przedsiębiorstwa to 17 podmiotów, spadek o 2 jednostki od roku 2006. Natomiast duże przedsiębiorstwa (zatrudniające powyżej 250 pracowników) to zaledwie 1 podmiot, ulokowany w mieście Sejny. Także w tym mieście znajduje się przeważająca ilość przedsiębiorstw średnich (5 przedsiębiorstw, na ogólną ich liczbę 17). Natomiast gminy Bakalarzewo, Przeróś, Rutka – Tartak, Szypłiszki, Wiżajny, Giby, Puńsk i gmina wiejska Sejny nie posiadają w ogóle na swoim obszarze średnich przedsiębiorstw.

W 2013 r. na obszarze „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD dominowała branża usługowa (handel, budownictwo, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, transport) – łącznie 1 410 podmiotów gospodarczych, tj. 43,3%. Pomimo tego jako najbardziej pożądane i perspektywiczne podczas konsultacji wskazywane branże to: usługi okolicznościowe, sport i rekreację rekreacyjnymi oraz przetwórstwo surowców regionalnych, w tym drewna i produktów rolnych. Jako szansę na rozwój innowacyjnych gałęzi przedsiębiorczości wskazywano natomiast zwiększające się zainteresowanie wykorzystaniem niekonwencjonalnych źródeł energii oraz innowacyjne wykorzystanie zasobów lokalnych np. w dziedzinie turystyki. W związku z powyższym wsparcie, które jest możliwe w ramach realizacji LSR zostało zaplanowane tak, aby preferować rozwój przedsiębiorczości i aktywności społecznej w szczególności wśród zidentyfikowanych grup defaworyzowanych w taki sposób, aby realizowane przedsięwzięcia przyczyniały się do rozwoju w/w branż.

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Możliwe obszary interwencji
1	Mala ilość przedsiębiorstw na terenie realizacji LSR	Slaba dynamika wzrostu ilości firm	Wsparcie procesu powstawania nowych przedsiębiorstw – doradztwo, dotacje inwestycyjne, wsparcie pomostowe
2	Mala ilość firm o wysokim potencjale innowacyjnym i zatrudnieniowym	Niska konkurencyjność istniejących przedsiębiorstw	Wsparcie procesu rozwoju już funkcjonujących przedsiębiorstw – doradztwo, dotacje inwestycyjne, wsparcie w pozyskiwaniu rozwiązań innowacyjnych
3	Niski procentowy udział wykorzystujących w swej działalności potencjał regionalny	Nizsze niż możliwe do osiągnięcia wykorzystanie potencjału turystycznego, rolniczego i ekologicznego regionu	Ukierunkowanie procesu powstawania i rozwoju firm/organizacji produkcyjnych na wykorzystanie zasobów lokalnych – lokalne kryteria wyboru operacji

3.1.2 Rolnictwo

Obszar działania „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD ma charakter typowo rolniczy. Użytki rolne stanowią ok. 70% powierzchni. Działalność rolnicza prowadzona jest w 10 659 gospodarstwach rolnych.

W związku z dużym udziałem użytków rolnych w ogólnej powierzchni, rozwija się tu przemysł spożywczy szczególnie mięsny i mleczarski. Branże te charakteryzują się wysoką jakością wytwarzanej produkcji. Czyste środowisko naturalne umożliwia wytwarzanie ekologicznie czystej żywności. Ekologizacja może doskonale współdziałać z rozwojem turystyki, a w szczególności agroturystyką i turystyką opartą o produkt lokalny i tradycyjny.

W strukturze władania użytków rolnych zdecydowanie dominują indywidualne gospodarstwa rolne. Średnia powierzchnia gospodarstwa wynosi 15,2 ha wobec 8,5 ha w kraju. Powierzchnia użytków rolnych indywidualnych gospodarstw rolnych wynosi ponad 102 tys ha. W strukturze użytków rolnych dominują grunty orne i trwałe użytki zielone.

Produkcja rolnicza w na tym obszarze ma charakter wielokierunkowy, mało wyspecjalizowany. Rolnicy produkują głównie na potrzeby funkcjonowania gospodarstwa oraz zaspokojenie potrzeb rodziny. Produkcja roślinna jest w wielu przypadkach ukierunkowana na potrzeby produkcji zwierzęcej. W produkcji roślinnej dominuje uprawa roślin mało pracochłonnych, głównie zbóż, zaś w produkcji zwierzęcej hodowla bydła mlecznego i mięsnego oraz trzody chlewnej. W produkcji roślinnej przeważa uprawa zbóż: żyta, owsa, jęczmienia i nie-wielkiej ilości pszenicy. Duże znaczenie odgrywa produkcja pasz zielonych, stanowiąca bazę dla rozwoju hodowli bydła i mleczarstwa.

Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych w 2010 r.

Indywidualne gospodarstwa rolne													
Jednostka terytorialna	ogółem		do 1 ha włącznie		1 – 5 ha		5 – 10 ha		10 -15 ha		15 ha i więcej		
	szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%	szt.	%	

Polska	2273284	100	714871	31	861440	38	351462	15	152173	7	193338	9
Woj. podlaskie	105197	100	18478	18	26469	25	22240	21	15863	15	22147	21
Bakalarzewo	535	100	39	7	72	13	77	14	129	24	218	41
Filipów	728	100	143	20	106	15	115	16	111	15	253	35
Jeleniewo	711	100	128	18	104	15	99	14	111	16	269	38
Przeróś	633	100	78	12	95	15	88	14	124	20	248	39
Raczk	882	100	113	13	180	20	170	19	161	18	258	29
Rutka – Tartak	513	100	44	9	89	17	84	16	111	22	185	36
Suwałki	1255	100	217	17	373	30	252	20	166	13	247	20
Szypłiszki	824	100	171	21	114	14	109	13	121	15	309	38
Wiżajny	561	100	82	15	81	14	79	14	95	17	224	40
Giby	661	100	142	21	179	27	160	24	107	16	73	11
Krasnopol	1063	100	290	27	206	19	177	17	163	15	227	21
Puńsk	666	100	50	8	89	13	96	14	144	22	287	43
Sejny miasto	59	100	12	20	29	49	8	14	6	10	4	7
Sejny obszar wiejski	964	100	109	11	175	18	171	18	210	22	299	31
Nowinka	604	100	117	19	173	29	134	22	109	18	71	12
RAZEM LGD	10659	100	1735	16	2065	19	1819	17	1868	18	3172	30

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, PSR 2010, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Na opisywanym obszarze panują dobre warunki do hodowli bydła ze względu na duży udział użytków zielonych. Chów trzody chlewnej prowadzony jest w dużym rozproszeniu, z bardzo dużym udziałem gospodarstw o małej skali produkcji. Negatywny wpływ na skalę i jakość produkcji zwierzęcej ma regres w tym afrykańskiego pomoru świń.

W produkcji zwierzęcej dominuje hodowla trzody chlewnej (35180 sztuk) i bydła mlecznego (54040 sztuk). Produkcja mleka odbywa się w większości gospodarstw, często na dużą skalę i o wysokiej jakości.

Pogłowia zwierząt gospodarskich w 2010 r.

Jednostka terytorialna	liczba gospodarstw	bydło		trzoda chlewna		konie		drób	
		szt	%	szt	%	szt	%	szt	%
Polska	2273284	5246740	23	3970940	17	1009850	4	7887360	35
Woj. podlaskie	105197	439800	42	240050	23	60940	6	316460	30
Bakalarzewo	535	3280	61	2660	50	55	10	2980	56
Filipów	728	3900	54	2350	32	69	9	3350	46
Jeleniewo	711	4470	63	2390	34	74	10	3350	47
Przeróś	633	3570	56	2360	37	73	12	3020	48
Raczk	882	4700	53	3200	36	89	10	3690	42
Rutka – Tartak	513	3240	63	1740	34	58	11	2880	56
Suwałki	1255	4150	33	3230	26	137	11	4490	36
Szypłiszki	824	4650	56	2580	31	118	14	3910	47
Wiżajny	561	3240	58	1810	32	80	14	2630	47
Giby	661	2210	33	2060	31	45	7	1840	28

Krasnopol		1063		4240		40		2840		27		117		11		3520		33
Puńsk		666		4380		66		2360		35		55		8		3370		51
Sejny miasto		59		160		27		120		20		3		5		140		24
Sejny obszar wiejski		964		5610		58		3910		41		69		7		3690		38
Nowinka		604		2240		37		1570		26		57		9		2190		36
RAZEM LGD		10659		54040		51		35180		33		1099		10		45050		42

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, PSR 2010, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Ze względu na powyższe uwarunkowania rozwoju rolnictwa w ostatnich latach coraz bardziej dostrzegamy jest rozwój branży przetwórczej o małej skali – przetwórstwo prowadzone w gospodarstwach. Ma to związek z rosnącym zapotrzebowaniem na produkty lokalne, tradycyjne czy szerzej ekologiczne. Ten poszerzający się rynek zbytu, obecny szczególnie w aglomeracjach, stwarza nowe możliwości zarobkowania dla małych producentów, którzy do tej pory kierowali swe produkty głównie na rynek lokalny lub zaspokajali nimi potrzeby odwiedzających ich turystów. Dalszy rozwój właśnie tej wytwórczości małej skali, również w oparciu o tworzone lokalnie systemy powiązań wskazywane były przez mieszkańców jako jeden z najbardziej nośnych kierunków rozwoju terenu LGD.

Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy wskazywali potrzebę rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego. Większość osób widzi dużą niszę w produkcji i bezpośrednim wprowadzaniu na rynek produktów rolnych słabo i średnio przetworzonych, w ramach zdrowej żywności ekologicznej. Obecnie rolnicy z gospodarstw ekologicznych sprzedają swoje surowce jako konwencjonalne ze względu na brak rynku obrotu surowcami ekologicznymi. Przyczynia się to do pogarszającej kondycji gospodarstw ekologicznych, z drugiej strony wzrasta świadomość społeczeństwa odnośnie zdrowej żywności i negatywnych skutków stosowania konserwantów oraz polepszaczy w żywności konwencjonalnej. Posiadając surowiec wysokiej jakości nie wykorzystujemy swojej szansy. Należy podjąć działania zmierzające do powstania punktów przetwórstwa rolno-spożywczego. Z tego powodu w obrębie sektora rolnego w ramach realizacji celu szczegółowego 2 przewidziano działania wspierające dla mieszkańców, którzy zdecydowali się na inwestycje w obszarze przetwórstwa rolno spożywczego, budowania krótkich łańcuchów dostaw, oraz podnoszenia wiedzy potrzebnej do realizacji w/w działań (inkubatory kuchenne). Działanie to przyczyni się również do polepszenia oferty turystycznej, w której obok źródeł dochodu z wynajmu pomieszczeń żywności regionalna stanowi bardzo ważne uzupełnienie.

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Możliwe obszary interwencji
1	Duża ilość indywidualnych gospodarstw rolnych	Duże rozdrobnienie producentów rolnych – brak koncentracji i współpracy	Wsparcie procesu tworzenia powiązań pomiędzy lokalnymi producentami rolnymi w kierunku przetwórstwa rolno – spożywczego
2	Duża gospodarstw ekologicznych	Niewykorzystanie potencjału gospodarstw w kierunku rozwoju rynku produktów lokalnych	Wsparcie procesu tworzenia powiązań pomiędzy lokalnymi producentami żywności ekologicznej w kierunku przetwórstwa rolno – spożywczego. Preferowanie wykorzystania ekologicznych produktów rolnych w innych typach operacji – lokalne kryteria wyboru operacji

3	Duża gospodarstw produkujących mięso oraz mleko	Ilość	Niewykorzystanie potencjału gospodarstw lokalnymi producentami mięsa i mleka w kierunku przetwórstwa rolno – spożywczego.
---	---	-------	---

3.1.3 Turystyka

Obszar funkcjonowania „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD to teren o bardzo sprzyjających warunkach naturalnych do wypoczynku i rekreacji dla rodzin i grup turystycznych, a także do rehabilitacji i integracji osób niepełnosprawnych. W roku 2013 obszar ten odwiedziło ponad 145 tys. turystów (RAPORT STATYSTYCZNY RUCHU TURYSTYCZNEGO W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM W 2013 ROKU). Jest to wynik zbliżony do lat 2010-12 kiedy to średnio było ich do 152 tys. Ilościowo są to dane optymistyczne, jednak biorąc pod uwagę, że jedynie 15-17% (w zależności od roku) z nich zdecydowało się na pobyt dłuższy niż jednodniowy obrazują skalę problemu, który w obszarze turystyki jest ciągle do rozwiązania.

Na terenie LSR znajduje się 34 szlaki turystyczne. Przeważają szlaki piesze, których tworzeniem i utrzymaniem zajmuje się przede wszystkim suwalski Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTTK). Najwięcej jest ich w rejonie Wigierskiego Parku Narodowego i Suwalskiego Parku Krajoznawczego. Tylko w granicach Wigierskiego PN znajduje się 13 znakowanych szlaków turystycznych o łącznej długości 128 km, znajdujących się w sieci PTTK. Mają one status tras pieszych, chociaż większość z nich jest również przejezdna dla rowerów.

Szlaki piesze i rowerowe:

- Szlaki Niebieskie: Podróż przez Park Krajoznawczy (40 km), Wokół jezior Huciańskich(10 km), Z Krzywego do Płociczna (10 km), Nad Blizno (19 km), Po pagórkach sejneńskich (35 km), Wzdłuż Rospudy 1 (45 km), Dolina Rospudy 2 (38 km).
- Szlaki zielone: Nad Szeszupe (47 km), Wokół Jezior Dystroficzných (7 km), Doliny Błędzianki i Rospudy (25 km), Doliny i wzgórz (33 km), Wokół Wigier (45 km).
- Szlaki żółte: Nad Rospudę (32 km), Od Jezior Huciańskich po Mazury Garbate (62km), Z źródła Żeszupy ku Górze Zamkowej (10 km), Od Blizny przez Czarną Hańczę do Kanalu Augustowskiego (62 km).
- Szlaki czarne: Do źródła Czarnej Hańczy (2 km), Do dworu w Starej Hańczy (2 km), Do głazowiska (4 km), Do grodziska 19aCwągów (4 km), Ku begunowi zimna (20 km), Dd Wigier do kurhanów (20 km), Dolina Szelmentki (7km), Ku litewskiej granicy (10 km), Nad Serwy (20 km), Nad Pomorze (12 km).
- szlaki czerwone: Ku źródłom Czarnej Hańczy (25 km), Sejny – Błakaly (fragment szlaku międzynarodowego e11) (92 km), Szlak im. Alfreda Lityńskiego Krzywe – Stary Folwark (7 km), Wysoki Most – Wysoki Most (13 km), Krusznik – Danowskie (9 km), Z Kotliny Biebrzańkiej ku Sejnom (89 km).
- Szlak rowerowy Green Velo biegnący po ścianie wschodniej Polski od Elbląga do Kielc.
- Szlaki wodne: Szlak Czarną Hańczą i Kanalem Augustowskim, Szlak Rospuda, Szlak Marycha, Szlak Blizna

Zasadnicza część obszaru objętego LSR nie posiada wyznakowanych szlaków rowerowych, chociaż istniejąca sieć dróg lokalnych oraz rozłożenie atrakcji przyrodniczo-kulturowych wskazuje na takie możliwości. Wytyczenie nowych

szlaków umożliwiłoby turystom dostęp wielu atrakcji oraz wzmocniło ofertę produktu turystyki rowerowej tego terenu.

Oprócz wyznakowanych szlaków pieszych i rowerowych na terenie LGD istnieją również ścieżki edukacyjne – zazwyczaj krótkie, określone trasy, wzdłuż których ustawiono tablice o różnorodnej tematyce. Są one zlokalizowane przede wszystkim na obszarach chronionych, jak Wigierski Park Narodowy, Suwalski Park Krajoznawczy, ale również na terenie kompleksu parkowo-pałacowego w Dowszpudzie. Ponadto dwie ścieżki o tematyce historycznej zostały w zorganizowane na terenie miejscowości Bakalarzewo.

Na omawianym terenie istotny potencjał gospodarczy stanowi turystyka wodna. Dla kajakarstwa na tym terenie najważniejszy jest szlak rzekami Marycha, Czarną Hańczę i Rospudą, które należą do najbardziej interesujących w północno-wschodniej części Polski.

Pod względem zagospodarowania turystycznego przoduje teren Wigierskiego Parku Narodowego, którego służby regularnie modernizują infrastrukturę i zwiększają ilość udostępnionych turystycznie miejsc.

Na analizowanym terenie w zakresie bazy noclegowej dominują kwatery agroturystyczne. Z ankiet inwentaryzacyjnych sporządzonych przez Ośrodek Doradztwa Rolniczego i Suwalskiej Izby Rolniczo – Turystycznej wynika, że na tym terenie działa 217 (z ponad 400 zarejestrowanych w Urzędach Gmin) gospodarstw agroturystycznych, z których ok. 55% jest stowarzyszonych. Około 40% gospodarstw oferuje usługi w ciągu całego roku. Ponad 90% właścicieli gospodarstw agroturystycznych zamierza inwestować w rozwój swoich gospodarstw.

Gospodarstwa agroturystyczne proponują krótsze i dłuższe pobyty w kwaterach wiejskich, często połączone z różnymi dodatkowymi atrakcjami takimi, jak nauka domowych rzemiosł, obserwacja zwyczajów i obyczajów wsi, możliwość wypożyczenia sprzętu wodnego, spływy kajakowe, przejażdżki konne i bryczkami itp. Część gospodarstw oferuje korzystanie ze zdrowej żywności produkowanej tradycyjnymi metodami bezpośrednio w gospodarstwach.

Baza noclegowa o wyższym standardzie jest rzadka i nierównomiernie rozłożona: nad jeziorem Wigry funkcjonuje 1 obiekt hotelowy***. Obiekt o tym samym standardzie funkcjonuje również w m. Sejny oraz w m. Stary Folwark hotel **. Oprócz tego funkcjonuje 43 obiekty pensjonatowo – hotelarskie – głównie nad jeziorami Wigry i Hańcza oraz w pobliżu szlaków kajakowych (obiekty posiadające ponad 10 miejsc noclegowych).

Ważnym obiektem dla rozwoju turystyki w regionie jest WOSIR „Szelment” - nowoczesny kompleks sportowo-rekreacyjny znajduje się zaledwie 15 km na północ od Suwalk, na pograniczu gmin Jeleniewo i Szypłiszki w bezpośrednim sąsiedztwie jeziora Szelment Wielki na Górze Jesionowej. Latem, goście Ośrodka mogą aktywnie wypoczywać korzystając z wyciągu nart wodnych, który jest drugi pod względem długości /1000m/ w Polsce. Następną atrakcją jest wspaniały park linowy z trzema, o różnej trudności, trasami, rozpiętymi na 46-ciu podporach. Zimą do dyspozycji gości przygotowanych jest sześć oświetlanych nartarskich tras zjazdowych, pięć wyciągów o długości od 300 do 400 metrów oraz jeden 100-metrowy wyciąg dla dzieci. Wszystkie stoki są oświetlone i sztucznie naśnieżane przez armatki.

Podobnie jak z bazą noclegową wygląda sytuacja z rozmieszczeniem bazy gastronomicznej. Różnorodne typy obiektów gastronomicznych – od restauracji i kawiarni po bary – można znaleźć nad jeziorami oraz rzekami. Poza tymi terenami są to pojedyncze, niewielkie obiekty, zlokalizowane głównie w miejscowościach gminnych.

Dużym zainteresowaniem turystów cieszy się kuchnia regionalna, która jednak nie jest dostatecznie eksponowana i zbyt rzadko proponowana w obiektach gastronomicznych. Rozwój tej dziedziny jest jedną z większych a dotąd niewykorzystanych szans tego obszaru.

W celu rozwoju turystyki na terenie Suwolsko-Sejneńskiej LGD, w ramach konsultacji zdiagnozowano potrzebę zwiększenia ilości atrakcji turystycznych, wyznaczenia szlaków turystycznych w taki sposób aby promowały kwatery agroturystyczne w połączeniu z występującymi atrakcjami, wsparcia rozwoju aktywnego spędzania wolnego czasu w tym rozwoju sportów wodnych, powstawania nowych punktów gastronomicznych oraz opracowania i wdrożenia spójnej promocji turystycznej obszaru. Działania te powinny przyczynić się do polepszenia oferty turystycznej regionu i zwiększenia ilości miejsc pracy. W realizację tych działań powinny być zaangażowane również osoby wykluczone społecznie. Część zadań w usługach niszowych –nato-atrakcyjnych finansowo mogą wykonywać centra integracji społecznej w ramach prowadzonych zajęć przywracania na rynek pracy ludzi długotrwale bezrobotnych.

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Mozliwe obszary interwencji
1	Doskonałe warunki przyrodnicze do uprawiania calorocznej turystyki aktywnej, wypoczynkowej, prozdrowotnej	Mała ilość infrastruktury służącej obsłudze ruchu turystycznego szczególnie w pobliżu ważnych szlaków turystycznych. Brak ofert wiązanych.	Wsparcie inwestycji w obszarze ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej bez względu na rodzaj wnioskodawcy. Wsparcie procesu powstawania przedsiębiorstw oferujących usługi związane z aktywnym wypoczynkiem – lokalne kryteria wyboru operacji Wsparcie procesu powstawania lokalnych powiązań pomiędzy przedsiębiorstwami działającymi w branży okotourystycznej w kierunku tworzenia zintegrowanych ofert turystycznych.
2	Mała ilość miejsc noclegowych	Brak propozycji wypoczynku dla bardziej wymagających klientów	Wsparcie procesu powstawania przedsiębiorstw oferujących miejsca noclegowe – lokalne kryteria wyboru operacji

3.2 Opis rynku pracy

Analizowany obszar jest terenem typowo rolniczym. Pomimo tego, iż charakteryzują go gorsze od przeciętnych w kraju warunki glebowo – klimatyczne, skrócony okres wegetacji, urzęźbienie terenu, słaba jakość gleb, ponad 70% ogólnej powierzchni zajmują indywidualne gospodarstwa rolne. Praca w tych gospodarstwach daje utrzymanie znacznej większości mieszkańców.

Dane statystyczne dotyczące zatrudnienia według sektorów z uwzględnieniem indywidualnych gospodarstw rolnych, wykazują, że w 2013 roku w rolnictwie zatrudnionych było 73,2% ogółu pracujących. Tylko około 12% ogółu ludności w wieku produkcyjnym znajduje zatrudnienie w różnego rodzaju podmiotach gospodarczych. Najwięcej osób zatrudnionych jest w sekcjach usług nierynkowych.

Tabela 3 Pracujący ogółem

Jednostka terytorialna	Osoby pracujące									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
Woj. podlaskie	192627	204906	210028	207201	209765	210623	207905	210183		
Bakalarzewo	147	144	147	141	174	202	216	235		
Filipów	218	225	230	245	242	247	230	216		
Jeleniewo	110	111	145	132	147	151	159	166		
Przeroshi	128	127	119	120	129	146	146	144		
Raczki	343	365	393	369	371	414	398	467		
Rutka – Tartak	74	76	76	104	117	99	87	126		
Suwalski	1211	1232	1244	1422	1547	1476	1440	1540		
Szypłiszki	263	306	340	352	371	286	307	306		
Wizajny	86	82	83	79	82	81	79	82		
Giby	220	196	215	229	216	189	208	241		
Krasnopol	158	160	179	164	171	148	150	138		
Puńsk	302	309	303	321	321	323	309	319		
Sejny miasto	1149	1251	1179	1280	1297	1246	1249	1277		
Sejny obszar wiejski	98	94	78	88	101	88	85	60		
Nowinka	131	140	152	171	152	177	174	169		
RAZEM LGD	4638	4818	4883	5217	5438	5273	5237	5486		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Wskaźnik realnej aktywności zawodowej ukazuje liczba osób pracujących przypadająca na 1000 mieszkańców. Na obszarze LGD aktywność ta jest mniejsza niż średnia wojewódzka (176 osób) i średnia krajowa (226) i wynosi 77 osób (dane za rok 2013 – www.stat.gov.pl). Wpływ na to ma oczywiście opisany uprzednio rolniczy charakter tych terenów. Za wyjątkiem gminy Suwałki (211 os. czyli znacznie powyżej średniej wojewódzkiej i blisko średniej krajowej) wskaźnik ten nie wykazuje znaczących odchyień – w większości gmin jest on ponad 50% niższy od średniej wojewódzkiej.

Tabela 4 Pracujący na 1000 ludności

Jednostka terytorialna	Osoby pracujące na 1000 ludności									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
Woj. podlaskie	161	172	176	174	174	175	173	176		
Bakalarzewo	48	47	48	47	56	65	70	75		
Filipów	48	50	51	54	53	54	51	48		
Jeleniewo	36	36	47	42	46	48	50	53		
Przeroshi	42	42	39	40	42	48	48	48		
Raczki	56	60	65	61	60	68	66	77		
Rutka – Tartak	32	34	34	47	47	40	35	52		
Suwalski	189	191	190	215	215	203	199	211		
Szypłiszki	65	77	86	89	93	72	78	77		

Wizajny	32	31	31	30	33	33	32	34
Giby	74	66	73	78	74	65	71	83
Krasnopol	41	42	46	42	43	37	38	35
Puńsk	68	71	69	74	73	75	72	74
Sejny miasto	196	212	203	223	227	219	221	226
Sejny obszar wiejski	24	23	19	21	24	21	21	14
Nowinka	46	50	53	60	51	60	59	57
RAZEM LGD	66,46	68,8	70,26	74,87	75,8	73,87	74,07	77,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Bez pracy w 2013 r. pozostawało w analizowanych gminach łącznie 3626 osób (w tym 45,2% kobiet). Liczba ta w porównaniu do roku 2006 systematycznie spadała, by w roku 2008 osiągnąć wartość najniższą (2652) a następnie notuje się prawie stały jej wzrost. Ogólnie w latach 2006-2013 liczba bezrobotnych na obszarze zmalała o 264 osoby. Pomimo to wskaźnik bezrobocia utrzymywał się wciąż na wyższym niż średnia wojewódzka poziomie – 15,2% (przy czym w powiecie sejneńskim wynosił on ponad 20%). Można by mówić więc o pozytywnej tendencji gdyby nie kilka faktów: badania statystyczne prowadzone przez PUP nie pokazują pełnego obrazu rynku pracy, nie rejestrując przede wszystkim problemu ukrytego bezrobocia w rolnictwie. Nie możemy także pomijać faktu, że w przeciągu tych lat zmieniali się przepisy dotyczące sposobu określania statusu osoby bezrobotnej, które eliminowały z tej statystyki niejednokrotnie całe grupy społeczne. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na statystyki rynku pracy ma ujemne saldo migracji tak wewnętrznych jak i zagranicznych.

Pomimo tego zarówno dane statystyczne jak i wynikające z obserwacji własnych wskazują, że w odniesieniu do rynku pracy możemy na tym terenie być optymistycznie nastawieni, może za wyjątkiem sytuacji w m. Sejny gdzie wskaźnik bezrobocia utrzymuje się na stałym wysokim poziomie.

Tabela 5 Bezrobotni zarejestrowani ogółem

Jednostka terytorialna	Osoby bezrobotne zarejestrowane									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
Woj. podlaskie	61773	48796	45821	61169	63761	65920	68705	70889		
Bakalarzewo	133	79	69	99	92	93	105	115		
Filipów	361	221	198	268	248	260	267	273		
Jeleniewo	143	74	74	106	91	109	118	114		
Przerośl	176	98	72	108	102	103	122	141		
Raczki	327	168	149	196	222	193	227	244		
Rutka – Tartak	84	45	38	64	65	81	85	85		
Suwałki	295	193	191	271	284	293	315	330		
Szypłiszki	154	118	108	164	161	155	161	159		
Wizajny	138	85	58	70	62	72	84	85		
Giby	300	270	242	276	282	334	302	309		
Krasnopol	292	290	256	290	275	331	325	342		
Puńsk	300	276	244	278	289	325	310	313		
Sejny miasto	667	518	511	538	528	703	571	579		
Sejny obszar wiejski	328	314	294	305	326	391	324	347		
Nowinka	186	159	148	167	184	175	184	190		
RAZEM LGD	3884	2908	2652	3200	3211	3618	3500	3626		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Struktura bezrobotnych wykazuje, że najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią ludzie w przedziale 15-24 lata. Kolejną grupą pod względem liczności bezrobotnych, są ludzie od 25 do 34 lat. Są to ludzie młodzi, często dopiero wracający na rynek pracy. Taka sytuacja sprzyja powstawaniu ujemnych skutków społecznych i ekonomicznych bezrobocia. Przyczynia się to również do wzrostu ujemnego salda migracji, w wyniku którego region traci niejednokrotnie najbardziej przyszłościowe jednostki. Symptomatyczne jest również to, że osoby w tym przedziale wiekowym, nie widząc szans dla siebie na tym terenie stanowiły mniejszość w strukturze wiekowej osób angażujących się w proces uspołeczniania prac nad LSR.

Inną grupą wśród której wzrosło bezrobocie i inne niepokojące tendencje związane z rynkiem pracy to osoby w wieku powyżej 50 roku życia (20,6% ogółu bezrobotnych w 2013 r. i co gorsze 50,52% ogółu bezrobotnych długotrwale). Przyczyną tego stanu jest likwidacja przedsiębiorstw państwowych i brak propozycji pracy dla osób z tej grupy wiekowej. Osoby w wieku przedemerytalnym mają duże trudności ze znalezieniem zatrudnienia także ze względu na przepisy o wieku ochronnym.

Jednocześnie niepokojącym zjawiskiem jest wzrost bezrobocia u osób z wykształceniem wyższym, policealnym, średnim zawodowym i średnim ogólnokształcącym. Jest to ogromny problem, bowiem powoduje odpływ ludzi wykształconych do innych regionów kraju i za granicę. Saldo migracji w latach 2011-13 dla terenu LSR jest niezmienne ujemne i pozostaje na poziomie – 126 (2011) – 122 (2013) rocznie, co w zestawieniu z ujemnym przyrostem naturalnym na poziomie – 30 musi niepokoić szczególnie zważywszy na odpływ osób ważnych ze względu na przyszły rozwój tych terenów.

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Możliwe obszary interwencji
1	Wyższy niż średnia wojewódzka poziom bezrobocia	Brak zmniejszania się odsetka bezrobotnych szczególnie wśród osób młodych (do 25 r. życia) i starszych (po 50 r. życia)	Realizacja programów aktywizacji i integracji Wsparcie w procesie powrotu na rynek pracy w tym z zastosowaniem ekonomii społecznej Wsparanie osób bezrobotnych w procesie zakładania własnych działalności gospodarczych

3.3 Działalność sektora społecznego, w tym rozwój społeczeństwa obywatelskiego

3.3.1 Infrastruktura społeczna

W roku szkolnym 2013/2014 na opisywanym terenie funkcjonowało 59 szkół w tym: 34 szkół podstawowych (w tym 6 prowadzonych przez organizację pozarządową), 19 gimnazjów, 4 szkoły ponadgimnazjalne oraz 2 policealne. W porównaniu z latami 2000 – 2010 z mapy szkolnictwa na tym terenie zniknęło 21 placówek – głównie małych szkół gminnych. Pomimo tego średnia ilość w jeszcze istniejących placówkach podstawowych i gimnazjalnych jest na poziomie poniżej 100 uczniów. Realnie placówek poniżej 100 uczniów na terenie objętym LSR jest 23. W opisywanych latach w szkołach uczyło się odpowiednio: szkoły podstawowe – 3332 osób, gimnazja – 1880 osób, szkoły ponadgimnazjalne i policealne – 531 osób. Szkoły te, niezależnie od rodzaju organu prowadzącego osiągały

niższe od średniej wojewódzkiej wyniki nauczania – średnio o 4,2% w szkołach podstawowych, 5,8% w gimnazjach oraz 17,2% w szkołach ponadgimnazjalnych (dane OKE w Łomży za lata 2011-13).

W tym samym okresie działało na tym terenie 47 placówek o charakterze przedszkolnym w których opiekę przedszkolną zapewniało dla 1377 dzieci. Jedynie 3 z tych placówek to przedszkola – pozostałe to punkty przedszkolne – 13 oraz oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych – 31.

W porównaniu z latami 2000-10 znacząco wzrosła ilość oraz jakość funkcjonowania obiektów infrastruktury społecznej. W każdej z gmin objętych LSR znajduje się biblioteka (15 bibliotek oraz 9 filii), ośrodek kultury (15 obiektów) oraz świetlice wiejskie – 36 obiektów. Ponad połowa z tych obiektów uzyskała dofinansowanie ze środków PROW w latach 2009-2014 w tym 12 za pośrednictwem LGD. Wszystkie te obiekty działają bardzo prężnie – funkcjonuje przy nich 62 zespoły lokalne (głównie śpiewacze i taneczne) skupiające ponad 600 osób. Jak wynika z analizy ankiet zebranych w ramach prac nad LSR, ich działalność wymaga stałego wsparcia, szczególnie w zakresie przyciągania osób młodych i uatrakcyjnienia ich występów (np. przez zakup strojów, sprzętu aranżacyjnego).

Infrastruktura sportowa obejmuje 18 obiektów w większości wymagających znaczących nakładów inwestycyjnych. Wylączając 7 obiektów powstałych w ramach programu Orlik 2012 pozostałe wymagają będą interwencji głównie w zakresie infrastruktury. Jest to o tyle ważne, że na terenie działania LGD funkcjonuje 26 klubów sportowych zrzeszających ponad 300 osób.

Pod względem infrastruktury zdrowotnej teren działania LGD jest bardzo zróżnicowany. W m. Sejny funkcjonuje bardzo wysoko oceniany Szpital na 88 miejsc. W pozostałych gminach funkcjonują jedynie przychodnie o różnych, niejednokrotnie krótkich godzinach przyjęć – takich obiektów jest 22. Funkcjonuje tu także 8 punktów aptecznych oraz 2 apteki (w Sejnach).

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Możliwe obszary interwencji
1	Niski stan zachowania istniejącej infrastruktury społecznej	Brak możliwości pełnego wykorzystania istniejącej infrastruktury na obszarach służących aktywnej integracji społeczności lokalnych	Inwestycje w zakresie tworzenia nowej i poprawy stanu istniejącej infrastruktury społecznej, zwłaszcza w obszarach służących aktywnej integracji społeczności lokalnych.
2	Niższe niż średnia wojewódzka wyniki nauczania w szkołach na terenie LSR	Brak oferty ciekawych zajęć dodatkowych oraz rozwijających zainteresowania wśród uczniów w placówkach edukacyjnych na obszarze LSR	Projekty mające na celu podniesienie jakości kształcenia zwłaszcza w obszarze przedmiotów ścisłych i języków obcych Projekty parasolowe ukierunkowane na wsparcie dzieci i młodzieży w zakresie ich włączenia społecznego
3	Mala ilość ofert okoledukacyjnych, kulturalnych,	Brak możliwości rozwijania przez dzieci i młodzież zainteresowań i	Projekty parasolowe ukierunkowane na wsparcie dzieci i młodzieży w zakresie ich włączenia społecznego

rekreacyjnych, sportowych itp.	rozwoju osobistego
--------------------------------	--------------------

3.3.2 Kapitał społeczny

Na obszarze objętym LSR działa 141 organizacji pozarządowych w tym 96 posiadających wpis do KRS oraz pozostałe znajdujące się w rejestrze Starostw Powiatowych w Suwałkach, Sejnach i Augustowie. Ponad 1/3 z nich, bo 51 to ochotnicze straże pożarne. Znaczny procent stanowią też organizacje ukierunkowane na sport – Powiatowe Zrzeszenie Ludowe, Zespoły Sportowe oraz uczniowskie kluby sportowe. Pozostałe stowarzyszenia to przede wszystkim inicjatywy na rzecz przyrody, aktywności społecznej, edukacji oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Wiele stowarzyszeń ma zarejestrowaną swoją siedzibę w mieście Suwałki a swoją działalność prowadzi na terenie lokalnej grupy działania.

Pomimo, że ilości powyższe nie są małe (choć znacznie niższe niż podobne wartości dla innych obszarów kraju) to działalność w/w jednostek nie pozostaje w związku z ich wielością. Regularną działalność statutową prowadzi jedynie niecałe 60% z nich. Wskaźnik pozyskania środków zewnętrznych (za wyjątkiem zespołów sportowych, korzystających z zasobów gmin i powiatów w ramach ich działalności zgodnej z ustawą o samorządzie terytorialnym) jest jeszcze niższa. Umiejętności w tym zakresie wykazuje jedynie 26 podmiotów, które uzyskały wsparcie finansowe na realizację projektów w ramach programu FIO, POKL 2007-13, PROW za pośrednictwem LGD oraz ze środków programów transgranicznych (dane własne na podstawie analizy list rankingowych za lata 2010 – 2014).

Zarówno mała ilość organizacji III sektora jak i mała aktywność już istniejących stanowi duży problem w rozwoju działań integrujących społeczność lokalną. O konieczności wsparcia organizacji pozarządowych, zarówno poprzez zwiększenie ich ilości ale przede wszystkim wzmocnienie ich instrumentarium działania wypowiedziało się ponad 30% ankietowanych przez nas mieszkańców terenu LGD. Ze względu na to zdecydowaliśmy, po konsultacjach społecznych na poziomie powszechnym jak i reprezentatywnym, uczynić jednym z obszarów projektów parasolowych (grantowych) wsparcie III sektora.

Innym wyznacznikiem aktywności społecznej i świadomości obywatelskiej jest frekwencja wyborcza. Na terenie objętym lokalną strategią rozwoju aktywność mieszkańców w tym zakresie nie odbiega znacząco od statystyk krajowych w odniesieniu do terenów wiejskich, ale zawsze jest niższa. W roku 2011 w wyborach parlamentarnych frekwencja wyniosła jedynie 37,82 przy średniej krajowej 48,92. W wyborach samorządowych w roku 2014 przy średniej wojewódzkiej 40,87 na naszym terenie było to jedynie 38,23 (średnia dla I i II tury wyborów). Wskaźnik ten jest więc na niezmiennym, dość niskim poziomie. Dane te wskazują na niski poziom świadomości społecznej wśród mieszkańców terenu objętego LSR i choć instrumentarium dane LGD w ramach RLKS nie daje zbyt wielu możliwości na wpłynięcie na tego typu świadomość i aktywność społeczną, mamy nadzieję, że działania na rzecz wsparcia III sektora oraz osób młodych, również w tym zakresie przyniosą wymierne skutki.

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Możliwe obszary interwencji
1	Mala ilość organizacji pozarządowych na	Brak wykorzystania istniejącego potencjału	Animacja na rzecz powstawania nowych organizacji pozarządowych

teren realizacji LSR	mieszkańców oraz ich integracji lokalnej	Projekty parasolowe ukierunkowane na wsparcie nowych organizacji
2	Mała aktywność istniejących organizacji pozarządowych	Projekty parasolowe ukierunkowane na wsparcie organizacji pozarządowych we wszystkich wymiarach
	Brak wsparcia III sektora na poziomie lokalnym zarówno w sferze organizacyjnej jak i finansowej. Brak odpowiednio przygotowanych kadry ludzkich	Preferowanie przy ocenie wniosków organizacji bez doświadczenia w realizacji projektów
		Preferowanie (tam gdzie ma to uzasadnienie) współpracy III sektora z JST i przedsiębiorcami
		Animacja, szkolenia i doradztwo na rzecz członków i pracowników organizacji pozarządowych

3.4 Wskazanie problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego

3.4.1 Pomoc społeczna

Jedną z obiektywnych miar sytuacji materialnej ludności, jest skala pomocy udzielanej w ramach systemu pomocy społecznej. Pod względem liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej, na przestrzeni ostatnich kilku lat utrzymuje się podobna tendencja. W 2013 r. z pomocy społecznej korzystały 2703 rodziny i 8566 osób w tych rodzinach (ponad 10% ludności terenu realizacji LSR). Najwięcej korzystających jest w gminach Filipów (317 rodzin/857 osób) oraz Jeleniewo (242 rodziny/946 osób) i 811 osób w tych rodzinach), a najmniej w gminie Bakalarzewo (64 rodziny/237 osób).

Tabela 6 Gospodarstwa domowe oraz osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej

Jednostka terytorialna	Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej						Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Woj. podlaskie	42549	42060	41974	41809	44889	128184	122773	119227	117584	122855		
Bakalarzewo	53	60	62	62	64	220	215	230	238	237		
Filipów	340	325	283	290	317	932	904	803	773	857		
Jeleniewo	230	217	220	207	242	1008	912	902	845	946		
Przeróś	190	162	146	137	145	724	609	559	470	478		
Raczk	180	138	132	135	136	711	552	492	475	442		
Rutka - Tartak	162	174	102	113	121	644	554	327	380	427		
Suwałki	207	188	202	216	246	782	703	709	704	770		
Szypłiszki	130	137	150	161	163	497	516	526	555	582		
Wiżajny	168	113	123	119	138	683	459	481	467	501		
Giby	230	231	235	187	189	716	726	705	587	575		
Krasnopol	163	177	170	169	178	542	593	581	550	548		
Puńsk	142	132	142	157	165	469	431	459	489	510		
Sejny miasto	253	240	244	242	278	687	636	588	584	629		

Sejny obszar wiejski	274	265	222	247	231	907	854	745	803	755
Nowinka	94	89	109	83	90	315	297	323	269	309
RAZEM LGD	2816	2648	2542	2525	2703	9837	8961	8430	8189	8566

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

W ujęciu procentowym liczby te nie mogą nie być przerażające, jednak ilość osób w rodzinach wymagających wsparcia na terenie LGD - to ponad 8,5 tys. osób wymagających wieloaspektowego wsparcia w tym głównie w procesie włączenia społecznego. Dodatkowo należy podkreślić, że nie wszystkie osoby zaliczane do grup ekskluzji społecznej korzystają z publicznej pomocy społecznej. Osoby starsze, osoby niepełnoprawne posiadające renty, rodziny doświadczające przemocy czy młodzież z rodzin dysfunkcyjnych często nie zostają podopiecznymi ośrodków pomocy, a raczej są kwalifikowane jako zagrożone wykluczeniem.

Tabela 7 Korzystający ze świadczeń rodzinnych

Jednostka terytorialna	rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci						dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny						udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku (%)					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009	2010	2011	2012	2013	2014	200	201	201	201	201	201
Woj. podlaskie	6014	5522	5109	4654	4346	11082	11082	10123	9330	8492	7870		9	0	1	2	3	
Bakalarzewo	1	3	4	8	9								9	47,7	44,2	41,8	38,4	36,4
Filipów	216	193	175	158	138	417	417	366	334	302	266	262	62,1	56,3	51,9	47,9	43,5	
Jeleniewo	360	343	331	312	274	717	717	677	637	581	521	521	67,1	64,8	64,1	58,9	54,8	
Przeróś	271	262	250	229	204	567	567	536	497	459	402	402	75,4	71,7	68,6	64,2	57,9	
Raczk	266	248	226	206	191	546	546	499	456	414	386	386	75,6	69,7	67,0	61,6	59,6	
Rutka - Tartak	411	368	349	309	263	842	842	737	699	620	531	531	58,1	52,9	51,6	46,3	41,0	
Suwałki	180	185	185	176	163	392	392	385	373	352	322	322	68,5	67,1	68,1	64,8	62,6	
Szypłiszki	447	415	369	335	315	863	863	798	721	654	607	607	56,8	49,0	45,8	42,7	40,6	
Wiżajny	337	320	304	283	260	694	694	649	613	557	506	506	75,0	70,7	69,0	64,7	61,4	
Giby	188	166	156	148	127	365	365	323	317	283	241	241	64,5	59,9	60,7	54,7	48,3	
Krasnopol	234	222	200	190	188	417	417	401	351	324	322	322	71,5	72,0	66,0	61,5	61,3	
Puńsk	290	282	264	235	221	549	549	515	481	435	411	411	65,2	61,8	60,4	55,3	54,0	
Sejny miasto	283	275	262	243	217	521	521	487	462	432	388	388	59,7	57,7	56,2	53,4	50,4	
Sejny obszar wiejski	301	253	215	192	173	491	491	419	369	324	298	298	42,8	38,1	33,7	30,3	28,6	
Nowinka	333	319	299	275	240	610	610	560	518	474	409	409	70,4	70,2	66,8	62,3	57,5	
RAZEM LGD	4330	4056	3778	3459	3134	8416	8416	7755	7199	6533	5916	5916	64,2	60,7	58,3	53,8	50,5	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

3.4.2 Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego

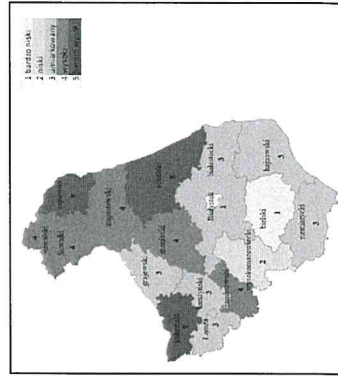
Problemy społeczne to trudności, które po pierwsze są dla jednostki, rodziny lub grupy odczuwane jako dotkliwe, uciążliwe i uniemożliwiające realizację potrzeb. Po drugie determinuje je fakt, że osoby wyczerpały już własne możliwości radzenia sobie z tymi trudnościami, więc wymagają wsparcia w zakresie ich eliminowania lub łagodzenia skutków. Po trzecie, aby instytucje i organizacje mogły wesprzeć osoby i rodziny w tym zadaniu, problemy społeczne muszą być możliwe do liczbowego, skalowego i terytorialnego określenia.

W literaturze osoby i rodziny przeżywające problemy społeczne, których nie są w stanie samodzielnie rozwiązać, określane są jako grupy wykluczone społecznie (pojęcia te - osoby z problemami społecznymi, czy wykluczone społecznie są definiowane zamiennie). Wykluczenie społeczne to sytuacja, która uniemożliwia lub w znacznym stopniu utrudnia jednostce lub grupie społecznej pełnienie ról społecznych zgodnie z prawem, korzystanie z dóbr publicznych oraz infrastruktury społecznej i technicznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób. Zazwyczaj spotykamy się z kilkoma przyczynami wykluczenia jednocześnie. Ich prawidłowe zdiagnozowanie staje się podstawą do świadczenia efektywnej pomocy grupom dotkniętym konkretnym rodzajem wykluczenia społecznego.

Poniższy podrozdział prezentuje główne problemy społeczne występujące na obszarze „Suwałsko – Sejneńskiej” Lokalnej Grupy Działania, wskazane przez instytucje pomocy społecznej w latach 2009-2014 jako kluczowe. Dane ilościowe zostały oparte o sporządzone przez gminne ośrodki pomocy społecznej roczne Raporty Oceny Zasobów Pomocy Społecznej z lat 2009-2014, dane GUS, Wojewódzkiej Strategii Polityki Społecznej ROPS Białystok, strategii gminnych, danych instytucji lokalnych oraz weryfikacji potrzeb wynikających z problemów społecznych podczas spotkań informacyjnych – konsultacyjnych ze społecznościami terenu działalności LGD.

Czynniki generujące obszary wykluczenia społecznego:

Ubóstwo na terenie objętym LSR w 2013 roku, podobnie jak w latach poprzednich związane było głównie z bezrobociem (zwłaszcza przy niskim poziomie wykształcenia głowy gospodarstwa domowego), z wielodzietnością, niepełnosprawnością oraz faktem zamieszkiwania na wsi. W przeciągu analizowanych lat 2009 – 2011 powiaty objęte LSR charakteryzowały się bardzo wysokim i wysokim stopniem zagrożenia ubóstwem.

Ryc. 1. Stopień zagrożenia ubóstwem na terenie powiatów województwa podlaskiego. Źródło: Wielowymiarowa analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2011-2012, ROPS w Białymstoku

Analiza wykazała, że na terenie obszaru realizacji LSR w latach 2006-13 zawsze korzystało z pomocy społecznej ponad 10% mieszkańców, przy czym rozkład gminny tego wskaźnika jest niejednorodny.

Na potrzebę wsparcia osób ubogich w ramach LSR wskazało ok. 52% ankietowanych.

Bezbrotocie (opisane w pkt.3.2) szczególnie wśród osób młodych (do 25 roku życia) oraz osób starszych (po 50 roku życia) to kolejny obszar generujący wykluczenie społeczne. Pomimo zmniejszającego się nieznacznie w ostatnich dwóch latach wskaźnika bezrobocia rejestrowanego, obszar realizacji LSR nadal pozostaje (poza gminą Suwałki gdzie na skutek powstawania osiedli mieszkalnych dla dotychczasowych mieszkańców m. Suwałki wskaźnik ten jest zaburzony) na niepokojąco wysokim poziomie.

Na potrzebę wsparcia osób bezrobotnych (z reguły w powiązaniu z ubóstwem) w ramach LSR wskazało ok. 56% ankietowanych, przy czym za grupy szczególnie zagrożone uznano osoby młode – ok. 68% wskazań oraz starsze – ok. 62% wskazań.

Niższy niż na obszarach miejskich poziom edukacji – stan edukacji na wszystkich jej poziomach w tym wyniki osiągane przez uczniów z terenu LSR (opisane w pkt.3.3.1) mają negatywny wpływ na szanse życiowe młodych osób. Przekłada się to zarówno na niższe wskaźniki wykształcenia na tym terenie ale również na późniejszy wysoki wskaźnik bezrobocia a co za tym idzie ubóstwa. Brak wysokiej jakości edukacji powoduje też przyspieszony proces migracji związanej z tym obszarem – najpierw do szkół w Suwałkach, Augustowie a następnie na studia, z których powraca w celu podjęcia pracy i zamieszkania minimalny odsetek osób.

Na potrzebę wsparcia osób młodych w obszarach edukacyjnym i w zakresie organizacji czasu wolnego w ramach LSR wskazało ok. 82% ankietowanych.

Wysoki odsetek osób o niskich kompetencjach społecznych w tym opiekuńczo – wychowawczych wśród podopiecznych OPS – według danych PCPR w Sejnach, Suwałkach i Augustowie za lata 2011-13 ponad 20% rodzin objętych pomocą OPS wykazuje różne rodzaje niewydolności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego. Odsetek ten jest jeszcze wyższy wśród rodzin niepełnych i wielodzietnych. Posiadanie takich braków kompetencyjnych z reguły sprzężone jest również z ubóstwem (w 82%) a niejednokrotnie niepełnosprawnością (11%).

Rodzaje oraz proponowane kierunki wsparcia grup defaworyzowanych przedstawia poniższe zestawienie.

Osoby w wieku powyżej 50 lat

- Realizacja programów aktywizacji i integracji
- Edukacja w tym zwłaszcza włączenie elektroniczne
- Wsparcie w procesie powrotu na rynek pracy
- Zagospodarowanie czasu wolnego

Osoby ubogie i będące w gorszej sytuacji na rynku pracy

- Reintegracja społeczna i zawodowa
- Wsparcie w procesie zakładania działalności gospodarczych

Osoby z trudnościami opiekuńczo- wychowawczymi

- Podnoszenie kompetencji opiekunów-wychowawczych przez odpowiednie programy

- Zapewnienie opieki nad dziećmi

Dzieci i młodzież do 25 roku życia

- Zapewnienie wysokojakościowej edukacji na wszystkich jej poziomach

- Aktywne zagospodarowanie czasu wolnego

3.5 Wewnętrzna spójność obszaru LSR

3.5.1 Spójność geograficzna i przyrodnicza

Pod względem geograficznym obszar LGD stanowi fragment Pojezierza Litewskiego Według podziału fizjograficznego Pojezierze Suwalskie- tworzą dwa mezoregiony- Pojezierze Zachodniosuwalskie i Pojezierze Wschodniosuwalskie. Znajduje się ono pod przeważającym wpływem arktycznych i kontynentalnych mas powietrza. Właśnie za sprawą arktycznych wpływów region ten należy do najzimniejszych obszarów Polski, zima trwa tu od 100 do 120 dni, a lato najczęściej bywa krótkie i upalne. W ciągu roku odczuwa się silne kontrasty klimatyczne. Ekstremalne temperatury zanotowane na tym terenie to +36°C i -38°C. Roczne sumy opadów wahają się od 550 do 700 mm, a pokrywa śnieżna zalega 76-96 dni w roku. Ze względu na silną amplitudę wiatrów oraz dużą ilość dni słonecznych jest to doskonały teren do rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii.

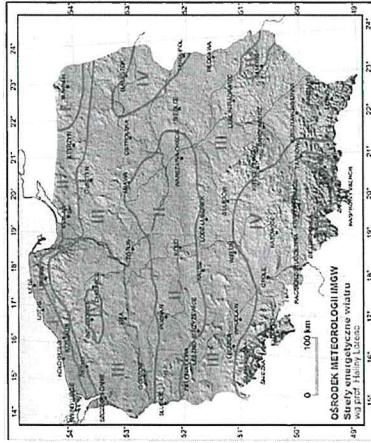
Strefa I – wybitnie korzystna

Strefa II – bardzo korzystna

Strefa III – korzystna

IV - mało korzystna

Strefa V - niekorzystna

Ryc. 2. Warunki wiatrowe w

Polsce (<http://www.baza-oze.pl/enodn.php?action=show&id=185strefa>)

Krajobraz terenu objętego LSR jest zróżnicowany - stopniowo wznoś się od ok. 111 m n.p.m. na południu, do ok. 300 m n.p.m. na północy. Krajobraz ten jest rezultatem ostatniego zlodowacenia zwanego bałtyckim oraz epoki polodowcowej (holocenu). Moreny czołowe w postaci wysokich wzniesień, głębokie ryny lodowcowe, czy stanowiące wyniesienia o stromych zboczach, przypominające sztucznie usypane wały, różnej wielkości i kształtu wzgórza, największe w Polsce nagromadzenie głazów narzutowych, oczka wytopiskowe to tylko niektóre

specyficzne formy krajobrazu tego terenu. Pejzaż ten chroni m.in. Suwalski Park Krajobrazowy- najstarszy w kraju (zał. 1976).

Pojezierze suwalskie kojarzone jest przede wszystkim z najgłębszym (108,5 m) Jeziorem Niziu Europejskiego - jeziorem Hańcza oraz z największym akwenem regionu (2098,66 ha) z Jeziorem Wigry. Jednak na tym obszarze znajduje się 214 jezior o powierzchni powyżej 1 ha. Jeziora mają różnorodny charakter – od typowych, głębokich jezior rynnowych, poprzez morenowe o urozmaiconej linii brzegowej, powstałe przez wytopienie wielkich brył lodu, po oczka i bardzo płytkie, zeutrofizowane i zarastające zbiorniki, powoli zamieniające się w torfowiska.

Kleinotami przyrodniczymi są nie tylko jeziora, ale również źródła i rzeki, w tym największe: Rospada i Czarna Hańcza. Obszar ten charakteryzuje się dużym bogactwem i wysoką różnorodnością przyrodniczą. Duże znaczenie dla zachowania bogactwa występujących tu gatunków roślin, zwierząt i grzybów ma odmienna rzeźba terenu, zróżnicowane warunki wodne i mikroklimatyczne, mozaikowaty układ gleb, mało intensywna gospodarka rolna, niski stopień chemizacji środowiska i ograniczona w wielu rejonach bezpośrednia presja człowieka.

Na terenie LSR opisano ponad 1000 gatunków roślin naczyniowych, w tym wiele rzadkich i chronionych. Na torfowiskach i w niewielkich źródłach oczkach wodnych, zwanych sucha-rami, spotkać można przedstawicieli roślin drapieżnych, takich jak: rosiczka okraglistna, rosiczka długolistna, rosiczka pośrednia, pływacz zwyczajny, pływacz średni, pływacz drobny, aldrondawa pęcherzykowata i tłustosz pospolity. Flora storczyków tego regionu liczy sobie ponad 20 gatunków, zaliczamy do niej m.in: obuwik pospolity, podkolan biały żłobik, wątlak błotny, lipiennik, literę jajowatą i listerę sercowatą.

Duża naturalność środowiska przyrodniczego sprzyja zachowaniu i rozwijaniu się różnorodnego pod względem gatunkowym świata zwierzęcego. Fauna Suwalszczyzny charakteryzuje się udziałem gatunków nie spotykanych w pozostałej części Polski, jak np. zajęć bielak. Świat bezkręgowców bogaty jest w gatunki rzadkie, zagrożone i objęte ochroną (np. trzmiel tajgowy, mszarnik jutta czy popstrucha ibiska). Wśród kręgowców na uwagę zasługują bobra europejski, który opanował niemal wszystkie obszary podmokłe oraz wilk, będący jednym z nielicznych wrogów naturalnych bobra. Gronostaj i łasica w tej części Polski przybierają na zimę białą szatę. Równie bogaty jest tu świat ptaków, na który składają się zarówno gatunki lęgowe (np. bielik, żuraw, trzczyk nurogęś), jak i przelotne (np. gęś zbożowa, gęś białoczelna, gęgawa). Niektóre, jak gili i jemioluska, przylatują tu jedynie na zimę. Z 13 gatunków płazów charakterystycznych dla Polski nizinnej, brak tu jedynie żaby śmieszki, liczne są natomiast stanowiska żaby moczarowej, grzebiuszki i kumaka nizinnego. Gady reprezentowane są jedynie przez 5 gatunków: jaszczurkę zwinną, jaszczurkę żyworodną, padalca, zaskrońca i żmiję zygzakowatą.

W rzekach spotykane są liczne gatunki ryb, w tym charakterystyczne dla wód czystych, jak np. pstrąg potokowy. Liczne jeziora zamieszkiwane są przez takie gatunki, jak: sieja, sielawa, troć jeziorowa, stynka i głowacz przegopletwy.

Ważną rolę w zachowaniu najcenniejszych walorów przyrodniczych terenu spełniają obszary chronione w tym

- Wigierski Park Narodowy - Powierzchnia całkowita wynosi 15086 ha.
- Suwalskiego Parku Krajobrazowego - Powierzchnia całkowita wynosi 6284 ha. Obszar ten jest także Obszarem Natura 2000 (Ostoja Suwalska)

Tabela 8 Powierzchnia obszarów prawnie chronionych

Jednostka	Powierzchnia w ha
-----------	-------------------

terytorialna	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Woj. podlaskie	644996,2	645093,1	645103,9	645476,1	645561,4	645634,4	645990,7	646091,4
Bakalarzewo	4050,0	4053,8	4053,8	4053,8	4053,8	4053,8	4053,8	4053,8
Filipów	8700,0	8700,0	8700,0	8700,0	8700,0	8700,0	8700,0	8700,0
Jeleniewo	10655,0	10655,0	10655,0	10655,0	10655,0	10655,0	10655,0	10655,0
Przerósł	7407,0	7407,0	7407,0	7407,0	7407,0	7407,0	7407,0	7407,0
Raczki	6400,0	6400,0	6400,0	6400,0	6400,0	6400,0	6400,0	6400,0
Rutka - Tartak	7390,0	7390,0	7390,0	7390,0	7390,0	7390,0	7390,0	7390,0
Suwałki	13986,9	13986,9	13986,9	13986,7	13986,7	13988,3	14014,3	14014,3
Szypiliszki	5650,0	5650,0	5650,0	5650,0	5650,0	5650,0	5650,0	5650,0
Wiżajny	9121,0	9121,0	9121,0	9122,5	9121,0	9121,0	9121,0	9121,0
Giby	19580,3	19580,3	19580,3	19580,3	19573,6	19574,3	19574,3	19574,3
Krasnopol	14095,9	14095,9	14095,9	14084,5	14084,6	14073,6	14073,6	14074,3
Puńsk	3550,0	3550,0	3550,0	3550,0	3550,0	3550,0	3550,0	3550,0
Sejny obszar wiejski	14850,3	14850,3	14850,3	14850,3	14850,3	14850,3	14850,3	14850,3
Nowinka	17076,4	17076,4	17076,4	17076,4	17076,4	17157,4	17157,4	17157,4
RAZEM LGD	142513	142517	142517	142507	142498	142571	142597	142597

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych, stat.gov.pl (grudzień 2015)

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Możliwe obszary interwencji
1	Wysoki odsetek terenów objętych ochroną przyrodniczą	Niepełne wykorzystanie walorów przyrodniczych w promocji turystycznej regionu Nieprzygotowanie terenów chronionych do obsługi intensywnego ruchu turystycznego.	Inwestycje w zakresie infrastruktury turystycznej na terenach chronionych kanalizujące ruch turystów z uwzględnieniem potrzeb ekologicznych terenu
2	Bardzo dobre warunki meteorologiczne do rozwoju sektora OZE	Mala ilość prywatnych inwestycji w zakresie OZE	Finansowanie inwestycji związanych z OZE w gospodarstwach domowych
3	Niski stan świadomości ekologicznej mieszkańców	Brak pomysłu na wykorzystanie walorów przyrodniczych terenu dla jego rozwoju	Finansowanie edukacji ekologicznej i turystycznej

3.5.2 Spójność historyczna i kulturowa

Obszar działania Suwalsko – Sejneńskiego LGD w całości leży w granicach terenu określonego występującą współcześnie i powszechnie używaną nazwą Suwalszczyzna w jej polskiej części, bowiem Suwalszczyzna obejmuje swym zasięgiem oprócz terenów północno-wschodniej Polski, znacznie większą część należącą do Litwy i mniejszą znajdującą się na Białorusi. Łącznie ta kraina historyczna obejmuje nieco ponad 12 000 km². W dużej mierze tak

określony zasięg Suwalszczyzny pokrywa się z granicami dawnej Jędrzejowic. Suwalszczyzna jest krainą historyczną, nie jednostką podziału terytorialnego, można jednak wyznaczyć jej granice dość precyzyjnie, ponieważ pokrywają się z obecnymi lub dawnymi podziałami administracyjnymi, głównie z granicami państwowymi. A to z kolei sprzyjało podobnemu ukształtowaniu się historycznemu i kulturowemu. Do Suwalszczyzny zaliczane są leżące w województwie podlaskim powiaty suwalski, sejneński i augustowski a największym miastem są Suwałki.

Traktując obszary powiatów jako subregiony Suwalszczyzny można zaobserwować proces autonomizacji mający swój wyraz w dążeniu do podziału w nazewnictwie na Suwalszczyznę, Sejneńszczyznę czy Augustowszczyznę a w ślad za tym podkreślanie szczególnych walorów każdego subregionu. Na proces różnicowania na obszarze subregionów miały wpływ czynniki historyczne, ekonomiczne, a także walory geograficzne i przyrodnicze. Historycznie tereny Suwalszczyzny porośnięte zwartą puszczą, stały się przedmiotem zasiedlenia już w IV w. p.n.e.. Przybyły tu znad Niemna i Mazur niewielkie grupy rodowe Białych Zachodnich – protoplastów Prusów i Jędrzejowic. Osadnictwo z tego okresu można nazwać wyspowym. Osiedla mieszkalne składały się z 5 - 8 domów ustawionych na drewnianych rusztowaniach w zarastających zatoczach jezior. Osiedla obronne były natomiast usytuowane na wysokich wzgórzach, otoczone płotem palisadowym i chronione u podnóża osadami obronnymi lub przynajmniej jedną osadą obronną.

W początkach II w. n.e. w okresie wpływów rzymskich (I - IV w. n.e.) nastąpił złoty wiek kultury Prusów i Jędrzejowic. Z okresu II-IV w. n.e. na Suwalszczyźnie i wschodnich Mazurach rozpoznano ponad 20 cmentarzyisk kurhanowych. Takie bogactwo archeologiczne wskazuje, iż w II i IV w. były tu centra kulturowe zorganizowane w obszarze biegu rzeki Czarna Hańcza.

W czasie wędrówek ludów (V-VI w.) na Suwalszczyznę wkroczyło nowe osadnictwo. Są to fale grup Białych uciekających pod naciskiem Słowian z Polesia i Nadnieprza. Zajmują oni Suwalszczyznę, a także wschodnią Litwę i Łotwę. Tworzy się wczesnośredniowieczna społeczność jędrzejowska. W VI i VII w. zaczyna się upowszechniać na tych terenach technika koła garncarskiego. Zmienia się również rytuał pogrzebowy. Powstają cmentarze typu "prudzińskiego" tylko ze spalonymi szczątkami bez ozdób i broni. W połowie XIII w. nastąpiło zbliżenie Jędrzejowic do ksiąząt mazowieckich. Jędrzejowicę zgodzili się na misję, powołano nawet biskupa Jędrzejowic. Niestety działania chrystianizacyjne nie powiodły się. W l. 1248 -1255 ruszyli na Jędrzejowic wyprawy koalicyjne (polsko-rusko-krzyżackie). W pierwszej z nich padła siedziba kunigasa (księcia) Stętkinta - Raj. Południowi Jędrzejowic uznali wówczas zwierzchność mazowiecko - ruską.

Okres następnych 150 lat to tak zwana "pustka plemienna". Nie prowadzono tu wtedy osadnictwa. Resztki Jędrzejowic podporządkowały się władzom krzyżackim i powoli traciły swą odrębność kulturową i językową. Po przejęciu terenów Suwalszczyzny przez Litwę - od 1422 r. znalazły się one w województwie trockim. Nieprzebyte bory podzielono na mniejsze puszcze. Tak powstały trzy długie puszczańskie pasy. Obszary te - choć miały swoich namiestników i leśniczych były również okręgami administracyjnymi - powiatami: mereckim, przelomskim i grodzieńskim. Rozpoczął się wówczas okres zasiedlania. Bardzo ważnym wydarzeniem dla losów Suwalszczyzny stało się przekazanie w 1667 r. przez króla Jana Kazimierza wyspy zakonowi Kamedułów. Zakonnicy stali się właścicielami dwóch potężnych leśnictw wraz z dworami i wsiami należącymi do nich - przelomskiego i perstuńskiego. Tam, gdzie lasy były wycięte Kameduły zakładali wsie.

Sytuacja administracyjna i polityczna zmieniła się po III rozbiore Polski. Suwalszczyzna weszła w skład Prus, które ze swych nowych nabytków stworzyły prowincję - Prusy Nowowschodnie. Obejmował ją departament białostocki, powiat wigierski z siedzibą w Suwałkach. Majątek kamedułów został skonfiskowany (1796 r.), a sami zakonnicy

Historia powiązała ze sobą w szczególny sposób Litwinów i Polaków – poprzez panującą dynastię, wspólne państwo i religię zbliżyła narody także pod względem kulturowym. Zawitości losów historii i wynikające z nich uregulowania graniczne spowodowały, że w granicach Litwy znalazło się wiele osób narodowości polskiej, a w granicach Polski kilka tysięcy Litwinów, skupionych w kilku przygranicznych gminach, wchodzących w skład opisywanego obszaru. Ze względu na tę mozaikę etnokulturową, region ten ma wielkie szanse na rozwój oparty na dobrach kultury, tak materialnej jak i duchowej. Mieszkańcy opisywanego terenu kultywują tradycje, obrzędy i uroczystości, związane z kalendarzem religijnym oraz z warsztatem pracy i miejscem zamieszkania ludności np.: z Nocą Świętojańską, herodami, kołodźnikami, dożynkami czy też odustami. Kulturowanie tradycji przez mniejszości narodowe sprzyjają tworzeniu ogólnego wizerunku życia kulturalnego na obszarze przygranicza. Prowadzą tu działalność organizacje kulturalne, znane nie tylko w Polsce ale i za granicą np.:

Ośrodek "Pogranicze – sztuk, kultur, narodów" – prowadzące szeroką działalność kulturowo - artystyczną,

Centrum Dokumentacji Kultury Pogranicza Europy Środkowo-Wschodniej gromadzące zbiory dotyczące praw człowieka, mniejszości narodowych, tolerancji, tożsamości, kultur i religii, regionalizmu i wielokulturowości na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej, Stowarzyszenie "Euroregion Niemen" - działa z uwzględnieniem specyfiki położenia regionu w obszarze styku granic Polski, Litwy, Białorusi, Rosji oraz szans, jakie to położenie stwarza dla wszystkich czterech stron.

Fundacja im. Antanasa Baranaukasa „Dom Litewski” – centrum kultury litewskiej w Sejnach

Sejneńskie Towarzystwo Opieki nad Zabytkami

Nie zanika tu rękodzieło i sztuka ludowa. Najbardziej rozpowszechnione jest plecionkarstwo, zwłaszcza najróżnorodniejszych koszy - z wikliny, korzeni, słomy, deszczulek. Gospodynie domowe uprawiają też (choć coraz rzadziej) tkactwo. Powstają więc na krosnach tkaniny dekoracyjne, narzuty, dywany. Nie ginie obyczaj malowania wielkanocnych pisanek. W wielu miejscowościach Suwalszczyzny działają wokalnno-taneczne zespoły ludowe. Wielką aktywność kulturową wykazują Litwini. Wielu z nich uczestniczy w amatorskiej działalności artystycznej, pielegnuje kulturę i tradycję przodków. Przy Domu Kultury Litewskiej w Puńsku działają zespoły folklorystyczne, grupy taneczne.

Godne uwagi są także liczne placówki muzealne i etnograficznym gdzie możemy podziwiać narzędzia i sprzęty używane przez chłopów w gospodarstwie, zbiory tkanin, monety, stare książki, czasopisma i dokumenty. Są też zabytki sztuki ludowej: rzeźby Chrystusa, kolekcja metalowych krzyży. Wśród tych pamiątek znajdują się siekierki kamienne, monety, medale itp.

Kolejnym spójnym elementem obszaru jest niepowtarzalny charakter kuchni regionalnej (interesujący wygląd, egzotyczne nazwy, wyszukany smak), których nie odnajdzie się w menu w innych częściach Polski. Kartacze, babka ziemniaczana, soczewiaki, chesaki, sękacz i wiele innych.

Dania tradycyjnej kuchni Suwalszczyzny musiały być "konkretne", aby dawać siłę do pracy w surowym klimacie, nierzadko oddalone od siebie czerpały z tego, co udało się wyhodować samemu. To proste potrawy, których skład bazuje na czterech produktach: ziemniaku, mięsie, mące i jajkach Dominują więc ziemniaki i inne warzywa, mięso, mąka, jaja, miod, owoce. Tradycyjne dania kuchni Suwalszczyzny na pewno nie należą do dietetycznych. Potrawy są sycące, często obficie okraszone tłuszczem ze skwarkami i słoninką.

wysiedleni. Na półwyspie Wigierskim, w budynkach poklasztornych umieszczono siedzibę biskupią nowoutworzonej diecezji wigierskiej.

W 1807 r. w wyniku wojny francusko-prusko-rosyjskiej Suwalszczyzna została wyzwolona. Traktat z Tyży ustanowił z ziem zaboru pruskiego Księstwo Warszawskie. Suwalszczyzna znalazła się w powiecie sejneńskim, za wyjątkiem samych Suwałk, które zostały przyłączone do powiatu dąbrowskiego. W 1815 r. Kongres Wiedeński ustanowił Królestwo Polskie. Obejmowało ono także Suwalszczyznę - jako województwo augustowskie z siedzibą w Suwałkach. Po powstaniu listopadowym i styczniowym Suwalszczyzna stała się krainą biedną - odsuniętą od głównych szlaków komunikacyjnych, z wytrzebionymi lasami i ziemią dającą miserne plony. Jedynie Suwałki - siedziba urzędników gubernii oraz carskiego garnizonu - systematycznie się rozwijały. Zbudowano wówczas wiele budynków użyteczności publicznej: szkoły, urzędy administracji i sądu, pocztę oraz szpital. W 1899 r. uruchomiono odnogę kolei żelaznej warszawsko-petersburskiej. Na początku 1915 r. Niemcy wyparli Rosjan z Suwalszczyzny.

Niemiecki zarząd przetrwał do 1919 r., gdy po podpisaniu traktatu wersalskiego Niemcy wycofali się z Suwalszczyzny i przekazali ją władzom litewskim w Kownie. Wówczas nastąpiły liczne walki o te tereny pomiędzy Polską, a Litwą. Ostatecznie 7 października 1920 r. podpisano ugodę w Suwałkach, przywracając granicę zgodną z decyzją koalicji z 1919 r. W okresie międzywojennym Suwalszczyzna znajdowała się w województwie białostockim. Suwalszczyzna w okresie międzywojennym to zacofany gospodarczo i społecznie skrawek Polski, tzw. Polska "B". Najpierw Suwalszczyzna stała się miejscem wpływów radzieckich (po opuszczeniu jej przez wojsko polskie, które wycofało się za linię Narwi). Po 20 września 1939 r. Armia Czerwona wkroczyła do Suwałk. Niemcy jednak domagali się od Rosjan powiatu suwalskiego dla siebie, podając jako powód roszczeń jej walory przyrodnicze. Podpisany w Moskwie układ radziecko-niemiecki o "Przyjaznych granicach" zawierał załącznik, w którym Stalin czynił prezent Ribbentropowi, oddając Suwalszczyznę Niemcom. Zajęli oni Suwałki 12 października 1939 r. Rządy hitlerowskie nie różniły się od tych sprawowanych na innych okupowanych ziemiach polskich. Polegały na sianiu terroru wobec ludności cywilnej, wywozie do obozów koncentracyjnych i na roboty przymusowe w głąb Rzeszy oraz na eksterminacji Żydów i inteligencji polskiej.

Po październiku 1944 r., gdy Armia Czerwona wyzwoliła Suwalszczyznę nastąpił czas władzy ludowej. Po II wojnie światowej, Suwalszczyzna znalazła się w województwie białostockim. Stan ten przetrwał do 1998 r. kiedy przywrócono powiaty, a całą polską Suwalszczyznę włączono do województwa podlaskiego.

Tak jak wspólną historią region ten jest odrębnym obszarem etnokulturowym, czytelnie odróżniającym się od wszystkich sąsiednich regionów. Suwalszczyzna jest obszarem wielokulturowym. Przez ostatnie stulecia, oprócz polskiej tradycji północnomazowieckiej, litewskiej, czarnoruskiej i mazurskiej (z czytelnymi elementami tradycji niemieckiej) — dochodziły tradycje Rosjan — staroobrzędowców i Żydów zamieszkujących do 1939 r. miasta i większe skupiska wiejskie. Ten historyczny konglomerat kultur wyraźnie występuje także na terenie Suwalszczyzny w gminach północnych (Rutka-Tartak, Szypłiszki, Puńsk, Sejny i częściowo Włajny), gdzie wykształciła się tradycja pogranicza kulturowego polsko-litewskiego; w pozostałych gminach utrzymywała się tradycja źródłowo północnomazowiecka, ale w XIX i XX wieku czytelnie odrębna od północnego Mazowsza. Na wykształcenie jego odrębność składa się niezwykle różnorodność krajobrazu, właściwości klimatu i świata przyrody, historia osadnictwa i rozwój gospodarczy, a szczególnie skład etniczny i narodowościowy mieszkańców. Za odrębnością klimatyczną (Polski biegun zimna) idzie również i odrębność florystyczna. Wiele jest tu rzadkich roślin borealnych i relikwów polodowcowych, występują tu też rośliny górskie. Duża naturalność środowiska przyrodniczego sprzyja zachowaniu i rozwijaniu się różnorodnego pod względem gatunkowym świata zwierzęcego. Związek człowieka z przyrodą uwarunkowany jej charakterem stanowi również istotny czynnik tej odrębności.

Tym co charakteryzuje obszar realizacji LSR jest również duża, zważywszy na burzliwe dzieje regionu, ilość pozostałych obiektów zabytkowych. Ze względu na bogatą i złożoną historię oraz wielokulturową i unikalną tradycję obszar ten posiada znaczne zasoby dziedzictwa historycznego i kulturowego. Stanowią one istotny element wzbogacający atrakcyjność turystyczną obszaru LGD. Ważnym elementem struktury kulturowej są obiekty architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków. Na dzień 01.08.2015 roku do rejestru Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisanych było 261 pozycji zabytków nieruchomych oraz 421 obiektów ruchomych. Stan ich zachowania pozostawia wiele do życzenia – w stanie dobrym jest niecałe 11% z nich, zaś aż 52% wymaga drobnych napraw.

Lp.	Stan zastany	Zdiagnozowany problem (analiza obszaru i ankiet)	Możliwe obszary interwencji
1	Duża różnorodność kulturowa terenu objętego LSR	Niepełne wykorzystanie walorów etno-kulturowych w promocji turystycznej regionu, samej obsłudze ruchu turystycznego oraz organizacji życia społeczności lokalnych	<ul style="list-style-type: none"> • inwestycje w zakresie rozwijania turystyki opartej o zasoby lokalne w tym kulturowe • działania animacyjne na rzecz rozwoju organizacji kulturowych i organizacji kulturowych regionu • inwestycje w zakresie poprawy jakości funkcjonowania instytucji kultury
2	Duża ilość zabytków kultury materialnej	Słaby stan zachowania zabytków	<ul style="list-style-type: none"> • inwestycje w zakresie ochrony zabytków

IV. Analiza SWOT

Tak, jak i cały proces konstruowania LSR, również analiza SWOT dla obszaru objętego Strategią stworzona została przy współudziale mieszkańców. Uczestnicy spotkań wspólnie z pracownikami Biura LGD, członkami Zarządu i zespołu ds. opracowywania LSR przeanalizowali główne cechy obszaru metodą analizy SWOT. W analizie tej brali udział przedstawiciele wszystkich trzech sektorów – najwięcej uwag wnieśli co było dla nas zaskakujące przedsiębiorcy oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych. Już po opracowaniu wstępnej wersji analizy została ona zaprezentowana na 4 spotkaniach i stronie internetowej LGD. Już do tej wersji wpłynęło jeszcze 11 uwag uszczegółwiających.

SILY (STRENGTHS) – wewnętrzne czynniki mające lub mogące mieć pozytywny wpływ na rozwój obszaru LSR, wyróżniające go w sposób korzystny w otoczeniu, tworzące podstawy dla rozwoju, podnoszące atrakcyjność i konkurencyjność w oczach mieszkańców, inwestorów, osób odwiedzających.

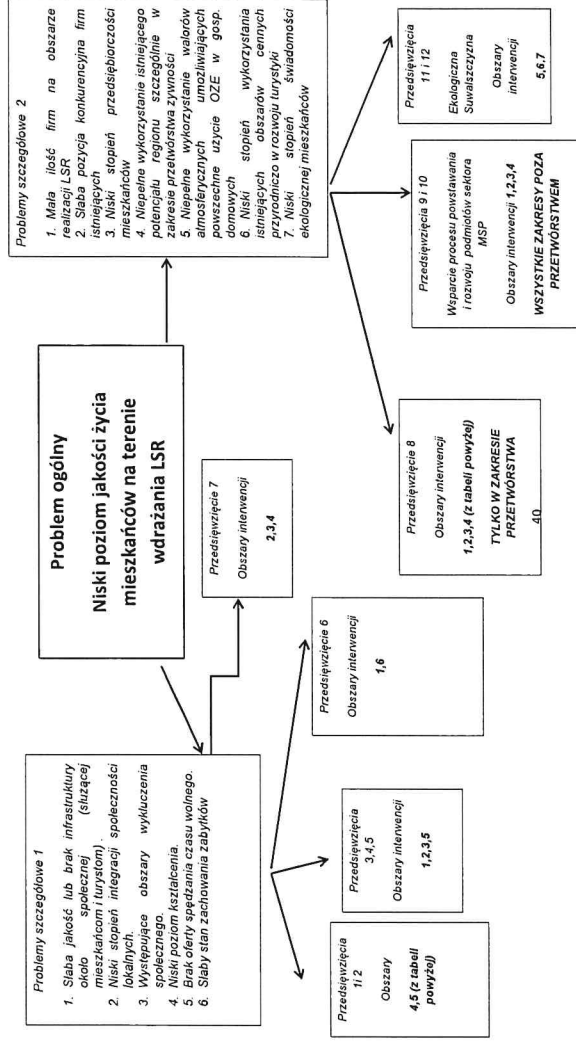
SŁABOŚCI (WEAKNESSES) – wewnętrzne czynniki mające lub mogące mieć negatywny wpływ na rozwój obszaru LSR, utrudniające rozwój i realizację zamierzeń, braki w potencjałach, obniżające pozycję powiatu zarówno w oczach mieszkańców jak i podmiotów zewnętrznych.

SZANSE (OPPORTUNITIES) – czynniki w otoczeniu sprzyjające lub mogące sprzyjać rozwojowi obszaru LSR, umożliwiające eliminowanie słabości, wzmacnianie sił, uruchamianie nowych kierunków rozwoju.

ZAGROŻENIA (THREATS) – czynniki w otoczeniu utrudniające lub mogące utrudniać rozwój obszaru LSR, stanowiące bariery w przełamywaniu dotychczasowych trudności i blokujące możliwości podejmowania działań w różnych, istotnych z punktu widzenia społeczności lokalnej dziedzinach.

Analiza SWOT „Suwalsko – Sejneńska” LGD	
MOCNE STRONY/powiązanie z diagnozą obszaru	SŁABE STRONY/ powiązanie z diagnozą obszaru
<ul style="list-style-type: none"> • wybitne walory przyrodnicze i krajobrazowe/3.5.1 • wysoki potencjał ekologiczny – zdrowotny obszar/3.5.1 • cenne zabytki architektoniczne/3.5.2 • duża świadomość społeczna lokalnego dziedzictwa kulturowego/3.3.2, 3.5.2 • duże walory kulturowe, mozaika narodowościowa, kresowości/3.5.2 • duży teoretyczny potencjał działalności kulturalnej i sportowej wśród mieszkańców/3.3.2 • korzystne warunki do aktywnego wypoczynku oraz uprawiania wielu rodzajów sportów, zarówno letnich jak i zimowych/3.1.3 • korzystne warunki dla zrównoważonego rozwoju (zwłaszcza ekologicznego rolnictwa, ekoturystyki, przetwórstwa)/3.1.2, 3.1.3 • korzystne warunki dla rozwoju OZE/3.5.1 	<ul style="list-style-type: none"> • mała ilość podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na ilość mieszkańców/3.1.1 • niedoinwestowanie istniejących podmiotów gospodarczych – słaby rozwój/3.1.1 • niedostateczna infrastruktura turystyczna/3.1.3 • brak oferty dla turystyki prozdrowotnej w tym sanatoryjnej, parauzdrowskiej/3.1.3 • słabe zagospodarowanie towarzyszące istniejącym szlakom turystycznym/3.1.3 • brak wiodących produktów turystycznych i całorocznej oferty/3.1.3 • krótki sezon turystyczny/3.5.1 • niekorzystne trendy demograficzne (wyludnianie niektórych wsi – wyjazd osób młodych – rojujących)/3.2 • niedoinwestowanie placówek oświaty, kultury i sportu/3.3.1 • niski poziom postaw i działań ekologicznych mieszkańców/3.5.1 • niski poziom wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców/3.3.1 • brak kompleksowej oferty instytucji kultury, sztuki, edukacji, sportu/3.3.1 • niski poziom integracji społecznej w tym III sektora/3.3.2 • wysoki odsetek osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i czynnikami patogennymi/ 3.4.2

Drzewo problemów Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia „Suwalsko – Sejneńska” LGD – matryca logiczna interwencji

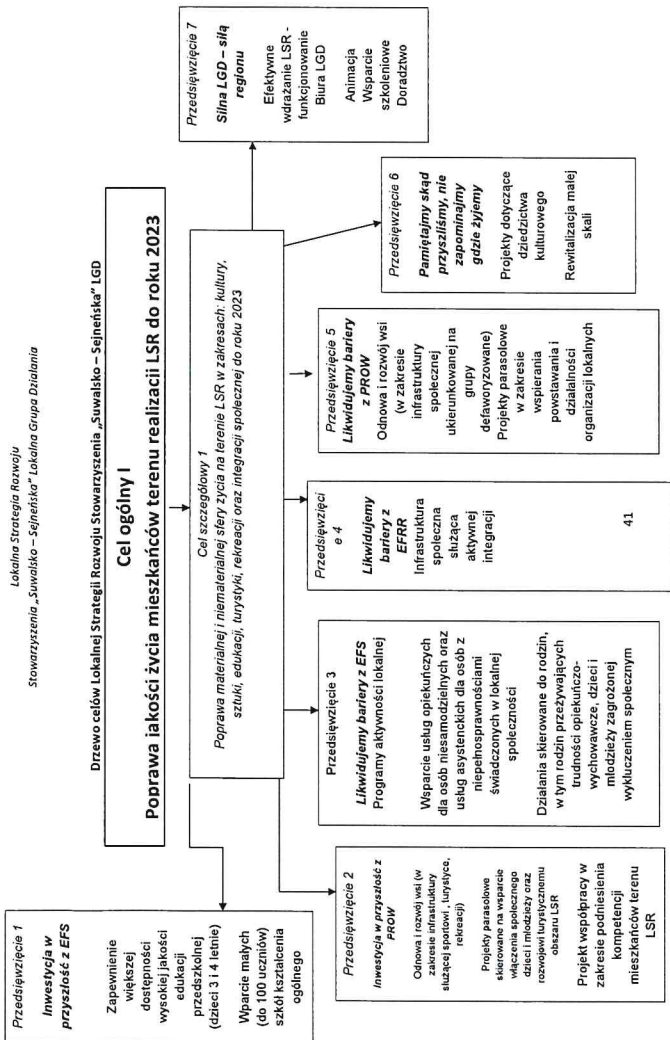

SZANSE/ powiązanie z diagnozą obszaru	ZAGROŻENIA powiązanie z diagnozą obszaru
<ul style="list-style-type: none"> • partnerska współpraca różnych środowisk na rzecz rozwoju lokalnego /3.3.2 • wzrost zainteresowania w kraju i za granicą turystyką aktywną i przyrodniczą/3.1.3 • duże nacisk UE i władz krajowych na rozwój OZE /3.5.1 • wzrost popytu na „zdrową żywność” produkowaną metodami ekologicznymi i tradycyjnymi/3.1.2, 3.1.3 • współpraca samorządów gminnych, NGO, SPK, WPN, nadleśnictw i podmiotów prywatnych w zakresie rozwoju turystyki/ 3.3.2, 3.5.2 • aktywna polityka państwa w zakresie wspierania rozwoju MŚP jako podstawowej formy prawnej w branży turystycznej, przetwórczej/3.1.1 • rozwój nowych gałęzi turystyki i działalności je wspierających/ 3.1.3 • zatrzymanie niekorzystnych trendów demograficznych/ 3.3.1, 3.2 	<ul style="list-style-type: none"> • wzrost ruchu turystycznego na obszarach o najcenniejszych walorach przyrodniczych niedostatecznie uzbrojonych w urządzenia ochrony środowiska/ 3.1.3, 3.5.1 • możliwość budowy wielu parków wiatrowych i kopalni kruszywa zakłócających naturalny krajobraz tego obszaru/ 3.5.1 • wzrost skali patologii społecznych/3.4.2 • dalsze wyludnianie obszarów objętych LSR/3.2

V. Cele i wskaźniki

Tworząc założenia dla Lokalnej Strategii Rozwoju „Suwalsko – Sejneńska” Lokalna Grupa Działania wyszła z założenia, że zdiagnozowane problemy rozwiązać da się tylko dzięki kompleksowemu wsparciu ze wszystkich funduszy dostępnych w naszym województwie w ramach RLKS. Odnosi się to zwłaszcza do rozwiązania problemów grup zdiagnozowanych jako defaworyzowane na tym obszarze. Wszystkie cele i przedsięwzięcia LSR opisane poniżej uwzględniają dane wskazane w diagnozie o ile tylko możliwe było określenie rodzaju interwencji w danym obszarze. Obszary niemożliwe do objęcia wsparciem znajdują się jedynie w analizie SWOT, ze względu na konieczność przedstawienia jej w stanie jaki został wypracowany w procesie uspołecznienia. Drzewa problemów i celów przedstawione poniżej były przedmiotem konsultacji społecznych w miesiącach październik – listopad 2015.

Cel 1. Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, turystyki, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2023

Wskazując ten cel jako jeden z dwóch głównych obszarów wsparcia wzięliśmy pod uwagę zarówno wskazane słabe strony naszego regionu jak i wskazania mieszkańców co do ważności poszczególnych typów projektów i rozwiązań możliwych do zastosowania w ramach mechanizmu RLKS. Formułując go wzięliśmy także potrzeby zidentyfikowanych wcześniej grup defaworyzowanych.

Przedsięwzięcie 1 – Inwestycja w przyszłość z EFS

Całość przedsięwzięcia skupi się na wsparciu grupy, która określona została jako defaworyzowana – dzieci i młodzież do 25 roku życia. Ze względu na mniejsze szanse rozwojowe tej grupy, w porównaniu z jej przedstawicielami zamieszkałymi tereny wielkomiejskie wsparcie to powinno być kierowane głównie na rozwój kompetencji i umiejętności oraz tworzenie infrastruktury, która ten rozwój umożliwi.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- projekty wspierające tworzenie nowych lub funkcjonowanie już istniejących miejsc opieki przedszkolnej dla dzieci 3 i 4 letnich (EFS)
- projekty wspierające funkcjonowanie małych (do 100 uczniów) szkół kształcenia ogólnego (EFS)

Przedsięwzięcie 2 – Inwestycja w przyszłość z PROW

Całość przedsięwzięcia skupi się na wsparciu grupy, która określona została jako defaworyzowana – dzieci i młodzież do 25 roku życia oraz w mniejszym stopniu osób po 50 roku życia. Ze względu na mniejsze szanse rozwojowe tej grupy, w porównaniu z jej przedstawicielami zamieszkałymi tereny wielkomiejskie wsparcie to powinno być kierowane głównie na rozwój kompetencji i umiejętności oraz tworzenie infrastruktury, która ten rozwój umożliwi.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- projekty w zakresie infrastruktury związanej z edukacją, sportem, rekreacją i turystyką oraz wspierającej w szczególności proces uczenia się przez całe życie (EFRROW)
- projekty wspierające rozwój kompetencji dzieci i młodzieży oraz usprawniające procesy ich włączenia społecznego (projekty parasolowe – EFRROW)
- projekt współpracy w zakresie podniesienia kompetencji mieszkańców terenu LSR

Przedsięwzięcie 3 – Likwidujemy bariery z EFS

Biorąc pod uwagę duże obszary wykluczenia społecznego występujące na obszarze realizacji LSR, przedsięwzięcie to jest obok przedsięwzięcia skupimy się na zmniejszeniu obszarów wykluczenia społecznego w odniesieniu szczególnie do osób pozostających bez pracy, ubogich oraz o dużych dysfunkcjach społecznych.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- programy aktywności lokalnej (EFS)
- wspieranie powstawania Klubów Seniora (EFS)
- projekty skierowane do rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym w szczególności wspierające procesy wychowawcze (EFS)

Przedsięwzięcie 4 – Likwidujemy bariery z PROW

Biorąc pod uwagę duże obszary wykluczenia społecznego występujące na obszarze realizacji LSR, przedsięwzięcie to jest obok przedsięwzięcia skupimy się na zmniejszeniu obszarów wykluczenia społecznego w odniesieniu szczególnie do osób pozostających bez pracy, ubogich oraz o dużych dysfunkcjach społecznych.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- projekty służące szerszemu włączeniu się organizacji pozarządowych w procesy rozwojowe regionu (projekty parasolowe – EFRROW)
- projekty infrastrukturalne związane z aktywnym wspieraniem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (EFRROW)

Przedsięwzięcie 5 – Likwidujemy bariery z EFRR

Biorąc pod uwagę duże obszary wykluczenia społecznego występujące na obszarze realizacji LSR, przedsięwzięcie to jest obok przedsięwzięcia skupimy się na zmniejszeniu obszarów wykluczenia społecznego w odniesieniu szczególnie do osób pozostających bez pracy, ubogich oraz o dużych dysfunkcjach społecznych.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- projekty z zakresu infrastruktury społecznej szczególnie w zakresie służącym aktywnej integracji (EFRR)

Przedsięwzięcie 6 – Pamiętamy skąd przyszliśmy, nie zapominajmy gdzie żyjemy

Ze względu na niski stopień rozwoju ogólnodostępnej infrastruktury społecznej służącej tak mieszkańcom jak i odwiedzającym nasz region turystom za konieczne uznano wsparcie jej rozwoju. Rozwój ten postrzegany powinien być w ujęciu zarówno ilościowym (budowa nowej infrastruktury) jak i jakościowej (poprawa stanu już istniejących obiektów, dostosowanie ich do rosnących wymagań użytkowników).

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- projekty dotyczące infrastrukturalnego dziedzictwa kulturowego w tym szczególnie odnoszące się do zabytków oraz instytucji kultury (EFRR)
- inwestycje na terenach zdegradowanych w ramach tzw. rewitalizacji małej skali (EFRR)

Przedsięwzięcie 7 – Silna LGD – siłą regionu

- rozwój przedsiębiorstw działających w branżach kluczowych dla rozwoju regionu i opierających swą działalność na zasobach lokalnych (EFRROW)

- tworzenie powiązań lokalnych pomiędzy podmiotami działającymi w branży okomoturystycznej poprzez zawiązywanie trwałych porozumień partnerskich i współdziałanie (EFRROW)

Przedsięwzięcie 3 - Wsparcie procesu powstawania nowych podmiotów sektora MSP ze środków EFS

Ze względu na rodzaj wsparcia (obecność wsparcia pomostowego) oraz specyfikę osób, którym wsparcie będzie udzielane w pierwszej kolejności – osoby wykluczone i zagrożone wykluczeniem społecznym, ten rodzaj wsparcia w kierunku przedsiębiorczości został wydzielony jako osobne przedsięwzięcie.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- tworzenie nowych przedsiębiorstw w szczególności opierających swą działalność na zasobach lokalnych (EFS)

Przedsięwzięcie 4 - Ekologiczna Suwalszczyzna

Biorąc pod uwagę unikatowe walory krajoznawcze i przyrodnicze terenu realizacji LSR za konieczne uznane zostało wsparcie w sposób szczególny zrównoważonego rozwoju regionu z pełnym poszanowaniem dziedzictwa przyrodniczego. Za jeden z priorytetów uznaliśmy ograniczenie negatywnych skutków spalania paliw kopalnych w gospodarstwach domowych poprzez inwestycje w dziedzinie OZE. Kolejnym sposobem na ochronę unikatowych walorów regionu, dodatkowo wspierający rozwój kluczowej dla niego turystyki, uznaliśmy inwestycje związane z właściwym skierowaniem ruchu turystycznego. Ze względu na zidentyfikowany problem niskiej świadomości ekologicznej społeczności lokalnych wspierać będziemy również inicjatywy edukacyjne i promocyjne w tym zakresie.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- finansowanie instalacji OZE w gospodarstwach domowych (EFRR)

- ochrona bioróżnorodności regionu poprzez projekty rozwijające infrastrukturę związaną z właściwym ukierunkowaniem ruchu turystycznego na obszarach cennych przyrodniczo (EFRR)

Przedsięwzięcie 5 – Partnerstwo na rzecz ekologii

W ramach przedsięwzięcia planowana jest promocja innowacyjnych rozwiązań w dziedzinie OZE (projekty partnerskie – EFRROW). Realizacja innowacyjnego projektu współpracy na rzecz tworzenia lokalnych miejsc ekspozycji i upowszechniania rozwiązań w zakresie OZE - punktów ekspozycji energii odnawialnej w wybranych obiektach infrastruktury. W ramach projektu w każdej z lokalnych grup działania uczestniczących w projekcie zrealizowana zostanie inwestycja polegająca na modelowo-ekspozycyjnej instalacji wybranych urządzeń OZE. Dodatkowo zrealizowane zostaną dwa seminaria tematyczne oraz konferencja podsumowująca-promująca, a także wizyta/wizyty studyjne. Partnerstwo: LGD „Lider w EGO”; „LGD Puszcza Knyszyńska”; LGD Szlak Tatarski; „Sejneńsko-Suwalka” LGD. Czas realizacji projektu: 18 miesięcy w latach 2016-2018.

Specyfikacja wskaźników wraz z uzasadnieniem i odniesieniem do metodologii

Szczegółowe określenie metodologii wskaźników realizacji LSR na poziomie celów ogólnych, szczegółowych oraz przedsięwzięć przedstawia poniższa tabela p.n. Cele i wskaźniki LSR. Zaprezentowano w niej wszystkie adekwatne

Cel działania „Suwalko – Sejneńskij” LGD pozostaje w ścisłym związku z rozwojem kapitału ludzkiego na terenie objętym LSR. Poprzez sprawne wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju możliwe będzie dofinansowanie obszarów zdiagnozowanych jako wymagające wsparcia. Nie będzie to jednak możliwe bez pobudzenia i ukierunkowania aktywności społeczności lokalnych dzięki działaniom animacyjnym i wspierającym. Naszą rolą będzie też udzielenie wszystkim zainteresowanym takiej ilości i jakości wsparcia szkoleniowo-doradczego, aby byli oni w stanie zrealizować założone w LSR wskaźniki.

Cel 2 - Poprawa sfery przedsiębiorczości i ekologii terenu realizacji LSR do roku 2023

Przedsięwzięcie 1 - Przetwórstwo rolno – spożywcze

Biorąc pod uwagę duży potencjał rolniczy tego terenu oraz jego wysokie walory ekologiczne naturalnym wydaje się promowanie tej gałęzi gospodarki. Inwestycje w tym sektorze pozwolą nie tylko zwiększyć wykorzystanie potencjału produkcji rolniczej ale też pobudzą przedsiębiorczość znajdującą się na niskim poziomie. Jako, że wraz z tą gałęzią produkcji powinny pojawić się również takie zjawiska jak nowe produkty lokalne czy regionalne, będzie on miał też wpływ na rozwój turystyki w tym tej tak pożądanej całorocznej.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- tworzenie nowych (w tym inkubatorów kuchennych) i rozwijanie istniejących miejsc przetwórstwa rolno – spożywczego przez inwestycje w infrastrukturę i promocję (EFRROW)

- promocja lokalnych produktów przetwórstwa rolno – spożywczego w tym produktów o cechach produktu lokalnego i tradycyjnego (projekty partnerskie – EFRROW). Realizacja innowacyjnego projektu współpracy pn. „Dziedzictwo Pogranicza” na rzecz wykorzystania i wspólnej promocji dziedzictwa pogranicza polsko-rosyjsko-litewsko-białoruskiego w rozwoju turystyki kwalifikowanej, w tym turystyki transgranicznej, m.in. poprzez stworzenie modelowych szlaków turystycznych (konny, rowerowy) oraz promowanie turystyki kwalifikowanej, a także promocja walorów przyrodniczych i kulturowych (w tym kulinarnych) obszarów lokalnych grup działania biorących udział w projekcie. W ramach projektu zostaną zrealizowane następujące działania: opracowanie modelowego szlaku turystycznego w każdej LGD biorącej udział w projekcie; dwa seminaria, dwa szkolenia warsztatowe, w tym jedno dotyczące znakowania szlaków turystycznych, a drugie dziedzictwa kulinarnego. Partnerzy projektu: LGD „Lider w EGO”; Suwalsko-Sejneńska LGD; LGD Puszcza Knyszyńska, LGD z Litwy. Czas realizacji projektu: 12 miesięcy w 2017 i 2018 roku.

Przedsięwzięcie 2 - Wsparcie procesu powstawania i rozwoju podmiotów sektora MSP ze środków PROW

Jak wskazała analiza stanu obszaru LSR oraz konsultacje społeczne, dużą szansą stojącą przed lokalną gospodarką jest przedsiębiorczość oparta o zasoby lokalne oraz wzrost konkurencyjności istniejących firm poprzez wdrażanie rozwiązań innowacyjnych. Jak wykazały wyniki konsultacji w każdym z tych obszarów powinny w szczególności preferowane być przedsiębiorstwa operujące w dziedzinie okomoturystycznej i związane z obrotem produktów pochodzenia lokalnego.

Typy projektów realizowanych w ramach przedsięwzięcia:

- tworzenie nowych przedsiębiorstw w szczególności opierających swą działalność na zasobach lokalnych (EFRROW – premie do 100 tys. zł)

zajęć edukacyjnych (EFS)					UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek
w1.1	Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe po opuszczeniu programu (EFS)	Osoba	0	90	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek
w1.1	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu(EFS)	Osoba	0	170	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek
w1.1	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy po opuszczeniu programu(EFS)	Osoba	0	50	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek
w1.1	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek) (EFS)	Osoba	0	40	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek
w1.1	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu(EFS)	Osoba	0	95	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek
w1.1	Liczba wspartych w programie miejsc świadczenia usług społecznych istniejących po zakończeniu projektu(EFS)	Szt.	0	1	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek
w1.1	Liczba rodzin w tym rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze wspartych w ramach programu(EFS)	Szt.	0	20	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek
w1.1	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne(EFRR)	Osoba	0	6000	wnioskodawcy, sprawozdanie wnioskodawcy po zakończeniu realizacji operacji
w1.1	Liczba osób korzystająca z infrastruktury społecznej do końca trwania programu(EFRR)	Osoba	0	670	sprawozdanie wnioskodawcy po zakończeniu realizacji operacji
w1.1	Otwarta przestrzeń utworzona lub rekrutylowana na obszarze objętym rewitalizacją (EFRR)	ha	0	5	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy
w1.1	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych.	osoba	0	120	Listy obecności. Pomiar coroczny;
w1.1	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD.	osoba	0	60	Ankieta monitoringowa Sprawozdanie. Pomiar coroczny;
w1.2	Liczba pracujących, łącznie z pracującymi na własny rachunek, po opuszczeniu programu (EFS)	Osoba	0	25	Deklaracja ZUS DRA/wpis do CEFG

do celów i przedsięwzięć wskaźniki, które zostały dobrane zgodnie z wytycznymi PROW oraz założeniami SZOP RPO WP. Dla każdego z celów szczegółowych określono wszystkie adekwatne wskaźniki rezultatu a dla przedsięwzięć wszystkie adekwatne wskaźniki produktu. Ze względu na wielofunduszowość LSR do każdego wskaźnika rezultatu i produktu przypisano fundusz realizujący dany wskaźnik.

1.0	CEL OGÓLNY	Poprawa jakości życia mieszkańców terenu realizacji LSR do roku 2023							
1.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, turystyki, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2023							
1.2		Poprawa sfery przedsiębiorczości i ekologii terenu realizacji LSR do roku 2023							
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan pocz. 2014r.	Plan 2023r.	Źródło danych/sposób pomiaru			
w1.0		Wzrost liczby osób korzystających z ogólnodostępnej infrastruktury na terenie LGD wspartej z jej środków	osoba	13262	24800	Statystyki własne LGD w oparciu o dane z gmin/ jednořazow¹			
w1.0		Wzrost liczby organizacji pozarządowych na obszarze działania LGD	Szt.	141	152	Statystyki własne LGD w oparciu o rejestry Powiatów/ jednořazowo			
w1.0		Wzrost liczby projektów zrealizowanych z partnerami krajowymi i zagranicznymi	Szt.	0	3	Statystyki własne LGD; Umowy partnerskie. Jednořazowo po realizacji projektów partnerskich.			
w1.0		Wzrost liczby podmiotów/osób korzystających ze środków za pośrednictwem LGD	Szt.	0	46	Statystyki własne LGD, sprawozdania z realizacji operacji. Pomiar ciągły w miarę ogłaszania naborów			
w1.0		Wzrost liczby podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności	sztuka	521	528	Statystyki publiczne, www.stat.gov.pl / jednořazowo			
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	Stan pocz. 2015r.	Plan 2023 r.	Źródło danych/sposób pomiaru			
w1.1		Ilość osób korzystających z wytworzonej infrastruktury społecznej (EFROW)	osoba	0	1000	Dane własne IST			
w1.1		Ilość osób do 25 roku życia objętych wsparciem w ramach realizacji projektów parasolowych (EFROW)	osoba	0	50	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu parasolowego			
w1.1		Ilość instytucji sektora pozarządowego objętych wsparciem w ramach realizacji projektów parasolowych (EFROW)	Szt.	0	15	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu parasolowego			
w1.1		Liczba nowych, dodatkowych rodzajów zajęć nauczania przedszkolnego zrealizowanych w ramach programu (EFS)	Szt.	0	10	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP			
w1.1		Liczba szkół i placówek systemu oświaty wykorzystujących sprzęt TIK do prowadzenia	Szt.	0	4	Ewidencja umów na wsparcie operacji z			

¹ Wskaźnik liczony jako suma osób korzystających z obiektów ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej; osób korzystających z obiektów infrastruktury kulturalnej oraz osób odwiedzających zabytki i obiekty objęte wsparciem

w1.2	Liczba osób pozostających bez pracy, które znalazły pracę lub poszukują pracy po opuszczeniu programu (EFS)	Osoba	0	25	Deklaracja ZUS DRA/wpis do CEDG
w1.2	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych ze EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej(EFS)	Osoba	0	25	Deklaracja ZUS DRA/wpis do CEDG
w1.2	Ilość innowacji wdrożonych w przedsiębiorstwach (EFFROW)	Szt.	0	1	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy, wniosek wnioskodawcy
w1.2	Ilość osób/podmiotów korzystających z wytworzonej infrastruktury przetwórstwa rolno - spożywczego do końca realizacji programu(EFFROW)	Szt.	0	30	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie oraz oświadczenie wnioskodawcy
w1.2	Liczba utworzonych miejsc pracy (EFFROW)	sztuka	0	55	Deklaracja ZUS DRA/wpis do CEDG
w1.2	Produkcja energii elektrycznej z nowo wybudowanych/nowych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE(EFRR)	MWe	0	0,1	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy
w1.2	Produkcja energii cieplnej z nowo wybudowanych/nowych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE (EFRR)	MWt	0	0,06	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy
w1.2	Szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych (EFRR)	Tony równoważnika CO2	0	81,95	sprawozdanie wnioskodawcy
w1.2	Powierzchnia terenów chronionych na których kierunkowany został ruch turystyczny z poszanowaniem środowiska przyrodniczego (EFRR)	km²	0	15	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, sprawozdanie wnioskodawcy
Przedsięwzięcia	Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźniki produktu		
			Nazwa	Jednostka miary	Wartość początkowa 2015r. - koniec 2023r.
1.1.2	Inwestycja w przyszłość z PROW	Wnioskodawcy: JST, NGO, osoby prowadzące działalność gospodarczą z obszaru objętego LSR Odbiorcy: Dzieci oraz młodzież z	Liczba inwestycji w infrastrukturę służącą edukacji (EFFROW)	sztuka	0 2

terenu LSR – grupa defaworyzowana, Mieszkańcy terenu LSR	Liczba obiektów ogólnodostępnej infrastruktury wspartej w programie (EFFROW)	Szt.	0	5	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
Projekt współpracy	Liczba podmiotów które zrealizowały operacje w ramach projektów parasolowych na rzecz dzieci i młodzieży (EFFROW)	Szt.	0	5	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu parasolowego
Projekt współpracy	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy (projekty partnerskie EFFROW)	Szt.	0	2	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu partnerskiego
Kurs	Liczba projektów współpracy w zakresie rozwijania kompetencji mieszkańców terenu objętego LSR (projekty partnerskie EFFROW)	Szt.	0	1	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
Kurs	Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej (EFS)	Osoba	0	155	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
Inwestycja w przyszłość z EFS	Liczba miejsc wychowania przedszkolnego dofinansowanych w programie(EFS)	Szt.	0	3	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy

		Wnioskodawca y: JST i ich jednostki organizacyjne, NGO, osoby prowadzące działalność gospodarczą. związki wyznaniowe z obszaru objętego LSR Odbiorcy wsparcia: Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Liczba wybudowanych/ przebudowanych obiektów, w których realizowane są usługi aktywizacji społeczno-zawodowej (EFRR)	Szt.	0	2	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy	
1.1.4	Likwidujemy bariery z EFRR		Konkurs	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR)	Szt.	0	2	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Wnioskodawca y: JST i ich jednostki organizacyjne, NGO, osoby prowadzące działalność gospodarczą. związki wyznaniowe z obszaru objętego LSR Odbiorcy wsparcia: Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Konkurs	Liczba obiektów ogólnodostępnej infrastruktury wspartej w programie (EFRR)	Szt.	0	13	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
1.1.5	Likwidujemy bariery z PROW		Konkurs na projekty parasolowe	Liczba ogólnodostępnych obiektów małej infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i turystycznej (EFRR)	Szt.	0	16	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu parasolowego
		Wnioskodawca y: JST i ich jednostki organizacyjne, NGO, osoby prowadzące działalność gospodarczą. związki wyznaniowe z obszaru objętego LSR Odbiorcy wsparcia: Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Konkurs	Liczba organizacji pozarządowych wspartych w ramach programu (EFRR)	Szt.	0	7	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu parasolowego
		Wnioskodawca y: JST i ich jednostki organizacyjne, NGO, osoby prowadzące działalność gospodarczą. związki wyznaniowe z obszaru	Konkurs	Liczba zabytków objętych wsparciem (EFRR)	Szt.	0	5	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
1.1.6	Pamiętajmy skąd przyszliśmy, nie zapominajmy gdzie żyjemy		Konkurs na projekty parasolowe	Liczba instytucji kultury objętych wsparciem (EFRR)	Szt.	0	4	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy

na	Liczba osób objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych w programie(EFS)	Osoba	0	400	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Szt.	0	3	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Szt.	0	3	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Szt.	0	3	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
Wnioskodawcy	Liczba osób z zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie (EFS)	Osoba	0	300	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Osoba	0	16	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Osoba	0	160	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Osoba	0	115	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
Likwidujący bariery z EFS	Kontkurs	Osoba	0	120	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Osoba	0	120	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Osoba	0	120	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Osoba	0	120	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy

1.1.7	Silna LGD – siła regionu	objętego LSR Odbiorcy wsparcia: Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Wnioskodawca a: LGD Odbiorcy: mieszkańcy i instytucje z terenu działania LSR	Powierzchnia zrewitalizowanych obszarów	ha	0	5,3	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
				Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach (EFRR)	Szt.	0	10	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
				Liczba działań promocyjnych na obszarze LGD (wskaźnik własny).	sztuka	0	10	Sprawozdania Beneficjentów. Pomiar coroczny;
				Liczba wydawnictw promocyjnych	pozycja wydawnicza	0	2	Sprawozdania Beneficjentów. Pomiar coroczny;
				Liczba osobodni szkoleń dla pracowników LGD.	osoba/dzień	0	45	Listy obecności; programy szkoleń; weryfikacja coroczna
1.1.8	Silna LGD – siła regionu	objętego LSR Odbiorcy wsparcia: Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Wnioskodawca a: LGD Odbiorcy: mieszkańcy i instytucje z terenu działania LSR	Liczba osobodni szkoleń dla organów LGD	osoba/dzień	0	105	Listy obecności; programy szkoleń; weryfikacja coroczna
				Liczba podmiotów i osób, którym udzielono indywidualnego doradztwa	sztuka	0	210	Ewidencja doradztwa; ankiety anonimowe; Sprawozdania indywidualnego doradztwa weryfikacja coroczna
				Liczba lat realizacji pozostałych działań bieżących LSR	rok	0	7	Umowa na realizację LSR, weryfikacja jednorazowa 2023

1.2.1	Przetwórstwo rolno – spożywcze	Wnioskodawca y/Odbiorcy: NGO, osoby prowadzące działalność gospodarczą oraz ich zrzeszenia z obszaru objętego LSR	konkurs	Liczba wspartych inicjatyw w zakresie powstawania punktów przetwórstwa produktów rolno – spożywczych (EFRROW)	sztuka	0	1	Ewidencja umów na wsparcie operacji z ARMiR, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
				Liczba międzynarodowych partnerskich inicjatyw służących promocji produktów lokalnych i tradycyjnych (projektu partnerskie (EFRROW)	Szt.	0	1	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu partnerskiego
			Projekt partnerski	Liczba zrealizowanych projektów współpracy, w tym projektów międzynarodowych (projektu partnerskie) EFRROW	Szt.	0	1	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu partnerskiego
1.2.2	Wsparcie procesu powstawania i rozwoju podmiotów sektora MSP ze środków PROW	Wnioskodawca y/Odbiorcy: Mieszkańcy LSR w tym przedsiębiorcy posiadający siedzibę na terenie LSR w tym grupy defaworyzowa	Konkurs	Liczba LGD uczestniczących w projektach „współpracy” projekty partnerskie EFRROW	Szt.	0	4	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu partnerskiego
				Ilość powstałych mikroprzedsiębiorst w (EFRROW)	Szt.	0	50	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wpis do CEDG, deklaracje ZUS/DRA
				Ilość mikroprzedsiębiorst w wspartych w zakresie rozwoju i tworzenia nowych	Szt.	0	5	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP wpis do CEDG, deklaracje ZUS/DRA

	ne	miejsce pracy (EFFROW)					Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Ilość innowacyjnych rozwiązań powstałych w przedsiębiorstwach (EFFROW)	Szt.	0	1		
		Ilość powstałych mikroprzedsiębiorstw (EFS)	Szt.	0	25		Wpis do CEDG, deklaracje ZUS/DRA
1.2.3	Wsparcie procesu powstawania i rozwoju podmiotów sektora MSP ze środków EFS	Wnioskodawcy: NGO, JST. Odbiorcy: Mieszkańcy LRS w tym przedsiębiorcy posiadający siedzibę na terenie LSR w tym grupy defaworyzowane	Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie (EFS)	Szt.	0	25	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
		Konkurs	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezwrotne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie (EFS)	Szt.	0	25	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
			Długość utworzonych/odnowionych szlaków turystycznych (EFFR)	km	0	40	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
1.2.4	Ekologiczna Suwalszczyna	Wnioskodawcy: NGO, JST, instytucje ochrony przyrody (parki narodowe i krajoobrazowe) Odbiorcy: mieszkańcy terenu LSR, turyści	Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE (EFFR)	Szt.	0	24	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy

				Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE (EFFR)	Szt.	0	43	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
				Dodatkowa zdolność wytwarzania energii cieplnej ze źródeł odnawialnych (EFFR)	MWt		0,06	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
				Dodatkowa zdolność wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych (EFFR)	MWe		0,1	Ewidencja umów na wsparcie operacji z UMWP, wniosek, sprawozdanie wnioskodawcy
				Ilość ponadregionalnych inicjatyw partnerskich w programie (projekty partnerskie – EFFROW)	Szt.	0	1	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu partnerskiego
1.2.5	Partnerstwo na rzecz ekologii	LGD	Projekt partnerski	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy (projekty partnerskie) EFFROW	Szt.	0	4	Dane własne LGD na podstawie dokumentacji realizacji projektu partnerskiego

Dodatkowe wyjaśnienia dotyczące sposobu określania i dokonywania pomiaru wskaźników

W ramach realizacji wszystkich celów szczegółowych i przedsięwzięć zakłada się realizację projektów opiewających na minimum 35% budżetu LSR (ze środków EFS i EFFR) do roku 2018 i 50% do roku 2023 przy współudziale partnerów społecznych/organizacji pozarządowych.

Wartość bazowa dla wskaźników produktu (dla poszczególnych przedsięwzięć) określona na poziomie zerowym, z racji przyjęcia sposobu liczenia wskaźników produktu metodą statyczną, dotyczy pomiaru konkretnych efektów w wyniku danej interwencji ze środków ujętych w LSR – wartość bazowa w tym przypadku wynosi zawsze „0”.

Źródło danych- sposób pozyskiwania danych odbywać się będzie zawsze w oparciu o ankietę monitorującą beneficjentów, w przypadku działań konkursowych, a także ankietę monitorującą LGD, w przypadku działań podejmowanych przez LGD. Szczegółowo o sposobie pomiaru osiągnięcia wskaźników w rozdziale XI. Monitoring i

ewaluacja. Częstotliwość i termin osiągnięcia wskaźników- dokonywanie pomiaru osiągania wskaźników odbywać się będzie w każdym roku poprzez analizę składanych ankiet, o których mowa powyżej i ujmowanych w okresowych raportach ewaluacyjnych w roku następującym po roku, którego pomiar dotyczy. Ostateczny pomiar dokonany zostanie w I kwartale 2023 roku na podstawie ankiet złożonych do 31.12.2022r. i dotyczyć będzie wszystkich wskaźników osiągniętych wg stanu na ten dzień od początku wdrażania LSR. Szczegółowo o częstotliwości pomiaru osiągnięcia wskaźników w rozdziale XI. Monitoring i ewaluacja.

Wskaźniki zaczerpnięte z RPO WP na lata 2014-2020 dla adekwatnych typów projektów zgodne z definicjami określonymi w takich dokumentacji jak:

- 1) Metodologia szacowania wartości docelowych dla wskaźników wybranych do realizacji w RPO WP na lata 2014-2020,
  - 2) Wytoczne w zakresie monitorowania postępu rzeczowego realizacji Programów Operacyjnych na lata 2014-2020, w tym:
    - a. Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych 2014-2020- EFRR, FS,
    - b. Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych 2014-2020 EFS.
- Zgodność celów LSR z celami Programów PROW i RPO WP.

W kontekście celów RLKS wg Umowy Partnerskiej z dnia 21 maja 2014 r. cele LSR „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD przede wszystkim odpowiadają Celowi tematycznemu 9. Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją oraz innym zadaniom wskazane w Umowie dla RLKS jakimi jest: poprawa spójności społecznej i terytorialnej; zrównoważony rozwój danego obszaru poprzez lepszą mobilizację na szczeblu lokalnym oraz wzrost poziomu kapitału społecznego – zwiększanie partycypacji społecznej lub szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej. Cele naszej LSR wpisują się również w PROW 2014-2020 w zakresie jego celów szczegółowych i przekrojowych Działania LEADER, które realizuje cel szczegółowy 6B „wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich” w ramach Priorytetu 6 Wspieranie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich. LSR naszej LGD wpisuje swoje przedsięwzięcia w cele przekrojowe PROW dotyczące ochrony środowiska, przeciwdziałania zmianom klimatycznym oraz innowacyjności.

W realizacji swoich celów nasz LSR odnosi się w sposób bezpośredni do celów Regionalnego Programu Operacyjnego Woj. Podlaskiego. Poprzez swoje działania służyć będzie głównie realizacji celu tematycznego 3 Wzmocnienie konkurencyjności MŚP (tworzenie i rozwój przedsiębiorstw), celu tematycznego 4 - Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami (inwestycje w OZE, edukacja ekologiczna, zrównoważony rozwój turystyki przy poszanowaniu zasobów cennych przyrodniczo), celu tematycznego 9 - Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją (projekty wspierające osoby wykluczone społecznie).

VI Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Organem decyzyjnym „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD , zgodnie ze statutem, jest Rada. Rada (na dzień opracowywania LSR) liczy 15 osób. Żaden z trzech sektorów reprezentowanych w składzie Rady nie przekracza 49%, zaś sektor publiczny stanowi mniej niż 30% składu Rady (4 osoby – 26,66%). Pozostałe sektory są reprezentowane odpowiednio – gospodarcy – 6 osób, społeczny – 5 osób. W jej skład wchodzi 7 kobiet, w tym jedna do 35 roku życia. Dla zapewnienia sprawnego funkcjonowania Rady zapewniono taki jej skład, aby ponad połowa jej członków posiadała wcześniejsze doświadczenie w zakresie oceny wniosków o dofinansowanie (w ramach organów decyzyjnych LGD i LGR).

Rada działa na podstawie kilku kluczowych dokumentów:

- a) Regulaminu Rady
- b) Procedur:
  - uzgadniania terminu i warunków naboru wniosków
  - ustalania lub zmiany kryteriów oceny operacji
  - oceny wniosków i wyboru operacji oraz ustalania kwot wsparcia do której załącznik stanowią Lokalne Kryteria Wyboru operacji oraz wzory kart oceny operacji
  - wyboru i oceny grantów w ramach projektów grantowych

Wymienione wyżej dokumenty stanowią załączniki do wniosku o wybór LSR.

Procedury wyboru i oceny operacji oraz kryteria wyboru operacji powstały w oparciu o odpowiednie zapisy Ustawy o RLKS z dn. 20 lutego 2015 r., a także o Wytoczne nr 1/1/2015 w zakresie jednolitego i prawidłowego wykonywania przez lokalne grupy działania zadań związanych z realizacją strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach działania „Wspieranie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 z 4 grudnia 2015 r.

Podczas wyboru operacji zachowane zostaną m.in. następujące zasady: zachowanie procedury zapewniającej bezstronność członków Rady; zapewnienie składu Rady zgodnie z wymogami określonymi w art. 32 ust. 2 lit. B rozporządzenia nr 1303/2013; zapewnienie parytetu na wszystkich posiedzeniach; ustalenie kwoty wsparcia.

Procedury wyboru i oceny operacji, a szczególnie kryteria wyboru operacji, były konstruowane przez Zespół roboczy ds. opracowywania strategii, z zastosowaniem metod partycypacji, opisanych szczegółowo w Rozdziale II LSR.

Wraz z kryteriami wyboru operacji przygotowano procedury zmiany kryteriów. W procedurach tych uwzględniono także powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami LSR. W dokumencie tym określono także zasady konsultacji społecznych zmiany kryterium.

W kryteriach wyboru operacji przedstawiono jasne definicje innowacyjności wraz z jej stopniowaniem w zależności od rodzaju wsparcia i podmiotu aplikującego o środki.

W kryteriach wyboru operacji dla wszystkich typów operacji odniesienie znalazły kluczowe zagadnienia takie jak: innowacyjność, wpływ operacji na poprawę stanu środowiska naturalnego lub klimatu, tworzenie nowych miejsc pracy, oddziaływanie operacji na grupę defaworyzowaną zidentyfikowaną w LSR. Zawarto również zapisy preferujące operacje wykazujące wyższy wkład własny wnioskodawcy niż określony przepisami.

Ze względu na potrzebę jak największej aktywizacji społeczności lokalnej i włączenie jej w proces realizacji LSR we wszystkich wymiarach, w kryteriach zawarto również zapisy preferujące wnioskodawców bez lub z małym doświadczeniem w realizacji operacji finansowanych ze środków zewnętrznych.

W wyniku konsultacji społecznych, w tym odbytych z przedsiębiorcami kwota wsparcia w ramach premii ustalona została na poziomie maksymalnym - 100 tys. zł. Zdaniem uczestników spotkań tylko taka kwota pozwoli na realne wsparcie pomysłów o cechach innowacyjności i realnie wpływających na wykorzystanie lokalnych zasobów.

Wysokość wsparcia na realizację operacji w ramach LSR, tj. określenie intensywności pomocy w zależności od kategorii beneficjenta lub rodzaju operacji nie będzie przekraczać wartości określonych przepisami prawa. Ewentualne zmniejszenie intensywności tej pomocy w przypadku jakiegokolwiek beneficjenta lub rodzaju operacji zostanie określone w ogłoszeniu o konkursie (nie dotyczy premii w ramach zakładania działalności gospodarczej).

„Suwalsko – Sejneńska” LGD podjęła się realizacji 3 projektów grantowych (parasolowych). Wnioski o przyznanie grantu oceniane są na podstawie:

- karty oceny formalnej i dopuszczającej

- stopnia ich ważności – ocena dokonana przez wszystkie osoby (członków Rady), które nie podlegają wykluczeniu z ich oceny

VII Plan działania

Okres realizacji strategii przypadnie na lata 2016 – 2023 i jest on podzielony w planie działania na trzy okresy: pierwszy będzie realizowany w latach 2016-2018, drugi w latach 2019-2021 i ostatni będący swego rodzaju

ewaluacją i rozliczaniem końcowym strategii w okresie 2022-2023. Realizacja zaplanowanych w ramach LSR przedsięwzięć została rozłożona w miarę możliwości równomiernie w całym okresie wdrażania strategii. Przyjęcie takiego założenia wynika z możliwości organizacyjnych i kadrowych Lokalnej Grupy Działania oraz z potrzeby zapewnienia ciągłości funkcjonowania LGD.

Zgodnie z wytycznymi szczegółowy plan działania został zawarty w Załączniku nr 2 do LSR

VIII Budżet LSR

„Suwalsko – Sejneńska” LGD planując wydatkowanie środków z dostępnych funduszy EFSI (PROW, EFS, EFRR) stworzyła poniższe tabele finansowe. Planowany budżet, w łącznej kwocie 26 239 004,00zł, podzielony został na poszczególne zakresy wsparcia tj. realizację LSR, współpracę (projekty partnerskie), koszty bieżące i aktywizację. Wysokość planowanego wsparcia określona została w PLN i nie przekracza kwoty wynikającej z załącznika nr 6 do regulaminu konkursu na wybór LSR.

Powiązanie zapisów Planu działania, celów określonych w Strategii oraz budżetu przedstawione zostało poniżej. Trzy cele ogólne LSR, wykorzystując komplementarnie środki PROW (EFROW) i RPOWP (EFS i EFRR) w poszczególnych celach szczegółowych, spójnie i kompleksowo odpowiadają na główne wyzwania wskazane w diagnozie i analizie SWOT w trzech podstawowych obszarach: jakość życia, budowanie kapitału społecznego i włączenia społecznego, rozwój przedsiębiorczości, pomoc grupom defaworyzowanym oraz ochrona przyrody.

Podział kwot budżetu na poszczególne cele szczegółowe został przedstawiony w załączniku nr 2 do LSR – Plan Działania

IX Plan komunikacji

Skuteczne i pełne zaangażowanie lokalnej społeczności we wdrażanie LSR wymaga zapewnienia odpowiednio dostosowanej do potrzeb komunikacji. Służy temu Plan Komunikacji będący załącznikiem do niniejszej Strategii. Plan ten określa główne cele działań komunikacyjnych, odpowiednie środki przekazu, a także identyfikuje adresatów poszczególnych działań (tzw. grupy docelowe).

Głównym celem Planu jest dostarczanie aktualnej i przejrzystej informacji o LSR, promowanie LSR, a zwłaszcza rozpowszechnianie wśród potencjalnych beneficjentów informacji o możliwościach pozyskania wsparcia. Wśród najważniejszych celów Plan wskazuje: Budowanie pozytywnego wizerunku LGD i LSR, Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania dofinansowania, kryteriach oceny projektów oraz typach operacji, które będą miały największe szanse wsparcia z budżetu LSR, Uzyskiwanie informacji zwrotnej nt. Oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie (np. Dodatkowego przeszkolenia osób udzielających pomocy, np. W zakresie komunikacji interpersonalnej), Wspieranie potencjalnych beneficjentów w zakresie pozyskiwania środków z budżetu LSR, Aktywizowanie lokalnej społeczności do włączania się w realizację LSR poprzez aktywne uczestnictwo w realizowanych przedsięwzięciach, Wspieranie i aktywizacja osób z grup defaworyzowanych, Prezentowanie efektów wdrażania LSR.

X Zintegrowanie

10.1. Integracja z dokumentami strategicznymi

Nadrzędne dokumenty | Cele szczegółowe Lokalnej Strategii Rozwoju „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD na

strategiczne	lata 2014-2020 (2016-2023)	Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia w zakresach: kultury, sztuki, edukacji i integracji społecznej do roku 2023	Poprawa sfery przedsiębiorczości i ekologii do roku 2023
Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku	Zgodność z celami: 1.3. Rozwój kompetencji do pracy i wsparcie aktywności zawodowej mieszkańców regionu 1.5. Efektywne korzystanie z zasobów naturalnych 1.6. Nowoczesna infrastruktura sieciowa 2.4. Rozwój partnerskiej współpracy międzyregionalnej 2.5. Podniesienie zewnętrznej i wewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu 3.1. Zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych 3.2. Poprawa spójności społecznej	Zgodność z celami: 1.1. Rozwój przedsiębiorczości 1.2. Wzrost innowacyjności podlaskich przedsiębiorstw 1.3. Rozwój kompetencji do pracy i wsparcie aktywności zawodowej mieszkańców regionu 2.1. Aktywność podlaskich przedsiębiorstw na rynku ponadregionalnym 3.1. Zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych 3.2. Poprawa spójności społecznej 3.4. Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jej zasobami	Zgodność z celami: 1.1. Rozwój przedsiębiorczości i ekologii do roku 2023
Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020	Zgodność z osiami priorytetowymi: 2. Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa 3. Kompetencje i kwalifikacje 4. Poprawa dostępności transportowej 7. Poprawa spójności społecznej 8. Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej 9. Rozwój lokalny	Zgodność z osiami priorytetowymi: 1. Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności gospodarki regionu 2. Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa 5. Gospodarka niskoemisyjna 6. Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jej zasobami	Zgodność z celami strategicznymi: 4.3. Wyższa aktywność zawodowa i
Strategia Polityki Społecznej Województwa	Zgodność z celami strategicznymi: 1.1. Zmniejszenie negatywnych skutków	Zgodność z celami strategicznymi: 1.1. Zmniejszenie negatywnych skutków	Zgodność z celami strategicznymi: 4.3. Wyższa aktywność zawodowa i

Podlaskiego do roku 2020	zjawisk demograficznych	integracja społeczna
	<p>1.5. Zwiększenie stopnia ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego</p> <p>1.6. Rozwój infrastruktury kultury</p> <p>1.8. Poprawa spójności społecznej</p> <p>2.1. Wyrównywanie szans osób niepełnosprawnych i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu</p> <p>2.4. Rozwój systemu wspierania rodziny i opieki nad dzieckiem</p> <p>2.5. Zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie</p> <p>4.2. Rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych</p>	
Strategie Rozwoju Powiatów Suwalskiego i Sejneńskiego	BRAK AKTUALNIE OBOWIĄZUJĄCYCH DOKUMENTÓW	
Strategia Rozwoju Powiatu Augustowskiego do 2020 roku	<p>Zgodność z celami:</p> <p>B.1. Rozwój systemu edukacji uwzględniający potrzeby rynkowe</p> <p>B.2. Poprawa dostępności do obiektów sportowych i rekreacyjnych</p> <p>B.4. Rozszerzenie dostępności i podwyższanie standardu usług w sferze pomocy społecznej</p> <p>B.5. Wspieranie i umacnianie rodziny w wypełnianiu jej funkcji</p> <p>B.6. Kształtowanie i zaspakajanie potrzeb kulturalnych wśród społeczeństwa lokalnego oraz ochrona</p>	<p>Zgodność z celami:</p> <p>A2. Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska przyrodniczego poprzez proekologiczny rozwój infrastruktury technicznej</p>

dziedzictwa kulturowego	
Lokalne dokumenty strategiczne	
<p>Zgodność z celami:</p> <p>Cel 1.1. Rozbudowa infrastruktury komunikacyjnej i technicznej</p> <p>Cel 1.3. Wspieranie tworzenia gospodarstw ekologicznych</p> <p>Cel 1.5. Edukacja ekologiczna rolników oraz edukacja w zakresie uzyskiwania alternatywnych źródeł dochodu z agroturystyki oraz dbania o estetykę i atrakcyjność gospodarstw</p> <p>Cel 2.1. Rozbudowa infrastruktury edukacyjnej dla dzieci i młodzieży</p> <p>Cel 2.2. Zapewnienie warunków dla skutecznego rozwiązywania problemów mieszkańców (głównie bezrobocia)</p> <p>Cel 2.3. Podnoszenie jakości życia mieszkańców poprzez wspieranie rozwoju usług medycznych i opieki zdrowotnej</p> <p>Cel 2.4. Wspieranie tożsamości lokalnej oraz troska o zachowanie dziedzictwa kulturowego</p> <p>Cel 3.3. Propagowanie wykorzystania alternatywnych źródeł energii</p> <p>Cel 4.1. Promocja walorów przyrodniczych i regionalnych Gminy</p> <p>Cel 4.2. Rozwój i modernizacja bazy noclegowej i żywieniowej Gminy</p> <p>Cel 4.3. Rozwój tematycznych form turystyki i promocja kuchni regionalnej</p> <p>Cel 4.4. Zróżnicowanie szlaków</p>	<p>Zgodność z celami:</p> <p>Cel 1.2. Wsparcie inicjatyw ukierunkowanych na tworzenie miejsc pracy i rozwijanie przedsiębiorczości</p> <p>Cel 4.1. Promocja walorów przyrodniczych i regionalnych Gminy</p> <p>Cel 4.2. Rozwój i modernizacja bazy noclegowej i żywieniowej Gminy</p> <p>Cel 4.3. Rozwój tematycznych form turystyki i promocja kuchni regionalnej</p> <p>Cel 4.4. Zróżnicowanie szlaków</p>
Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Giby na lata 2014-2020	

	<p>turystycznych pod względem form uprawianej turystyki</p> <p>Cel 5.1. Rozwijanie współpracy samorządu z mieszkańcami poprzez wykorzystywanie mechanizmów partycypacji społecznej</p>	
Strategia Rozwoju Gminy Nowinka na lata 2014-2020	<p>Zgodność z celami:</p> <p>Cel strategiczny 1: Rozbudowa bazy technicznej – infrastruktury gminnej</p> <p>Cel strategiczny 2: Rozwój aktywnej społeczności lokalnej</p>	<p>Zgodność z celami:</p> <p>Cel strategiczny 2: Rozwój aktywnej społeczności lokalnej</p> <p>Cel strategiczny 3: Rozwój gospodarczy - głównie rolniczy i turystyczny Gminy</p>
Strategie/Plany Rozwoju pozostałych 13 gmin	BRAK AKTUALNIE OBOWIĄZUJĄCYCH DOKUMENTÓW	

10.2. Uzasadnienie podejścia zintegrowanego dla planowanych w ramach LSR celów i przedsięwzięć

Lokalna Strategia Rozwoju „Suwalsko – Sejneńska” LGD ma charakter zintegrowany. Zintegrowane podejście ma odzwierciedlenie w spójności w doborze celów i przedsięwzięć, związków pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w realizacji LSR oraz wykorzystaniu różnych typów zasobów lokalnych.

Zaplanowane w ramach LSR cele i przedsięwzięcia wynikają z diagnozy obszaru i analizy SWOT i są ze sobą ściśle zintegrowane – powiązane. Zintegrowany charakter LSR oznacza kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów i wspierania potencjałów poprzez łączenie istniejących zasobów, działań i podmiotów w trzech sferach: gospodarka, mieszkańcy i obszar (infrastruktura). Działania na rzecz mieszkańców ściśle wiążą się ze wspieraniem gospodarki, a ta z kolei z rozwojem obszaru. Te trzy sfery wzajemnie na siebie oddziałują i uzupełniają się. W ramach zastosowania podejścia zintegrowanego przewidziano w LSR działania dla wszystkich trzech sfer, co uwiadamnia się w zaproponowanych celach ogólnych i przedsięwzięciach. Zastosowanie takiego podejścia daje realne szanse na rozwiązanie, przynajmniej częściowe, zgłaszanych problemów oraz realne wzmocnienie już istniejącego potencjału regionu.

W zaplanowanych celach szczegółowych i przedsięwzięciach ważne jest osiągnięcie jak najlepszych efektów poprzez współdziałanie partnerów z różnych sektorów oraz jednocześnie wykorzystanie różnych zasobów (przynurcznych, kulturowych, społecznych, gospodarczych). Zaplanowane przedsięwzięcia w sposób spójny i kompleksowy, z użyciem różnych metod i zaangażowaniem różnych partnerów i sektorów, adresując zidentyfikowaną w analizie SWOT potrzebę/zagrożenie, zapewnią odpowiednią sekwencję interwencji planowanych do przeprowadzenia. Aby

zapewnić zintegrowanie również podmiotowe w ramach kryteriów wyboru operacji określonych przez LGD promowane będą działania realizowane wspólnie, tam oczywiście gdzie ma to głębszy sens i uzasadnienie.

Operacje realizowane w ramach poszczególnych celów szczegółowych będą miały tendencję do przenikania się i uzupełniania. Działania w sferze rozwoju infrastruktury społecznej będą miały wpływ na poprawę szans życiowych oraz edukacyjnych mieszkańców. Z kolei działania w sferze edukacji pozwolą na pełniejsze wykorzystanie powstałej/wspartej infrastruktury. Działania w sferze rozwoju przedsiębiorczości spowodują interakcję z działaniami na rzecz ograniczenia obszarów wykluczenia społecznego – część aplikujących o środki na założenie działalności będą to osoby objęte wykluczeniem, inne osoby będą mogły znaleźć pracę w rozwijanych firmach. Działania na rzecz ograniczenia emisji zanieczyszczeń wspierać będą projekty z zakresu ochrony bioróżnorodności poprzez premiowanie ich stosowania na obszarach cennych przyrodniczo. W działaniu na rzecz rozwoju infrastruktury turystycznej doskonale wpiszą się przedsiębiorcy działający w branży przetwórstwa rolno – spożywczego. Są to najprostsze i najbardziej oczywiste przykłady interakcji i przenikania się działań w ramach LSR. Ale nawet one ukazują naszą LSR jako dokument o wysokim stopniu zintegrowania wewnętrznego.

Założenia celów szczegółowych LSR realizują w sposób szczególny cele działań 8.6 oraz 9.1 RPO WP.

Cel szczegółowy 1 - Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresie: kultury, sztuki, edukacji, turystyki, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2023 w największym stopniu wpłynie na realizację celu działania 9.1 RPO - Wzrost partycypacji społecznej w realizacji lokalnych strategii rozwoju. Już na wszystkich etapach opracowywania założeń celu nr 1 stosowane były metody partycypacyjne, zapewniające szeroki udział społeczności lokalnych w tych działaniach. Sama koncepcja realizacji celu również zakłada szeroki udział społeczności lokalnych w jego wdrażaniu – z jednej strony jako odbiorcy pomocy/oferty projektów lecz również jako potencjalni beneficjenci. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż w większości przedsięwzięć realizowanych w ramach celu szczegółowego nr 1 preferowane będą działania angażujące osoby/grupy zdiagnozowane jako zagrożone wykluczeniem społecznym. Ze względu na specyfikę wielofundusowej LSR cel szczegółowy nr 1 realizuje w pewnym stopniu również cele przypisane dla działania 8.6 RPO - Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych Lokalną Strategią Działania. Cel ten będzie realizować przedsięwzięcia 5 i 6 zakładające inwestycje w infrastrukturę służącą społecznościom lokalnym w tym w dziedzinie usług społecznych oraz wsparcie szkoleniowe ukierunkowane na jedną z grup defaworyzowanych.

Cel szczegółowy nr 2 Poprawa sfery przedsiębiorczości i ekologii terenu realizacji LSR do roku 2023 skorelowany jest głównie z celem działania 8.6 RPO - Niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudnienia na obszarach objętych Lokalną Strategią Działania. Odnosi się on w przeważającej części do rozwoju sektora przedsiębiorczości i zatrudnienia więc w sposób liniowy realizuje tę część celu RPO. W ramach realizacji tego celu wsparcie zostaną również działania w sferze ekologii, które przyczynią się do poprawy sytuacji gospodarstw domowych w regionie objętym LSR a tym samym przelożą się na rozwój gospodarczy regionu (inwestycje w OZE).

XI Monitoring i ewaluacja

Podstawą skutecznego wdrażania działań służących osiągnięciu celów Strategii Rozwoju Kierowanego przez Społeczeństwo wdrażania LSR jest dysponowanie wiedzą na temat postępów osiąganych w zakresie wdrażanych kierunków interwencji oraz zdolność do reagowania na pojawiające się różnice pomiędzy przyjętymi założeniami a uzyskiwanymi efektami realizacji kluczowych zadań. LSR opracowana została w sposób partycypacyjny, w związku z czym warunkiem niezbędnym dla prawidłowej realizacji dokumentu jest możliwość jak

najbardziej aktywny udział mieszkańców w procesie oceny postępów z jej wdrażania, a także ocena sposobu funkcjonowania „Suwalsko - Sejneńskiej” LGD.

Monitoring oznacza systematyczne i ciągłe zbieranie, analizę i wykorzystywanie informacji o przebiegu wdrażania LSR na potrzeby zarządzania oraz bieżącego podejmowania decyzji. Jest on działaniem towarzyszącym procesowi wdrażania dokumentu – pozwala na sprawdzanie poziomu realizacji kierunków interwencji oraz wskazuje na ewentualną potrzebę podjęcia działań korygujących. Proces monitoringu ma charakter ciągły.

Ewaluacja jest natomiast działaniem analitycznym działaniem analityczne, mające na celu dostarczenie informacji na temat skuteczności podjętych celów i przedsięwzięć. Pozwala ona na zestawienie wyników realizowanej strategii z zaplanowanymi wskaźnikami. Celem ewaluacji jest wykorzystanie doświadczeń płynących z dotychczasowych działań wdrożeniowych do poprawy przyszłych przedsięwzięć realizacyjnych.

Poziom organizacyjny:

Lokalna Strategia Rozwoju „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD na lata 2016-2023 proponuje cele i przedsięwzięcia, które stanowią wyzwania dla całej społeczności obszaru LGD – władz samorządowych, jednostek gminnych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, mieszkańców, a także partnerów zewnętrznych. Wdrażanie LSR wymaga ścisłej koordynacji i współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami. Stąd też efektywność realizacji celów wyodrębnionych w dokumencie w dużej mierze będzie zależała od komórek odpowiedzialnej za nadzór nad monitoringiem i ewaluacją Strategii.

W przypadku „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD, komórką taką jest Biuro LGD działające wspólnie z Komisją Rewizyjną, czyli organem kontrolującym działalność Stowarzyszenia. Do zadań Biura LGD należy będzie w szczególności:

- pomiar efektywności i zasięgu oddziaływania podejmowanych działań komunikacyjnych,
- analiza stopnia realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR,
- badanie zgodności realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR,
- badanie zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególnych przedsięwzięcia,
- zbieranie danych na temat jakości świadzonego doradztwa oraz organizowanych przedsięwzięć z zakresu animacji lokalnej,
- zbieranie danych dotyczących działalności organów stowarzyszenia,
- przygotowywanie okresowych (rocznych) sprawozdań z realizacji LSR.

Przynajmniej raz w roku, na podstawie analizy raportów i materiałów przedstawianych przez Biuro LGD, Komisja Rewizyjna zezwodzić raport ewaluacyjny, w oparciu o kryteria efektywności, trwałości, trafności oraz skuteczności analizowanych poziomów wdrażania LSR.

Wszyscy partnerzy realizujący zadania zdefiniowane w LSR będą poproszeni o aktywną współpracę z Biurem LGD. Przyczyni się to do lepszej organizacji oraz realnego monitorowania wdrażania dokumentu.

Poziom merytoryczny:

Na poziomie merytorycznym ważną rolę przypisuje się Zarządowi LGD, który będzie wsparciem merytorycznym dla Biura LGD. Jego zadaniem jest przede wszystkim nadzór nad zadaniami monitorującymi prowadzonymi przez Biuro.

Poziom społeczny:

Poziom społeczny dotyczy wzmacniania spójności i integralności społecznej obszaru LGD, a także upowszechniania zapisów LSR wśród mieszkańców i pozyskiwania beneficjentów dla realizacji zdefiniowanych w niej kierunków interwencji.

Głównym adresatem zapisów dokumentu są mieszkańcy gmin obszaru LGD oraz potencjalni partnerzy oraz beneficjenci, a w szczególności:

- władze gminne, radni, pracownicy urzędów gmin z obszaru LGD i jednostek gminnych,
- organizacje pozarządowe i mieszkańcy terenu LSR
- przedsiębiorcy, przedstawiciele sektora gospodarczego, instytucje otoczenia biznesu, instytucje szkoleniowe z regionu,
- mieszkańcy, w tym przedstawiciele grup defaworyzowanych

Dwukrotnie w okresie wdrażania LSR – w roku 2018 i 2023 – planowane jest zamówienie ewaluacji realizacji LSR i funkcjonowania LGD przez podmiot zewnętrzny. Raport z ewaluacji poddany zostanie ocenie Komisji Rewizyjnej, która dokona oceny i wyda rekomendacje po przeanalizowaniu wszystkich zrealizowanych działań i operacji, pod kątem określenia efektów tych przedsięwzięć, a także wpływu, jaki miała ich realizacja na osiągnięcie celów zakładanych w LSR.

W celu upowszechnienia treści Lokalnej Strategii Rozwoju „Suwalsko - Sejneńskiej” LGD oraz zasad, kryteriów i procedur związanych z realizacją przedsięwzięć zaplanowano szereg działań przedstawionych w planie komunikacji stanowiącym załącznik do LSR.

XII Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

W wyniku przeprowadzonej analizy Zarząd „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD stwierdził, że realizacja celów i działań Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2016-2022 dla obszaru działania LGD nie spowoduje znaczącego oddziaływania na środowisko. Zapisy LSR nie wyznaczają również ram dla późniejszych realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, w związku z czym LSR nie wymaga przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko w rozumieniu przepisów rzeczonoj ustawy.

W odpowiedzi na przedstawiony przez Zarząd LGD wniosek, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Białymstoku, w piśmie nr WOŚ.1410.3.68.2015.AR z dnia 07 grudnia 2015 roku uznał, iż przedstawiony projekt Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego Przez Społeczność na lata 2016-2022 dla obszaru „Suwalsko – Sejneńskiej” LGD nie wymaga przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko w myśl przepisów ustawy OoŚ.

Załączniki

Załącznik nr 1 Procedury aktualizacji LSR

LSR będzie wdrażana w latach 2016-2023. Okres ten obejmuje 8 lat. W ciągu tego czasu na obszarze LGD mogą zajść zmiany społeczno-gospodarcze w konsekwencji których konieczna będzie aktualizacja LSR.

Planuje się przeprowadzenie dwóch procesów aktualizacji LSR:

- Pierwsza aktualizacja w 2018 roku
- Druga aktualizacja w 2021 roku

Za każdym razem aktualizacja przebiegać będzie w etapach:

Etap 1. Zebranie opinii nt. wdrażania LSR wśród lokalnej społeczności

Do zadań Biura LGD będzie należało zebranie opinii nt. sposobu i efektywności wdrażania LSR. Informacje te będą zbierane na spotkaniach organizowanych przez LGD dla potencjalnych beneficjentów środków z budżetu LSR, grup defaworyzowanych, szkoleniach oraz imprezach informacyjno-promocyjnych.

Etap 2. Aktualizacja LSR

Pracownicy biura LGD dokonają analizy zebranych informacji oraz wprowadzą zmiany do dokumentu.

Etap 3. Konsultacje społeczne zaktualizowanej LSR

Projekt zaktualizowanej LSR będzie podlegał konsultacjom społecznym. Dokument zostanie zamieszczony na stronie internetowej LGD. Uwagi do dokumentu będą mogły być składane osobiście w biurach LGD lub za pomocą poczty elektronicznej

Etap 4. Uwzględnienie uwag z konsultacji społecznych

Po zakończeniu procesu konsultacji społecznych, zespół ds. aktualizacji LSR zdecyduje, które ze zgłoszonych uwag zostaną uwzględnione w dokumencie i prowadzi je do strategii.

Etap 5. Zakończenie prac nad aktualizacją LSR

Podczas posiedzenia Walnego Zebrania Członków LGD, zostanie uchwalona zaktualizowana LSR.

Podczas dokonywania aktualizacji LSR dopuszcza się możliwość przesunięcia środków finansowych między poszczególnymi przedsięwzięciami jeśli potrzeba ta będzie wynikać bezpośrednio z zebranych informacji i przeprowadzonych na ich podstawie, przez zespół ds. aktualizacji LSR analiz.

Oprócz tych dwóch planowanych aktualizacji, na każdym etapie realizacji LSR możliwa będzie jej aktualizacja na wniosek grup formalnych (organizacje pozarządowe) i nieformalnych mieszkańców (minimum 20 osób), członków i organów LGD. Projekt zmian w LSR wraz z uzasadnieniem zostaje przekazany do konsultacji na co najmniej 2 tygodnie przed planowanym terminem przyjęcia zmian, przy czym zostaje wskazany termin zakończenia konsultacji na stronie internetowej LGD. Uwagi do projektu zmian/aktualizacji mogą wnieść wszyscy mieszkańcy terenu LSR

niezależnie od przynależności sektorowej. Następnie Zarząd LGD sporządza listę uwag ze wskazaniem sposobu ich rozpatrzenia i przedstawia je na Walne Zebranie Członków w celu uchwalenia

CEL OGÓLNY I.	Lata	2016-2018		2019-2023		RAZEM 2016-2023		Program (PROW / RPO)	Podział anie/Zakres Programu	
		Warto ść z jednos ka miary	% realizacji wskazni ka narażal.	Planowane wsparcie (t/euro)	Wartość z jednos. miary	% realiza cji wskaznika naraża jąco	Planowane wsparcie (t/euro)			Razem wartość wskaznik w
Cel szczegółowy I.1. Poprawa materialnej i niematerialnej sfery życia na terenie LSR w zakresach: kultury, sztuki, edukacji, turystyki, rekreacji oraz integracji społecznej do roku 2023										
PRZEDSIĘWZ CIE I.1.1. Inwestycja w przyszłość z EFS	Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami edukacyjnymi ich szansę edukacyjną w edukacji przedszkolnej (EFS)	-	-	155 os.	100%	668141,63	155 os.	668141,63	RPO	Wdrażanie LSR
	Liczba miejsc wychowania przedszkolnego dofinansowanych w programie (EFS)	-	-	3 szt.			3 szt.			
	Liczba uczniów objętych wsparciem w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych lub uniwersalnych w programie (EFS)	-	-	400 os.	100%	776098,51	400 os.	776098,51		
	Liczba szkół wspartych w programie (EFS)	-	-	3 szt.			3 szt.			
PRZEDSIĘWZ CIE I.1.3. Likwidujemy bariery z EFS	Liczba szkół, których pracownicy przedmiotowe zostały doposażone w programie (EFS)	-	-	3 szt.			3 szt.		RPO	Wdrażanie LSR
		-	-	3 szt.			3 szt.			

PRZEDSIĘWZIĘ CIE I.1.2. Inwestycja w przyszłość z PROW	Liczba inwestycji w infrastrukturę służącą edukacji (EFROW)	2 szt.	100%	63086,39 €	-	-	2 szt.	63 086,39 €	PROW	Wdrażanie LSR
	Liczba obiektów ogólnodostępnej infrastruktury wsparcia w programie (EFROW)	5 szt.	100%	85384,35 €	-	-	5 szt.	85 384,35 €		
	Liczba podmiotów które zrealizowały operacje w ramach projektów parafinansowanych na rzecz dzieci i młodzieży (EFROW)	-	-	-	5 szt.	43063,56 €	5 szt.	43 063,56 €		
	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy (projekty partnerskie EFROW)	-	-	-	2 szt.	-	2 szt.	-		
PRZEDSIĘWZIĘ CIE I.1.3. Likwidujemy bariery z EFS	Liczba projektów współpracy w zakresie rozwijania kompetencji mieszkańców terenu objętego LSR (projekty partnerskie EFROW)	-	-	-	1 szt.	87409,57 €	1 szt.	87 409,57 €	RPO	Wdrażanie LSR
	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie (EFS)	50 osób	17,85%	75000,00	250	-	300	4 628 683,01		
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie (EFS)	6	50%	-	10	3 878 683,01	16	-		

Liczba lat realizacji pozostałych działań bieżących LSR	2,5 roku	35,71%	4,5 roku	100 %	7 lat	Wdrażanie LSR
Razem cel szczegółowy I.1						
Liczba nowych, dodatkowych rodzajów zajęć nauczania przedstawianego zrealizowanych w ramach programu (EFS)	-	-	10 szt	100%	10 szt	668141,63
Liczba szkół i placówek systemu oświaty wykorzystujących sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych (EFS)	-	-	3 szt.	100%	3 szt.	776 098,51
Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe po opuszczeniu programu (EFS)	-	-	90 osób	100%	90 osób	776 098,51
Liczba osób zagrożonych wykluceniem, którym udzielono wsparcia w formie poradnictwa i krótkoterminowej kwalifikacji po opuszczeniu	-	-	170 osób	100%	170 osób	776 098,51
WSKAZNIKI REZULTATU I.1						

Liczba lat realizacji pozostałych działań bieżących LSR	2,5 roku	35,71%	4,5 roku	100 %	7 lat	Wdrażanie LSR
Razem cel szczegółowy I.1						
Liczba nowych, dodatkowych rodzajów zajęć nauczania przedstawianego zrealizowanych w ramach programu (EFS)	-	-	10 szt	100%	10 szt	668141,63
Liczba szkół i placówek systemu oświaty wykorzystujących sprzęt TIK do prowadzenia zajęć edukacyjnych (EFS)	-	-	3 szt.	100%	3 szt.	776 098,51
Liczba uczniów, którzy nabyli kompetencje kluczowe po opuszczeniu programu (EFS)	-	-	90 osób	100%	90 osób	776 098,51
Liczba osób zagrożonych wykluceniem, którym udzielono wsparcia w formie poradnictwa i krótkoterminowej kwalifikacji po opuszczeniu	-	-	170 osób	100%	170 osób	776 098,51
WSKAZNIKI REZULTATU I.1						

Liczba osób zagrożonych ubożstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy (EFRR)	10 osób	20%		40 osób	100%	3 539 065,90	50 osób	4 289 059,90
Liczba osób zagrożonych ubożstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy (EFRR)				40 osób			40 osób	
Liczba osób zagrożonych ubożstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy (EFRR)				75 osób	100%		95 osób	
Liczba osób zagrożonych ubożstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy (EFRR)	20 osób	21%	750 000,00					
Liczba osób zagrożonych ubożstwem lub wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy (EFRR)				1 szt.	100%	830000,00	1 szt.	830000,00

Liczba rodzin w tym rodzin przysięgłych i rodzin opiekunów-wychowawców wspieranych w ramach programu(EFS)	-	-	20szt	100%	1226471,30	20szt.	1226471,30	
Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w obiektach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne(EFRR)	-	-	6000osób	100%	947 022,95	6000	947 022,95	
Liczba osób korzystająca z infrastruktury społecznej do końca trwania programu(EFRR)			200 os.	100%	1 059 920,44	200 os.	1 059 920,44	Wdrażanie LSR
Opłata przestępną utworzoną lub rekultywowaną na obszarze objętym rewitalizacją (EFRR)	2,5 ha	50%	3520845,00	100%	1 608 112,41	5,3 ha	5 128 957,41	
Celi szczegółowy 1.2. Poprawa sfery przedsiębiorczości i ekologii terenu realizacji LSR do roku 2023								PROW/RPO
								Wdrażanie LSR

PRZEDSIĘWZIĘ CIE I.2.1. Przetwórstwo rolno – spożywcze	Liczba wspartych inicjatyw w zakresie powstawania punktów przetwórstwa produktów rolno – spożywczych (EFFROW)	-	-	1 szt.	100%	87 374,48 €	1 szt.	87 374,48 €	Wdrażanie LSR
	Liczba międzynarodowych partnerstwach inicjatyw służących promocji produktów lokalnych i tradycyjnych (projekt partnerstwa EFFROW)	1 szt.	100%	1 szt.	-	-	1 szt.	-	PROW Projekty partnerstwa współpracy
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy, w tym projektów międzynarodowych (projekt partnerstwa EFFROW)	1 szt.	100%	1 szt.	-	11056,39 €	1 szt.	11056,39 €	
	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy (projekt partnerstwa EFFROW)	4 szt.	100%	4 szt.	-	-	4 szt.	-	

PRZEDSIĘWZIĘ CIE I.2.2. Wsparcie procesu powstawania i rozwoju podmiotów sektora MSP ze środków PROW	Ilość powstałych mikroprzedsiębiorstw (EFFROW)	20 szt.	54,05%	500 000,00 €	30 szt.	100%	674 347,85 €	50 szt.	1 174 347,85 €	PROW	Wdrażanie LSR
	Ilość mikroprzedsiębiorstw wspartych w zakresie rozwoju i tworzenia nowych miejsc pracy (EFFROW)	5 szt.	100%	269 651,37 €	-	-	-	5 szt.	269 651,37 €	RPO	Wdrażanie LSR
	Ilość innowacyjnych rozwiązań powstałych w przedsiębiorstwach (EFFROW)	-	-	-	1 szt.	100%	0,00	1 szt.	0,00		
	Ilość powstałych mikroprzedsiębiorstw (EFS) Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie(EFS) Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezwzględne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie (EFS)	12 szt	48%	-	13 szt	100%	-	25 szt	-		
PRZEDSIĘWZIĘ CIE I.2.1. Wsparcie procesu powstawania i rozwoju podmiotów sektora MSP ze środków EFS	Liczba osób biernych zawodowo objętych wsparciem w programie(EFS)	12 osób	48%	491 595,85	13 osób	100%	-	25 osób	973 392,85	RPO	Wdrażanie LSR
	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezwzględne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie (EFS)	12 osób	48%	-	13 osób	100%	-	25 osób	-		
	Liczba osób pozostających bez pracy, które otrzymały bezwzględne środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie (EFS)	12 osób	48%	-	13 osób	100%	-	25 osób	-		

PRZEDSIĘWZIE CIE I.2.4. Ekologiczna Suwalszczyzna	Długość utworzonych/ odnowionych szlaków turystycznych (EFR)	-	-	40km	100%	604 195,07	40km	604 199,07	Wdrażanie LSR	
	Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej i OZE (EFR)	24szt	100%	-	100%		24szt.			
	Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii ciepłej i OZE (EFR)	13szt.	30,23%	30 szt.			43szt.			
	Dodatkowa zdolność wytwarzania energii ciepłej ze źródeł odnawialnych (EFR)	0,04 MWt	66,66%	0,02 MWt	100%	35 308,67	0,05 MWt	1 462 576,13		
PRZEDSIĘWZIE CIE I.2.5. Partnerstwo na rzecz ekologii	Ilość ponadregionalnych inicytyw partnerskich wspartych w programie (projekty partnerskie – EFFROW	-	-	1szt.	100%				Projekty współpracy	
	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy (projekty partnerskie EFFROW)	-	-	4szt	100%	11534,04 €	1 szt.	11534,04 €		
Razem cel strategiczny 1.2										

nowo wybudowanych/nowych masz wydłużających instalacji wykorzystujących OZE (EFRR)		MWh/rok	MWh/rok
Stacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych (EFRR)	-	81,95 Tony równoważ nika CO2	100%
Powierzchnia terenów chronionych na których kierunkowany został ruch turystyczny z poszanowaniem środowiska przyrodniczego (EFRR)	-	15 km ²	100%
		604 199,07	604 199,07
Razem cel ogólny I		RPO – 16048994,00 zł Proj. Współpracy 97075,41 € Funkcjon. LGD 490635,84 € EFRRROW 1354850,94€	RPO – 16048994,00 zł Projekty współpracy – 110 000,00 € Funkcjonowanie LGD – 762500,00 € EFRRROW - 2412000,00 €

Razem LSR	RPO 6207754,85 zł Proj. Współpracy 12934,59 € Funkcjon. LGD 271864,16 € EFRRROW 1057149,06 €	RPO 9841239,15 zł Proj. Współpracy 97075,41 € Funkcjon. LGD 490635,84 € EFRRROW 1354850,94€	50% budżetu podziałani a Realizacja LSR
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW			

Załącznik nr 3 Monitoring i ewaluacja (suplement graficzny do rozdziału XI w zakresie działań własnych LGD)

Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Analiza i ocena danych
stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR	Biurowo LGD	ankiety beneficjentów, sprawozdania beneficjentów, rejestr danych LGD	każdy rok (okres objęty pomiarom: rok poprzedzający)	stopień realizacji wskaźników oraz zgodność osiągniętych wskaźników z planem działania
budżet LGD	Biurowo LGD	rejestr danych LGD	każdy kwartał (okres objęty pomiarom: kwartał poprzedzający)	Stopień wykorzystania środków finansowych w odniesieniu do środków zakontraktowanych

zasieg działań komunikacyjnych	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> – licznik odwiedzin strony internetowej LGD, – licznik wyświetleń artykułów – listy obecności ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD, – ankiety on-line wypełnione przez beneficjentów, – anoniimowe ankiety od beneficjentów dotyczące poziomu świadczonego doradztwa 	Każdy rok(okres objęty pomiarem: rok poprzedzający)	Skuteczność przekazywania/ użytkowania informacji na temat działalności LGD.
poziom doradztwa świadczonego przez pracowników Biura LGD	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> – ankiety ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych, ankiety monitorujące przedsięwzięcia związane z animacją lokalną, – rejestr danych LGD, – rejestr współpracy 	każdy rok (okres objęty pomiarem: rok poprzedzający)	Ocena pracy pracowników, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów, efektywność świadczonego doradztwa
Jakość przedsięwzięć dotyczących animacji lokalnej	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> – ankiety ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych, ankiety monitorujące przedsięwzięcia związane z animacją lokalną, – rejestr danych LGD, – rejestr współpracy 	każdy rok (okres objęty pomiarem: rok poprzedzający)	Ocena pracy pracowników, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów, ocena działalności organów stowarzyszenia
działalność organów stowarzyszenia	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> – rejestr danych LGD, – rejestr współpracy 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku)	ocena działalności organów stowarzyszenia
poziom współpracy z innymi organizacjami i podmiotami, w ramach zaplanowanych projektów współpracy	Biuro LGD	<ul style="list-style-type: none"> – rejestr współpracy 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku)	ocena współpracy z innymi organizacjami i podmiotami, w tym stopień realizacji zaplanowanych projektów współpracy

Elementy poddane badaniu	Wykonawca badania	Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Analiza i ocena danych
stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR	Komisja Rewizyjna	<ul style="list-style-type: none"> – ankiety beneficjentów, – sprawozdania beneficjentów, – rejestr danych LGD, – sprawozdania roczne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Skuteczność: Ocena celowości i trafności założeń realizowanych w ramach LSR. Określenie stopnia realizacji poszczególnych celów. Użyteczność: Określenie stopnia zaspokojenia potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych przedsięwzięć.
wpływ realizacji LSR na rozwój społeczny i gospodarczy obszaru LGD	Komisja Rewizyjna	<ul style="list-style-type: none"> – rejestr danych LGD, – dane statystyki publicznej (BDL GUS, PUP, IOŚS), – ankiety beneficjentów, – sprawozdania roczne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Trafność: globalny wpływ działań LGD na procesy rozwojowe zachodzące na terenie gmin tworzących LGD, ocena stopnia, w jakim przyjęte założenia LSR odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym projektem i/lub realnym potrzebom beneficjentów Trwałość: ocena, czy pozytywne efekty przedsięwzięć mogą trwać po zakończeniu realizacji LSR
harmonogram rzeczowo-finansowy LSR	Komisja Rewizyjna	<ul style="list-style-type: none"> – rejestr danych LGD, – sprawozdania roczne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Ocena zgodności ogłaszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR
budżet LSR	Komisja Rewizyjna	<ul style="list-style-type: none"> – rejestr danych LGD, – sprawozdania roczne Biura LGD. 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia
skuteczność promocji i aktywizacji społeczności	Komisja Rewizyjna	<ul style="list-style-type: none"> – ankiety on-line wypełnione przez beneficjentów, 	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Skuteczność: Ocena skuteczności promocji LGD oraz działań wdrażanych w ramach LSR, mierzona, jako liczba

lokalnej		– sprawozdania roczne Biura LGD.	roku kolejnego)	osób, które uzyskały informację na temat LGD oraz skuteczność animacji społeczności.
działalność LGD (pracownicy i funkcjonowanie biura)	Komisja Rewizyjna	– badania ankietowe, opinie beneficjentów, – rozmowy z mieszkańcami podczas otwartych spotkań konsultacyjnych – wywiady z wnioskodawcami, – wywiady z przedstawicielami Zarządu, Rady i Biura LGD, – sprawozdania roczne Biura LGD.	ocena roczna (dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego)	Efektywność: ocena poprawności działalności prowadzonej przez LGD Skuteczność: realizowanych zadań w odniesieniu do założeń LSR oraz poniesionych nakładów

Załącznik nr 4 Plan komunikacji

Plan komunikacji Suwalsko-Sejneńskiej LGD jest dokumentem określającym zasady komunikacji w procesie wdrażania LSR w ramach Programu LEADER

z uwzględnieniem spójnej wizualizacji i przekazu. Wyznacza kierunki komunikacji dla pracowników biura LGD, którzy z racji pełnionych funkcji lub realizowanych przedsięwzięć mają obowiązek prowadzenia działań informacyjnych – promocyjnych oraz szkoleniowych w tym zakresie.

Plan komunikacji został opracowany przez powołany zespół do opracowania LSR na lata 2015-2022. Dotyczy obszaru wszystkich gmin powiatu sejneńskiego, suwalskiego oraz Gminy Nowinka. Opracowany plan uwzględni również doświadczenia z poprzedniego kresu realizacji LSR przez poszczególne LGD wchodzące w skład Suwalsko – Sejneńskiej LGD. Na podstawie analizy przepływu informacji podczas wdrażania programu LEADER w latach 2009-2013 prowadzonej przez LGD Nasza Suwalszczyzna, LGD Sejneńszczyzna, LGD Szemelt i LGD Kanał Augustowski i Rospuda do której dane pozyskano z ankiet, rozdawanych na spotkaniach informacyjnych oraz zamieszczonej na stronie internetowej, wyodrębniono i zastosowano najskuteczniejsze techniki przepływu informacji w zależności od grup docelowych i zdarzeń których dotyczą.

System komunikacji

Za koordynację działań informacyjnych i promocyjnych na poziomie LGD odpowiada biuro LGD. W realizację procesu informacji

i promocji zaangażowani zostaną także beneficjenci, którzy zobowiązani są do promocji własnych projektów współfinansowanych ze środków LSR. Plan komunikacji jest dokumentem strategicznym dla LSR – wyznacza on orientacyjne kierunki działań informacyjnych i promocyjnych.

Z uwagi na szerokie ramy czasowe wdrażania LSR (7 lat), niemożliwe jest określenie pełnej listy szczegółowych zadań -zależy to bowiem od stopnia zaawansowania realizacji Programu i wyników jego monitorowania oraz ewaluacji. Z tego względu, Plan komunikacji jest dokumentem ramowym.

Cele działań

Głównym celem długofalowym działań informacyjnych i promocyjnych jest wspieranie realizacji celów LSR oraz zbudowanie spójnego

i pozytywnego wizerunku LGD, przekładającego się na zapewnienie maksymalnego i efektywnego wykorzystania środków pochodzących z Unii Europejskiej.

Cele szczegółowe

1. Promocja Programu LEADER, w tym Lokalnej Strategii Rozwoju i informowanie o jej realizacji i skutkach oraz dobrych praktykach.

2. Zapewnienie informacji o:

- założeniach i celach LSR,

- wdrażaniu LSR (możliwościach i warunkach uzyskania wsparcia w ramach programu, kryteriach wyboru operacji, w tym o kategoriach preferowanych operacji w największym stopniu realizujących założenia LSR),

- zrealizowanych projektach i osiągniętych celach i wskaźnikach,

- źródłach dofinansowania projektów ze środków UE i krajowych,

- bieżącej działalności LGD.

3. Stałe podnoszenie wiedzy i kompetencji osób zaangażowanych w proces zarządzania, wdrażania i informowania na temat LSR.
4. Wspieranie beneficjentów oraz potencjalnych beneficjentów poprzez zapewnienie im łatwego i wszechstronnego dostępu do informacji o możliwościach ubiegania się o środki w ramach LSR, kryteriach wyboru i oceny projektów, obowiązujących w tym zakresie procedurach, a także zarządzaniu i rozliczaniu projektów;
5. Zwiększenie przejrzystości działań instytucji i osób zaangażowanych we wdrażanie LSR.

W celu zmaksymalizowania pozytywnych efektów przekazu, działań informacyjno - promocyjno - szkoleniowych wśród osób zamieszkujących teren LGD, zidentyfikowano następujące grupy docelowe.

1. Mieszkańcy obszaru LGD – kluczową rolę we wdrażaniu LSR pełni kreowanie świadomości mieszkańców regionu na temat korzyści wynikających z możliwości korzystania z funduszy dostępnych w ramach LSR oraz nadawanie rozgłosu efektom ich wykorzystania. Grupa tych odbiorców oczekuje na informację, jak realizowane projekty zmieniają ich otoczenie i region na lepsze. Istotną rolę pośrednika w dotarciu z informacją o realizowanej LSR do mieszkańców stanowią media.

Celem działań informacyjnych i promocyjnych skierowanych do tego segmentu jest stworzenie pozytywnego wizerunku LGD i realizowanej LSR oraz przekazanie podstawowych informacji o możliwościach wsparcia jakie daje program LEADER. W sposób szczególny w planie komunikacji zostaną uwzględnione osoby defaworyzowane.

2. Beneficjenci (projektodawcy) i potencjalni beneficjenci, w tym m.in.:

- instytucje rynku pracy i pomocy społecznej,
- instytucje edukacyjne i szkoleniowe,
- jednostki samorządu terytorialnego,
- szkoły i przedszkola,
- przedsiębiorcy,
- partnerzy społeczno-gospodarczy,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- inne podmioty wskazane w Szczegółowym opisie osi priorytetowych RPOWP oraz PROW jako potencjalni beneficjenci działań.

Działania skierowane do nich mają na celu zachęcenie do ubiegania się o dotacje w ramach LSR, poprzez dostarczenie zrozumiałych i rzetelnych informacji o możliwościach korzystania z dostępnych funduszy, procedurach aplikowania itd. Ponadto wobec beneficjentów będą prowadzone działania, których zadaniem jest uświadomienie, jakie korzyści mogą przynieść środki unijne w rozwiązywaniu poszczególnych problemów. Grupa ta będzie także informowana przez LGD o obowiązkach, jakie spoczywają na niej w zakresie informacji i promocji realizowanych projektów. Będzie też zachęcana do tego, aby jak najszerszej rozprowadzać całą ideę i markę LSR w regionie, a przez to zmotywować innych do korzystania z Programów dostępnych w ramach LSR. Dodatkowo beneficjenci mogą tworzyć potencjał referencyjny Funduszy Europejskich, tj. rekomendować środki unijne jako pieniądze, o które warto zabiegać.

3. Uczestnicy projektów i potencjalni uczestnicy projektów, w tym m.in.:

- osoby pozostające bez pracy,
- osoby pracujące,
- osoby dyskryminowane na rynku pracy, w tym osoby niepełnosprawne,
- młodzież (w szczególności uczniowie),
- osoby 50 +
- przedsiębiorcy,
- mamy powracające na rynek pracy po urodzeniu i wychowaniu dzieci,
- inni.

Są to osoby, instytucje bądź grupy społeczne, które nie ubiegają się bezpośrednio o wsparcie (za wyjątkiem działania związanego z zakładaniem przedsiębiorstw), ale mogą brać udział w projektach, na które wsparcie uzyskał inny podmiot czy instytucja. Uczestnicy projektów poszukują informacji i wsparcia na etapie udziału w przedsiębiorstwie, jak również po zakończeniu projektu w zakresie wykorzystania nabytych zdolności i potencjałów.

Nie są to grupy rozłączne. Jedna osoba może być beneficjentem (faktycznym czy potencjalnym) w jednej dziedzinie, w innej uczestniczyć w projektach. Równocześnie wszyscy należymy do szeroko pojmowanej opinii publicznej, tudzież mieszkańców obszaru działania LGD (na przykład przedsiębiorca może być zarówno beneficjentem i realizować projekt, jak i być uczestnikiem projektu skierowanego do firm np. szkolenia etc.).

Należy brać pod uwagę, że w każdej grupie mogą dodatkowo wystąpić zróżnicowania wewnątrz kategorii. Narzędzia i metody działań informacyjnych i promocyjnych muszą być więc precyzyjnie dobrane do potrzeb i możliwości percepcji danej grupy/kategorii wewnątrz grupy docelowej, na co szczególną uwagę muszą zwrócić podmioty ubiegające się o dotację na realizację operacji w ramach LSR. Powinni oni w zależności od grupy docelowej, do której kierowany będzie dany przekaz zastosować różnorodne metody prezentowania informacji. Odmienne powinno być ponadto kluczowe przesłanie komunikatu, jego styl oraz stopień wyspecjalizowania. Różnorodne metody umożliwią osiągnięcie poszczególnych celów w odniesieniu do ww. grup odbiorców. Zarówno bowiem cele, jak i odbiorcy determinują narzędzia, metody oraz samą treść komunikatu.

Uwzględniając powyższe zaplanowano następujące działania informacyjno-promocyjne i szkoleniowe przez cały okres wdrażania LSR:

- a) Przeprowadzenie kampanii informacyjno-promocyjnej poświęconej uruchomieniu i realizacji LSR na lata 2014-2020.

Kampania informacyjno-promocyjna będzie skierowana do wszystkich wymienionych powyżej grup docelowych. Prowadzona będzie

w sposób przez cały okres realizacji LSR z wykorzystaniem wielu narzędzi komunikacji społecznej, z nasileniem przed planowanymi terminami i rozpoczęcia naborów wniosków. Kampania przyczyni się do realizacji przedsięwzięcia 1,2 oraz 5.

- b) Działania informacyjne – stałe informowanie wszystkich grup zainteresowanych (beneficjentów/potencjalnych beneficjentów, uczestników/potencjalnych uczestników, przedstawicieli mediów) o działaniach podejmowanych w ramach realizacji LSR. Działanie przyczyni się do realizacji przedsięwzięć 1-5.

- c) Szkolenia – działania szkoleniowe skierowane zarówno do zespołu wdrażającego LSR (pracownicy biura, członkowie władz i Rady LGD) jak i beneficjentów/potencjalnych beneficjentów działań. Działanie przyczyni się do realizacji przedsięwzięć 2-5.

Opis planowanych działań informacyjnych oraz sposobu ich realizacji w tym wizualizacja

1. Kampania promocyjna

- konferencja otwierająca wdrażanie LSR, planowana w I miesiącu realizacji LSR. Na konferencji zostaną zaproszeni potencjalni beneficjenci programu, przedstawiciele lokalnych i regionalnych władz, partnerzy społeczno-gospodarczy itp.

- konferencja podsumowująca realizację I etapu wdrażania LSR na półmetku -2019r. Zakłada się przeprowadzenie konferencji promocyjnej w ramach której zostaną przedstawione zestawienia stopnia realizacji wskaźników i wykorzystania budżetu. Zaprezentowane zostaną również najciekawsze projekty oraz możliwości wsparcia w II etapie wdrażania LSR. Dodatkowym zadaniem konferencji będzie promocja programu, efektów wdrażania, przekazanie informacji o ewentualnych korektach i zadaniach na II – końcowy etap. Przeprowadzone zostanie badanie ankietowe wśród uczestników konferencji o rozpoznawalności programu LEADER, LGD, skutków wdrażania LSR na jakość życia mieszkańców.

- konferencja podsumowująca realizację wdrażania LSR na zakończenie programu w 2022r., której celem będzie podsumowanie skutków wdrażania LSR, wyróżnienie najlepszych projektów, podziękowanie za pracę dla osób zaangażowanych we wdrażanie LSR.

- kampania w terenie podczas imprez masowych - przy wykorzystaniu ologowanego stoiska, LGD będzie brać udział w imprezach masowych (festyny, targi itp.), organizowanych zarówno na obszarze działania LGD, jak również po za nim.

- kampania internetowa - informacja o LSR, a w późniejszym okresie o postępach jej realizacji, będą na bieżąco umieszczane na str. int. LGD oraz str. int. gmin i jednostek członkowskich. Dodatkowo promocja prowadzona będzie na portalach społecznościowych, które na dzień dzisiejszy cieszą się dużą popularnością i stanowią jeden z lepszych sposobów przekazywania informacji.

- kampania mailingowa – Strona internetowa LGD zostanie wyposażona w panel umożliwiający dopisanie się do bazy mailingowej co pozwoli na rozsyłanie powiadomień elektronicznych zawierających informacje promocyjne, zaproszenia, informacje o LSR i LGD itp. Dzięki kampanii mailingowej możemy dotrzeć w krótkim czasie do szerokiej grupy odbiorców.

- opracowywanie, publikacja i dystrybucja materiałów informacyjnych i szkoleniowych, - wydawanie materiałów informacyjnych (w formie papierowej oraz elektronicznej), niezbędnych dla zapewnienia skuteczności działań informacyjnych. Materiały te umożliwią w atrakcyjnej, przystępnej i łatwo rozpoznawalnej formie przybliżyć wiedzę na temat dostępnej pomocy w ramach LSR, możliwości jej uzyskania, roli LGD w zarządzaniu pomocą oraz roli UE w tym procesie. Wydawnictwa te stanowią również dodatkowe źródło wiedzy, która jest niezbędna do skutecznego aplikowania o środki unijne.

- kampania w środkach masowego przekazu - ze względu na zasięg oddziaływania i skuteczność przekazu, środki masowego przekazu odgrywać będą bardzo ważną rolę w działaniach informacyjno-promocyjnych LSR Su-Se LGD. Podstawowym komplementarnym źródłem informacji i wdrażania LSR będzie Strona internetowa LGD, na której będzie na bieżąco aktualizowany pełny zakres wiedzy potrzebnej do skorzystania ze wsparcia w ramach LSR. Dodatkowo Regionalne media były często wskazywane w ankietach jako źródło informacji, za pośrednictwem którego respondenci chcieliby pozyskiwać informacje wynika z tego, że jest to bardzo skuteczny kanał docierania do ogółu społeczeństwa. W związku z tym również w ramach działań informacyjno-promocyjnych nacisk położony zostanie na współpracę z lokalną prasą, radiem, telewizją i portalami internetowymi.

2. Działania informacyjne

- a) Spotkania informacyjne o zasięgu całego terytorium działania LGD promujące program LEADER 2014-2020 oraz informujące o:

- zasadach wdrażania programu LEADER w oparciu o RLKS,

- założeniach, celach, przedsięwzięciach, planowanych wskaźnikach LSR i budżetu,

- warunkach otrzymania wsparcia w poszczególnych programach wraz z przyjętymi wskaźnikami.

- b) Spotkania informacyjne o zasięgu powiatowym, z uwzględnieniem specyfiki gmin w stosunku do realizowanych działań dofinansowanych

w LSR. Będą realizowane przez wszystkie lata –ich częstotliwość będzie uzależniona od potrzeb (rozeznanie wynikające z ankiet i zgłoszeń od zidentyfikowanych wyżej grup takich jak jednostki organizacji pozarządowych, przedsiębiorców itp.)

3. Szkolenia

- a) dla społeczności zamieszkującej obszar LSR.

Cykl szkoleń dla społeczności lokalnej, w tym osób wykluczonych, przedstawicieli samorządów i instytucji im podległych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców – traktowanych jako ewentualnych beneficjentów w poszczególnych programach wdrażanych w LSR. Planuje się przeprowadzenie szkoleń przed uruchomieniem pierwszej edycji naborów wniosków w poszczególnych programach/tematach.

Szkolenia będą miały na celu przekazanie wiedzy z zakresu:

-kwalifikowalności operacji i beneficjentów poszczególnych programów,

- zasady prawidłowego złożenia wniosku o dofinansowanie,

- zasady realizacji projektów,

- promocja i oznakowanie projektów oraz informowanie o pochodzeniu dofinansowania,

- zasady prawidłowego rozliczenia operacji przez beneficjentów,

- trwałość projektów.

Szkolenia te będą powtarzane w miarę potrzeb w poszczególnych latach wdrażania LSR.

- b) szkolenia Rady.

Zakłada się przeprowadzenie cyklu szkoleń dla Rady oceniającej wnioski.

- szkolenie podstawowe zorganizowane przed I oceną wniosków. Jego zadaniem będzie zapoznanie członków Rady z regulaminem Rady oraz podręcznikiem procedur i próbną symulowaną oceną wniosków.

Szkolenie zakończone będzie wydaniem dyplomów.

Kolejne szkolenia będą realizowane według potrzeb np. po informacjach o uchybieniach w ocenie, po dokonaniu zmian w procedurach czy kartach oceny. W przypadku uzupełnienia składu Rady o nowych członków, zakłada się możliwość przeprowadzenia szkolenia indywidualnego przez pracowników biura dla nowo wybranego członka Rady.

Jakość pracy Rady będzie mierzona ilością skutecznych odwołań od oceny i uchybień w dokumentacji.

Jakość procedur i kart oceny – kryteriów, będzie weryfikowana przez wypełnienie ankiety badającej ocenę w/w przez członków Rady po pierwszej ocenie (również w przypadku modyfikacji w okresie wdrażania).

4. Finansowanie lokalnych inicjatyw edukacyjno – integracyjnych. W ramach zadania zostaną, przy współudziale lokalnych organizacji pozarządowych, placówek kultury i edukacyjnych, organizowane minimum dwudniowe wydarzenia o charakterze edukacyjnym/integracyjnym/kulturalnym służące podniesieniu stopnia edukacji i integracji społeczności lokalnych. Jak wykazały nasze dotychczasowe doświadczenia, jednym z największych problemów jakie występują na terenach objętych LSR jest niski stopień aktywności mieszkańców w zakresie włączenia się w życie społeczności lokalnych a przy tym wykazywany w badaniach ankietowych duży stopień niezadowolenia z powodu zbyt małej atrakcyjności życia na terenach wiejskich i po prostu nudę. Chcąc przeciwdziałać temu trendowi planowane jest wspólne, z już zidentyfikowanymi podmiotami i osobami które jednak aktywność wykazują, zorganizowanie po przynajmniej jednym wydarzeniu pokazującym ogrom możliwości jakie drżemlą na naszym terenie.

Ze względu na dotychczasowe doświadczenie w zakresie informowania poszczególnych grup osób zainteresowanych wdrażaniem LSR oraz działalnością LGD wybrano następujące kanały przekazu informacji wspólne dla wszystkich czterech powyżej wymienionych rodzajów działań:

- A. ogłoszenia o szkoleniach/spotkaniach informacyjnych/konferencjach oraz aktualnościach na stronie internetowej LGD oraz gmin członkowskich,
- B. portale społecznościowe,
- C. mailing - baza mailingowa beneficjentów i innych osób zainteresowanych otrzymywaniem informacji o LGD i wdrażaniu LSR ,
- D. kartki do soltysów (tzw. cecchy)
- E. kontakt osobisty z pracownikami biura LGD,
- F. kontakt telefoniczny z beneficjentami realizującymi projekty,
- G. materiały szkoleniowe/informacyjne/konferencyjne dostępne w biurach LGD oraz miejscach ważnych dla mieszkańców terenu
- H. media lokalne (1radio,2 prasa, 3TV,4 portale internetowe)

Ze względu na fakt, iż nie do wszystkich grup docelowych z równą siłą docierają informacje przekazywane danym kanałem, wybraliśmy te, które ze szczególnym naciskiem stosowane będą do zidentyfikowanych grup:

Grupa docelowa	Kanały informacyjne	Uwagi
JST oraz jednostki podległe	A,C,G,E,F	Grupa w całości zidentyfikowana. Do wszystkich jednostek posiadamy adresy email. Ze względu na stałą współpracę przy wdrażaniu planu komunikacji informacje dotrą do nich na bieżąco. Jak wynika z naszych doświadczeń, z każdej gminy zawsze minimum jedna osoba wydelegowana jest również na spotkania informacyjne i szkoleniowe organizowane przez LGD z których to spotkań informacje przekazywane są do odpowiednich komórek lub jednostek podległych. We wszystkich samorządach są również wyznaczone osoby odpowiedzialne za stały kontakt z Biurem LGD.
Organizacje pozarządowe, organizowane grupy nieformalne, związki wyznaniowe	A,B,C,D,E,F,G,H	Grupa w części zidentyfikowana. W ramach pracy nad LSR uzyskaliśmy kontakty mailingowe do większości aktywnych NGO w regionie. Pozostałe kontakty zostaną uzyskane po analizie danych poszczególnych Stowarzyszeń Powiatowych o danych NGO składających coroczne sprawozdania z działalności. Wszystkie organizacje w ten sposób zidentyfikowane zostaną zaproszone do polubienia naszych (LGD) profili na portalach społecznościowych oraz dołączeniu do naszej bazy mailingowej. W miarę pojawiających się naborów a następnie realizowanych projektów coraz częściej będzie osobisty kontakt przedstawicieli NGO z pracownikami biura oraz ich udział w szkoleniach. Organizacje powstające w czasie realizacji LSR będą miały możliwość dowiedzenia się o nas i naszej działalności z mediów lokalnych a następnie dołączenie do pozostałych kanałów komunikacji.
Osoby fizyczne w tym rolnicy	A,C,D,G,H	Jak wykazują nasze doświadczenia ponad 30% mieszkańców naszego regionu odwiedza strony internetowe gmin w których mieszkają (lub ich jednostek) w celu poszukiwania informacji. Z poziomu tych stron będą oni mieli możliwość dołączenia do naszej bazy mailingowej (jeżeli oczywiście posiadają adres email). Osoby które są mniej zaawansowane technologicznie często osobście odwiedzają urzędy gminy i czytają ogłoszenia wywieszone na tablicy ogłoszeń, którą posiada każda z gmin. W większości domów i samochodów stacją radiową o największej słuchalności jest lokalne Radio5, które zostanie naszym jednym z głównych przekźników medialnych. Największe znaczenie jednak przy tej grupie docelowej będzie miała stała współpraca z soltysami poszczególnych miejscowości – za pośrednictwem gmin będą oni otrzymywali szczegółowe informacje o aktualnych

Przedsiębiorcy	A,B,C,D,E,F,G, H	wydarzeniach w ramach realizacji LSR w celu ich dalszego kolportażu wśród mieszkańców. W zależności od zaangażowania danego soltysha przekaz taki dociera do 60-90% mieszkańców.
Osoby zagrożone wykluczeniem społecznym	Kanał wybrany ze względu na przyczynę wykluczenia/zagrożenia wykluczeniem	<p>Grupa w części zidentyfikowana. W ramach pracy nad LSR oraz w poprzednim okresie programowaniu uzyskaliśmy kontakty mailingowe do większości aktywnych przedsiębiorców w regionie. Wszyscy przedsiębiorcy w ten sposób zidentyfikowani zostają zaproszeni do publikacji naszych (LGD) profili na portalach społecznościowych oraz dołączeniu do naszej bazy mailingowej. W miarę pojawiających się naborów a następnie realizowanych projektów coraz częściej będzie ich osobisty kontakt z pracownikami biura oraz udział w szkoleniach. Większość przedsiębiorców to stali odbiorcy komunikatów za pośrednictwem mediów lokalnych. Pracownicy urzędów gmin odpowiedzialni za rejestrację nowych przedsiębiorstw będą dodatkowo informować właścicieli nowych podmiotów o możliwości skorzystania ze środków w ramach LSR (informacja werbalna lub przekazanie materiałów informacyjnych).</p> <p>Osoby wykluczone/zagrożone wykluczeniem społ. objęte wsparciem OP5 – D.G – do grupy tej najłatwiej dotrzeć bezpośrednio, czy to przez przekazanie informacji za pośrednictwem osoby zaufanej (soltyś) czy też pracownika OP5 z którym spotyka się w sposób cykliczny,</p> <p>Osoby bezrobotne zarejestrowane w PUP - D.G – do grupy tej najłatwiej dotrzeć bezpośrednio, czy to przez przekazanie informacji za pośrednictwem osoby zaufanej (soltyś) czy też pracownika PUP z którym spotyka się w sposób cykliczny,</p> <p>Osoby wykluczone/zagrożone wykluczeniem społ. nieobjęte wsparciem OP5 – D - ze względu na istniejącą grupę osób, która pomimo kwalifikowania się do wsparcia w systemie opieki społecznej z różnych względów z niej nie korzysta a tym samym trudna jest do zidentyfikowania wybraliśmy kanał najbardziej bezpośredni,</p> <p>Dzieci i młodzież – A,B,C,G,H - ze względu na wysoki poziom zdigitalizowania sfery życia społecznego tej grupy najwłaźniejszą formą ich informowania będzie atrakcyjny przekaz za pomocą internetu oraz radia. Poza tym, dla grupy nadal uczącej się, wykorzystany zostanie potencjał szkół jako przekazicieli informacji. Mamy tu na myśli zarówno wykorzystanie w tym celu pracowników szkół jak i dostarczanie do nich na bieżąco materiałów informacyjnych.</p> <p>Osoby starsze – D,G,H - ze względu na niski (w większości) poziom korzystania z mediów elektronicznych w tej grupie, postawiliśmy na przekaz bezpośredni (soltyś) oraz wykorzystanie „słowa pisanego” – prasa lokalna oraz informacje o</p>

		aktualnych wydarzeniach w miejscach często odwiedzanych przez przedstawicieli tych grup – place targowe, sklepy, kościoły.
		<p>Wszystkie powyższe kanały informacyjne wykorzystywane będą zarówno w okresie przygotowania naborów wniosków, samych naborów jak i przez cały okres wdrażania LSR w celu przekazania informacji o aktualnie podejmowanych działaniach. Sposób ich wykorzystania w celu dotarcia do poszczególnych grup będzie uzależniony od rekomendacji wynikających z analizy badania skuteczności środków przekazu w poszczególnych latach.</p> <p>Informowanie będzie prowadzone grupami tematycznymi (grupami beneficjentów wylonionymi do każdego przedsięwzięcia.</p> <p>W pierwszym roku 2016 zaplanowano:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 konferencję otwierającą • 4 spotkania informacyjne • udział w imprezach masowych- koszty związane z zakupem/budową stoiska promocyjnego • 1 szkolenie Rady oraz szkolenia pracowników biura • 5 szkoleń/spotkań informacyjnych (5x 1000 zł na spotkanie) dla potencjalnych beneficjentów • emisja cyklu informacyjnego dotyczącego promocji naborów i LSR • stałe doradztwo w biurze LGD udokumentowane rejestrem porad • uruchomienie strony internetowej <p>W przypadku projektów grantowych i PAL- i realizowanych przez podmioty zewnętrzne LGD zapewni wsparcie promocyjne za pomocą wypracowanych kanałów informacyjnych (karty sołectk informujące o działaniach w terenie, informacja do samorządów, organizacji pozarządowych, oraz będzie badało opinie o realizacji poprzez aktywną ankietę na stronie WWW LGD).</p> <p>Do promocji i informowania jednostronnego zostaną wykorzystane portale społecznościowe –Suwalki. info, serwis internetowy radia5 oraz Niebyswale Suwalki, KSOW, ODR -informowanie o naborach, szkoleniach, założeniach LSR. Narzędzia do informowania dwustronnego będzie zawierała strona Su-Se LGD.</p> <p>Informacja zwrotna będzie możliwa dzięki umieszczeniu na niej narzędziom teleinformacyjnym –aktywne ankiety, informacje zwrotne.</p> <p>Weryfikacja skuteczności działań informacyjnych</p> <p>Opracowany plan komunikacji jest dokumentem podlegającym badaniom jego skuteczności w celu nabywania informacji o prawidłowości przekazu informacji. Narzędziami zapewniającymi nadzór nad wdrażanymi działaniami informacyjnymi przez cały okres prowadzenia tych działań będzie przeprowadzane ankietowanie, wśród uczestników spotkań informacyjnych i szkoleń, służące między innymi do badania zadowolenia uczestników działań informacyjnych i oceny skuteczności przekazu. Sygnałem do wprowadzenia zmian w systemie informowania będzie również niskie zainteresowanie składaniem wniosków o</p>

dofinansowanie w poszczególnych programach weryfikowane na podstawie niedostatecznego wykorzystania środków w naborach w stosunku do planowanych limitów. W takim przypadku należy sprawdzić, czy informacja o naborze dotarła do grupy potencjalnych beneficjentów, oraz czy była zrozumiała, czy może brak zainteresowania wynika z trudności w spełnieniu wymagań dostępu do programu. Dodatkową kontrolę skuteczności działań informacyjnych zapewni Ewaluacja wdrażania LSR przeprowadzona w połowie okresu wdrażania i na zakończenie w 2022r. która powinna zawierać ewentualne rekomendacje do wprowadzenia zmian w komunikacji.

Budżet działań komunikacyjnych

Rok\działanie	Konferencje	Spotkania informacyjne	Udział w imprezach	Szkolenia zespołu wdrażającego	Szkolenia dla społeczności i animacja	Nabór wniosków-informowa nie	Strona internetowa LGD	Razem
2016	4 000,00 zł	2 000,00 zł	5 000,00 zł	5 000,00 zł	10 000,00 zł	5 000,00 zł	6 000,00 zł	37 000,00 zł
2017	- zł	1 000,00 zł	2 000,00 zł	4 000,00 zł	4 000,00 zł	5 000,00 zł	360,00 zł	16 360,00 zł
2018	- zł	1 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	4 000,00 zł	5 000,00 zł	360,00 zł	14 360,00 zł
2019	4 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	5 000,00 zł	360,00 zł	17 360,00 zł
2020	- zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	- zł	5 000,00 zł	360,00 zł	11 360,00 zł

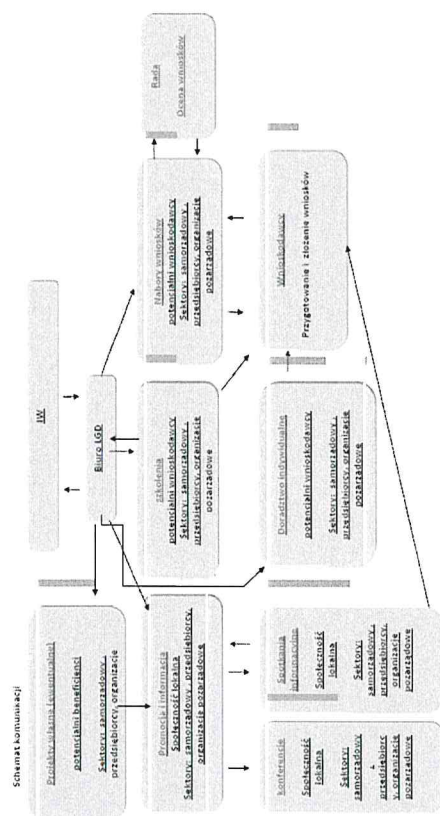
2021	- zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	- zł	5 000,00 zł	360,00 zł	11 360,00 zł
2022	5 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	2 000,00 zł	1 000,00 zł	- zł	- zł	360,00 zł	10 360,00 zł
Razem	13 000,00 zł	12 000,00 zł	17 000,00 zł	17 000,00 zł	18 000,00 zł	20 000,00 zł	30 000,00 zł	8 160,00 zł	118 160,00 zł

Działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR

Termin	Nazwa działania komunikacyjnego	Cel komunikacji	Adresaci działania komunikacyjnego (grupy docelowe)	Sposób informowania	Środki przekazu	Wskaźnik produktu (ilość działań)	Wskaźnik rezultatu (ilość osób poinformowanych/biorących udział/nakład)
2016-22	Kampania informacyjna nt. głównych założeń LSR na lata 2014-2020	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o założeniach LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania dofinansowania oraz typach operacji, które będą miały największe szanse wsparcia z	mieszkańcy obszaru LSR w tym wszyscy potencjalni wnioskodawcy, w szczególności	Ogłoszenia/artykuły w lokalnej prasie i radiu, stronach internetowych LGD, ODR, suwalki.info,	Konferencja	3	120 osób 3400osób
					Spotkania informacyjne	30	300 os. - 30x10osób
					brozury	5	10000 szt. 5x2000szt.

	budżetu LSR	przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe	niebýwalesuwalki oraz urzędów gmin, -ogłoszenia w siedzibach instytucji publicznych	artykuly na stronach internetowych oraz portalach społ.	21	1050 wejść do artykułu
2016-22	Szkolenia	Podniesienie wiedzy zespołu wdrażającego LSR	Zarząd LGD, Rada, pracownicy biura	Poczta elektroniczna	12	90 Osobodni szkoleń
		Podniesienie wiedzy potencjalnych wnioskodawców	Potencjalni wnioskodawcy	Wszystkie wymienione	12	120 osobodni szkoleń
2016-22	Badanie satysfakcji uczestników szkoleń	Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonych przez LGD pod kątem konieczności ewentualnych korekt w tym zakresie	Uczestnicy szkoleń	-	50% uczestników w	Report z analizy zbiorczej po każdym ankielowaniu
2016-22	Nabory wniosków	Realizacja założeń LSR	Potencjalni wnioskodawcy i wnioskodawcy	Ogłoszenia	20	Min 80% wykorzystanych środków

2016-22	Badanie satysfakcji wnioskodawców LGD dot. jakości pomocy świadczonej przez LGD na etapie przygotowywani a wniosków o przyznanie pomocy	Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonych przez LGD pod kątem konieczności ewentualnych korekt w tym zakresie (np. dodatkowego przeszkolenia osób udzielających pomocy, np. w zakresie komunikacji interpersonalnej)	wnioskodawcy w poszczególnych zakresach operacji w ramach LSR	publicznych (urzędy gmin, GOK)	ankiety w wersji elektronicznej rozsyłane na adresy email wnioskodawców w	50% wnioskodawców korzystających z pomocy biura LGD	Report z analizy zbiorczej po każdym ankielowaniu
2016-22	Doradztwo indywidualne w biurze LGD	Pełne doradztwo indywidualne w zakresie możliwości uzyskania dofinansowania z doborom funduszu do przedsięwzięcia i kwalifikowalności kosztów	Wnioskodawcy, potencjalni wnioskodawcy oraz beneficjenci	Doradztwo indywidualne w biurze oraz telefoniczne i mailowe	Ocena pracy biura -ankieta	300 szt.	300 osób
2021 - 2023	Lokalne inicjatywy edukacyjno - integracyjne	Finansowanie lokalnych inicjatyw służących podniesieniu stopnia wiedzy, umiejętności oraz integracji lokalnych społeczności	JST, NGO, lokalni liderzy	Ogłoszenia/artykuly w lokalnej prasie i radiu, stronach internetowych LGD, ODR, suwalkinfo, niebýwalesuwalki oraz urzędów gmin	Wnioski o płatność	17 szt.	255 osób

[illegible]

Załącznik nr 5 Budżet LGD

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (PLN)				
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący
		EFRR	EFRR		
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	2 412 000,00 €	7 046 316,00 zł	9 002 678,00 zł		
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	110 000,00 €				
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)					732 960,00 €
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)					29 540,00 €
Razem	2 412 000,00 € 110 000,00 €	7 046 316,00 zł	9 002 678,00 zł		RPO – EFS i EFRR 16 048 994,00 zł Funkcjonowanie 762 500,00 € EFRR 2 412 000,00 € Projekty współpr. 110 000,00 €

Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020 – kwoty w tabeli podane są w Euro

	Wkład EFROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	1306690,80	388109,20		1694800,00
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	456354,36		260845,64	717200,00
Razem	1763045,16	388109,20	260845,64	2 412 000,00

Z dofinansowania w ramach LSR wyłączone są:

1. Ze środków PROW – inwestycje drogowe
2. Od roku 2020 maksymalna wartość dofinansowania w ramach projektów w zakresie rewitalizacji małej skali wynosi 200 000,00 PLN.

PREZES
Jarosław Rżany
WICEPREZES
Grzegorz Łuczniak

STOWARZYSZENIE
„SUWAŃSKO-SEJNEŃSKA”
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
ul. Kościuszki 71, 16-400 Suwałki
NIP 844-235-47-91, REGON 361276952